

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Historický ústav

Rigorózní práce

Hana Kvapilová (1860-1907).
Výjimečná postava české kulturní scény
přelomu 19. a 20. století

Autor: Mgr. Monika Poláková

České Budějovice 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Obsah:

1. Úvod	2
2. České divadlo v 19. století	8
2.1 Od romantismu k realismu	8
2.2 Éra Národního divadla	16
2.3 Divadlo na přelomu století	19
3. Život Hany Kvapilové	22
3.1 Dětství a dospívání	22
3.2 Cesta k divadlu	40
3.3 Herečkou Národního divadla	55
3.4 Setkání s Jaroslavem Kvapilem	65
3.5 Fin de siècle	71
3.6 Naděje s novým stoletím?	82
4. Portrét secesní dámy	100
5. Příprava role	108
6. Charitativní, recitační a literární činnost	
Hany Kvapilové	115
6.1 Charitativní činnost	115
6.2 Recitační činnost	118
6.3 Literární činnost	122
7. Každodenní život	125
7.1 Vedení domácnosti a finanční výdaje	126
8. Vliv hereckého umění Hany Kvapilové na soudobý výtvarný projev	133
9. Závěr	137
10. Prameny a literatura	140
11. Přílohy	148
11.1 Repertoár Hany Kvapilové	148
11.2 Fotografie ze soukromí Hany Kvapilové	171
11.3 Divadelní role	192
11.4 Hana Kvapilová ve výtvarném umění	199

*...úspěch jsem měla,
mnoho krásných a velkých slov jsem slyšela,
ale vím,
že ještě mnoho neumím,
že teď teprve začínám umět a pracovat
a rozumět velikosti básníků,
že však, abych je pochopila a splynula s nimi,
musím se začít vzdělávat,
musím hlídat sebe,
zveličovat své vědění a sebe kontrolovat;
jiní ať věří o mně,
že hodně umím,
ať jen věří – ale já věřit nesmím, sice bych nerostla....¹*

¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále jen LA PNP Praha), Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Anně Suchánkové, bez data.

1. Úvod

Tato práce se snaží představit Hanu Kvapilovou nejen jako významnou českou umělkyni, ale také z pohledu gender history, tj. jako moderní ženu, která se výrazným způsobem podílela na utváření kulturní společnosti na přelomu 19. a 20. století. Byla to osobnost, která zaujala mnohé básníky, literáty, žurnalisty a divadelní kritiky. O žádné z českých dramatických umělekyní nebylo napsáno tolik novinových článků, odborných statí a kritik.

Již za života Hany Kvapilové plánovala zachytit její osudy v ucelené monografii nejbližší přítelkyně Růžena Svobodová.² Bohužel se tento záměr nikdy neuskutečnil. Napsala pouze osnovu připravovaného díla,³ několik drobných článků a vzpomínkových statí.⁴ Přesto se krátký životopis herečky objevil; napsali ho F. V. Krejčí a K. B. Mádl.⁵

Náhlá smrt Hany Kvapilové v roce 1907 vyvolala potřebu napsat o jejím životě a díle. Mnoho divadelních kritiků v nekrolozích volalo po zpracování objektivního životopisu. Avšak vyšla pouze kniha vzpomínek českých spisovatelů a herců.⁶ Vzápětí pak vydal Jaroslav Kvapil literární pozůstalost své ženy.⁷ Zanedlouho potom byla publikována práce Karla

² P. Buzková, Přítelkyně. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech: literárně životopisná studie, Praha 1939, s. 197.

³ LA PNP Praha, Osobní fond Růženy Svobodové, Kapitoly o našem životě (rukopis): osnova kapitoly o Haně Kvapilové, tzv. Plán.

⁴ F. Černý (ed.), R. Svobodová, Vidím v duši tisíc obrazů, Praha 1983.

⁵ F. V. Krejčí - K. B. Mádl, Hana Kvapilová, Praha 1902.

⁶ J. Lukavský - K. Horký (edd.), Hana Kvapilová, Praha 1907.

⁷ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost Hany Kvapilové, Praha 1907. Obsahuje literární pokusy (krátké povídky a kritické studie) a korespondenci.

Engelmüllera,⁸ která je prvním větším pokusem o biografii Hany Kvapilové. Základní charakteristiku divadelní tvorby velké herečky se pokusil podat Jaroslav Horáček.⁹ Práce je cenná tím, že zachytil umění herečky na základě zážitků diváka a dochované soudobé korespondence. Horáček rekonstruoval na základě autentických diváckých svědectví a rozsáhlé korespondence čtyři její herecké výkony: Noru, Markétku, Mášu a Blaženu. Dílo zůstává bezesporu významným autentickým svědectvím.

Jak odcházeli pamětníci, zájem o tuto výraznou postavu postupně ustával. Až ve třicátých letech se pokouší znovu mapovat životní dráhu Hany Kvapilové Pavla Buzková. Shromáždřovala materiál¹⁰ k připravované monografii, ale k vydání opět nedošlo. Uveřejnila pouze korespondenci mezi Hanou Kvapilovou a Růženou Svobodovou,¹¹ souhrnnou stať o herečce ve sborníku studií¹² a drobný životopis.¹³ Jejím hereckému umění se věnovala ve sborníku studií *Žena v českém umění dramatickém*.¹⁴

Především její materiály se staly základem pro první souhrnnou monografii, kterou zpracoval

⁸K. Engelmüller, Hana Kvapilová. *Životopisná studie*. Praha 1908.

⁹J. Horáček, Hana Kvapilová. *Charakteristika divadelní tvorby*, Praha 1911.

¹⁰Veškeré materiály jsou uloženy v LA PNP Praha, Osobní fond Pavly Buzkové. Jejím cílem bylo napsat beletristický román. Shromáždřila velké množství materiálu. Nejcenější jsou opisy již nedochované korespondence, záznamy rozhovorů s pamětníky (J. Kvapilem, B. Herbenovou, A. Macanovou atd.)

¹¹P. Buzková, *Přítelkyně*, Praha 1939.

¹²P. Buzková, Hana Kvapilová, in: K. Stloukal (ed.), *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1941, s 489.

¹³P. Buzková, *Kdo je Hana Kvapilová*, Praha 1949.

¹⁴P. Buzková, Hana Kvapilová, *Soupis postav vytvořených Hanou Kvapilovou na Národním divadle*, in: B. Veselá (ed.), *Žena v českém umění dramatickém*, Praha 1940.

divadelní historik František Černý.¹⁵ Práce vyšla až v roce 1960, více než půl století po smrti Hany Kvapilové. Od té doby vzniklo pouze množství drobných článků, které si všímají jen některých aspektů ze života a díla této významné kulturní osobnosti.

Mým základním úkolem bylo rozšířit pramennou základnu, prověřit její možnosti a kriticky ji analyzovat. Znovu jsem studovala osobní fond Hany Kvapilové uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.¹⁶ Podstatná část tohoto fondu obsahuje odeslanou a přijatou korespondenci herečky, ale je zde uloženo i překvapivé množství rodinných dokladů a nejrůznějších dokumentů. Nejzajímavější dosud blíže nepovšimnutou složkou jsou drobné zápisky, účty a osobní poznámky Hany Kvapilové.

Mezi knihami a novinovými výstřižky se mi podařilo najít cenný pramen, kterého jsem využila především k popsání života rodiny. Jedná se o deník, kde si Hana Kvapilová zaznamenávala výdaje a náklady na provoz domácnosti, ale i k uspokojení osobních potřeb. Záznamy jsou vedeny v letech 1897-1898 a podrobně vypovídají o každodenních nákupech, splátkách, příjmech a ostatních výdajích. Je jen škoda, že některé výdaje nebyly zapisovány vůbec (např. náklady na cesty), takže při vší detailnosti zápisů nám uniká řada podstatných součástí finančního režimu domácnosti. Osobní fond ve složce „Varia“ obsahuje také množství divadelních šperků.

¹⁵ F. Černý, Hana Kvapilová. Životopisná studie, Praha 1960.

¹⁶ Součástí Osobního fondu Jaroslava Kvapila.

I osobní fondy dalších osobností, Růženy Svobodové, Terézy Novákové, Jaroslava Kvapila aj., obsahovaly zatím jen málo využitě dopisy odeslané Hanou Kvapilovou. Ty zajímavým způsobem přispěly k vytvoření reálného obrazu života velké herečky.

Další prameny poskytlo Divadelní oddělení Národního muzea v Praze. Zdejší fond Hany Kvapilové obsahuje především velké množství divadelních fotografií a několik pozoruhodných dopisů¹⁷ z doby před příchodem do Národního divadla.

Studium v Archivu Národního divadla přineslo již jen několik doplňků. Zde jsou uloženy především divadelní fotografie a náhodně vybrané novinové výstřižky. Jejich obsahem jsou hlavně vzpomínky, vydané ku příležitosti výročí úmrtí umělkyně, a některé další nepodstatné drobnosti.

Zásadním přínosem výzkumu bylo studium osobního fondu Pavly Buzkové, uloženého také v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Zde se nachází 36 obálek s dokumentačním materiálem a poznámkami, kterých se chystala Pavla Buzková využít v rozsáhlé monografii o Haně Kvapilové. Z celého souboru jsou pak nejdůležitější poznámky, které si Pavla Buzková zapsala z rozhovorů s lidmi, kteří Hanu Kvapilovou dobře znali (Jaroslav Kvapil, Růžena Svobodová a řada dalších divadelních kolegů a přátel).

¹⁷ Jedná se zejména o německy psané dopisy s Marií Röschlovou. Opisy korespondence jsou ve většině případů uloženy v LA PNP Praha v Osobním fondu Hany Kvapilové.

Z publikovaných prací přinesly podstatné informace editované paměti současníků, byť jsou zcela rozdílné kvality.

Již jen okrajovou kapitolou zůstalo sledování soudobého tisku. Zde bylo možné seznámit se se všemi odlišnými úrovněmi ohlasů na tvorbu Hany Kvapilové, od bulváru k objektivní kritice. Je nutné upozornit, že právě tady se často nacházely informace zavádějící a nepravdivé. Jednalo se mnohdy o příliš obdivné či zase útočné články, extrémně vyhocené na tu či onu stranu.¹⁸

Právě zde bych chtěla upozornit, že citace, ať již z korespondence či literatury v této práci uváděné, jsou graficky odlišeny kurzívou a ponechány ve své původní podobě. Ponechala jsem je v původním znění, protože takto nejlépe autenticky dokreslují literární styl a jazyk konce 19. a počátku 20. století.¹⁹

V neposlední řadě jsem pracovala s množstvím ikonografického materiálu. Šlo zejména o soukromé a divadelní fotografie, reklamní plakáty a pohlednice Hany Kvapilové. Přesně zachycovaly změny v soudobém způsobu zobrazování (nástup secese), ale i fyzické proměny umělkyně.²⁰ Dosud neznámé fotografie obsahovala zejména expozice Jaroslava Kvapila ve Starém černínském zámku v Chudenicích u Klatov. Za zpřístupnění děkuji kastelánce Marii Rynešové.

¹⁸ Česká stráž, Obzor, Radikální listy, Rozhledy, Prager Abendblatt, Nájemník ad.

¹⁹ Zpracováno podle zásad P. Vašáka, Textologie. Teorie a ediční praxe, Praha 1993.

²⁰ Pohlednice vydal např. Ateliér Štenc Praha, Unie Praha, August Lambl Praha, Českomoravský kompas atd. Sbirka autorky.

Vrcholem základní fáze historické práce (sběru pramenů) a následné kritické analýzy bylo ověřování výsledků konzultacemi s dosud žijícími příbuznými Jaroslava Kvapila. Při hledání ikonografického materiálu se mi podařilo získat kontakt s panem Prokopem Pitterem, vnukem Jaroslava Kvapila. Díky němu jsem se mohla detailně seznámit s řadou osobních věcí Hany Kvapilové, ale také diskusemi nacházet odpovědi na otázky spojené s každodenním životem umělecké rodiny Kvapilovy. Proto bych chtěla panu Prokopu Pitterovi poděkovat za cenné rady a připomínky.

Také bych chtěla poděkovat panu Jaroslavu Špačkovi, řediteli Městského muzea v Čelákovících, za poskytnutí informací o pobytech rodičů Hany Kvapilové i jí samotné na faře v Čelákovících.

Po analýze všech zmiňovaných pramenů jsem se pokusila popsat umělecký, ale především osobní život nevšední ženy, jakou jistě Hana Kvapilová byla. Tato výrazná individualita nejen že dokázala pozitivně ovlivnit nemalou měrou kulturní život české společnosti (např. jako jedna z prvních prosazovala charitativní činnost), ale dokázala také změnit tehdejší pohled na svou vlastní profesi.

Povýšila hereckou tvorbu na umění. Z ženy herečky se stala moderní emancipovaná žena plná ambicí, se všemi klady i zápory, které to přinášelo.

2. České divadlo v 19. století

2.1 Od romantismu k realismu

Romantické tendence se v divadelní tvorbě prosazovaly již od počátku století, ale teprve ve 30. letech začíná romantismus plně převládat. Repertoáru odpovídalo pojetí role. Český divák však nepreferoval herce zosobňujícího romantický individualismus a vzdor. Umělec byl v roli vnímán spíše jako součást kolektivu, jako nevýrazný jedinec. Čeští autoři nebyli schopni zobrazit velké dramatické postavy a osobnosti s mimořádnými cíli. Repertoár byl směřován hlavně k maloměšťáckým a lidovým vrstvám. V předbřeznové době dosáhly největšího úspěchu hry, které divákovi odpovídaly na otázku, jací my Češi vlastně jsme. Dobovým představitelem typického Čecha se tak stává postava potulného muzikanta či výrazná figura vesnického dohazovače. Z hlediska národnostního zápasu bylo však nejdůležitější ztvárnění českého exulanta.²¹ Většina českých her těžila zejména z vesnického prostředí, protože se zde podle tehdejšího mínění ještě udržel ryzí český charakter.

V bouřlivých letech poloviny 19. století začali zvláště radikálové chápat umění jako politickou zbraň. Byl to nástroj, s jímž se mohla sdělit širokým vrstvám myšlenka přeměny světa. V době Bachova absolutismu

²¹ Např. J. K. Tyl ve hře Strakonický dudák či Lesní panna.

nemělo divadlo valných vyhlídek. Od května 1850 se hrálo ve Stavovském divadle v Praze jen v neděli a ve svátek odpoledne, v létě pak stejně často v Aréně na Pštrosce. Žádost českého měšťanstva získat ještě jedno večerní představení skončila neúspěchem, byla dokonce považována za politickou provokaci.

Roku 1850 byl založen Sbor pro zřízení Českého Národního divadla, který na návrh J. K. Tyla vyzval národ k veřejným sbírkám. Z prvních výtěžků pak bylo roku 1852 zakoupeno pro nové divadlo staveniště na pražském nábřeží. V roce 1853 proběhla první architektonická soutěž, zaměřující se na vzhled budovy. Pak aktivita kolem budoucího Národního divadla na čas utichla.

V této době se u nás inscenovala díla světových autorů, jako byli Goethe, Molière či Schiller. Herci se snažili postihnout především základní rysy lidské povahy. Charakter hrdiny byl brán jako neměnný. Nejdůležitějším hereckým projevem romantismu zůstával hlas, jemuž citové vzrušení propůjčovalo širokou škálu intonací a intenzity. K významným hercům patřil zejména Josef Jiří Kolár (1812-1896), který českému divákovi poprvé přiblížil řadu velkých romantických hrdinů. V romantickém divadle rozhodovala o obsazení hercova individualita. Např. J. J. Kolár byl díky svému zjevu předurčen pro ztvárnění rolí odpovídajících plně ideálu romantické

mužské krásy.²² Dalšími výraznými osobnostmi tehdejší divadelní tvorby byli např. Josef Chauer (1805-1859), Anna Kolárová rozená Manětínská (1817-1872) či Eliška Pešková (1833–1895).

Specifickým rysem romantického divadla byl velmi působivý kostým. Jeho výtvarné provedení bylo často pestré a nákladné, nutně musel kontrastovat s výraznou dekorací. Základem kostýmu byl renesanční oděv, který byl s různými úpravami užíván ve většině her. Jevištní projev byl doplněn iluzivní dekorací a hudbou, která dotvářela celkový dojem.

Amatérské divadlo přitahovalo v této době velký počet zájemců. V českých městech fungovalo mnoho ochotnických spolků. Divadlu se také věnovala šlechta. Divadelní činnost na šlechtických sídlech byla však vždy určitým způsobem izolována od okolního světa. Proto neměla ve vývoji divadla z důvodů nepřístupnosti širokým vrstvám větší význam.

V tuto dobu však konečně vstoupily do řady měst a na venkov kočovné společnosti. První českou se stala divadelní společnost Josefa Aloise Prokopa. Přicházeli k ní lidé z nejrůznějších profesí, jejich sociální postavení bylo často na nízké úrovni a často bylo předmětem obecného posměchu. Výrazně úspěšnějším majitelem kočovné společnosti byl Josef Kajetán Tyl.

²² F. Černý a kol., Dějiny českého divadla III. Činohra 1848 – 1918, Praha 1977, s. 30.

Jádro společnosti vytvořil z herců propuštěných ze Stavovského divadla.

Obnovením ústavního života v Rakousku byl konečně vytvořen předpoklad k rozšíření spolkového života. Divadelní ochotnické spolky vznikly v šedesátých letech skoro ve dvou stech českých městech.²³ Stejně tak i kočovných společností rychle přibývalo, takže jich bylo v roce 1882 již 26.²⁴ Na venkově patřilo divadlo mezi nejoblíbenější druh zábavy, kulturního a uměleckého vyžití. Ve městech vznikla potřeba výstavby nových divadelních sálů. Divadlo se tak stalo po škole další specifickou jednoúčelovou budovou.

K rozhodující proměně dochází v roce 1862 založením Prozatímního divadla. Jde o první českou profesionální scénu, která byla od listopadu tohoto roku otevřena s celotýdenním provozem.

Obecenstvo českého divadla bylo velmi rozmanité. Česká představení měla poměrně slušnou návštěvnost. Zejména benefice českých herců bývala vyprodána. Slabší návštěvnost postihla divadla v jarních a letních měsících.²⁵ Divákům vyhovovalo pořádání nedělních a svátečních představení. Ve všední den byli potencionální diváci plně zaměstnání. Obecenstvo přicházelo po celotýdenní práci především za osvěžením

²³ V. Hálek, O umění, Praha 1954, s. 196.

²⁴ F. Černý, Kapitoly z dějin českého divadla, Praha 2000, s. 106.

²⁵ Tamtéž, s. 182-185.

a pobavením. Většina návštěvníků patřila k lidem nevelkého vzdělání a běžná produkce je plně uspokojovala. „*Služka těšila se třeba po celých čtrnácte dní, že půjde na poslední galerii do divadla, dělník mozolil se po celý týden, utrl sobě od úst a šel do divadla. Na ty a podobné lidi mělo české jeviště vliv veliký.*“²⁶ Návštěvnost Prozatímního divadla byla však zpočátku slabá.²⁷ Ale stoupající úroveň divadelních představení časem přilákala i náročné diváky. Bylo samozřejmě nutné vyřešit důležitý problém, jak přitáhnout do divadla české měšťanstvo, které bylo zvyklé trávit volné večery doma nebo v hostincích. „*Obecenstvo naše musí se skutečně učit návštěvě divadla ve dny všední,*“ píše Jan Neruda, „*divadlo se musí státi potřebou, jako denní chléb, a když někdy náhodou v určitý den z jakýchkoli příčin se nehraje, musí to učinit ve zvycích obecnstva ne-li celou revoluci, alespoň velkou prázdnotu.*“²⁸

V ústavních podmínkách bylo také možno pokračovat v přípravách stavby Národního divadla. Velkolepá slavnost kladení základního kamene Národního divadla v Praze 16. května 1868 se stala nejvýznamnější politickou manifestací Čechů v 19. století. Česká intelektuální veřejnost chápala ideu

²⁶ Δ (J.Neruda), Odpolední hry divadelní, Hlas z 28.11.1862, s. 2.

²⁷ F. Černý, Kapitoly, s. 118.

²⁸ Δ (J. Neruda), Drobné klepy, Hlas z 25.11.1862, s. 4.

Národního divadla jako možnost ukončit pasivitu v řadě oblastí veřejného života.

V 60. letech 19. století vstoupilo české romantické divadlo do další, závěrečné vývojové etapy. Způsob zobrazování života na scéně začínal být vnímán jako nedostačující. Další dvě desetiletí můžeme proto považovat za období přechodu od romantismu k realismu. Vše však probíhalo velmi pomalu. Prozatímní divadlo přejímalo inscenace uváděné již v 50. letech a dříve. Mezi nejoblíbenější stále patřily Shakespearovy veselohry a tragedie.²⁹ Pevné místo si drželo i české historické drama. Dosavadní dramaturgické pojetí bylo přehodnoceno až u Molièrových her.

Kritika a divadelní umělci pochopili, že zobrazení složitých postav vyžaduje přetvořit dosavadní umělecké postupy, aby obraz člověka nabyl individuálnější a konkrétní podoby. Z toho se rodí počátky realistického vnímání světa a posléze dochází k odklonu od romantismu. Herecký projev se stává akademičtější, vybroušenější a umělečtější. Propagována je důstojná a přesná deklamace textu.

Česká scéna měla v 60. a 70. letech několik herců a hereček, jejichž hlas je předurčoval přímo k požadovanému typu uměleckého přednesu. Byli to např. František Ferdinand Šamberk, Julie

²⁹ F. Černý a kol, Dějiny, s. 60.

Šamberková, Karel Polák nebo Julie Veverková. Zajímavým divadelním objevem byla pak Otýlie Malá později provdaná Sklenářová. „*Tak ještě ženská ústa na českém jevišti nepromluvila!*“ píše Vítězslav Hálek o jejím debutu.³⁰ Otýlie Malá se stala typickou herečkou tragického herectví 60. a 70. let. Její divadelní práce spočívala ve stylizaci do postavy, v akademickém, kultivovaném přednesu textu, v úsporné gestikulaci a gradaci gesta. Zejména se snažila úzkostlivě sledovat text.³¹

Od 60. let se objevil další nový trend: živé obrazy. Byly vytvářeny za doprovodu hudby či recitace s velkým počtem herců v náročných dekoracích. Tématem živých obrazů se staly většinou příběhy z českých dějin (např. báseň Jaroslav z Rukopisu královédvorského) nebo biblické události. Taková umělecká díla aranžoval v 60. až 90. letech zejména František Kolár podle vlastních návrhů nebo podle známých uměleckých děl.

Populárním žánrem se stala veselohra či společenská komedie, která kritizovala úpadkové jevy soudobé společnosti. K oblíbeným námětům patřilo lakomství, hrabivost, kariérismus nebo manželská nevěra. V této oblasti se nejvíce uplatnil Pavel Švanda ze Semčic – umělecký šéf Prozatímního divadla. Pod

³⁰ V. Hálek, Otýlie Malá, Národní listy z 2.5.1873.

³¹ F. Černý a kol, Dějiny, s. 74.

jeho vedením užívali herci jako divadelního kostýmu současného obleku a byli nuceni hrát v nákladných moderních dekoracích kulisového typu. Ve velkém množství se užíval nábytek – jeviště bylo poměrně „přeplněno“.

2.2 Éra Národního divadla

Od roku 1883 mělo české divadlo po dlouhých peripetiích konečně svou krásnou novorenesanční budovu – Národní divadlo. V počátcích jeho činnosti byly na repertoáru především veselohry.³² Hrály se hry Ladislava Stroupežnického (1850-1892), Karla Pippicha (1849-1921) nebo Josefa Štolby (1846-1930). K původnímu programu patřilo velké básnické drama a historické hry. Nemalý podíl na utváření nového divadla měli především Jaroslav Vrchlický nebo Julius Zeyer.

Požadavkům stylu pozdně romantického herectví vyhovovala v dámském ansámblu herečka Marie Pospíšilová. Temperamentní žena oslnivého vzhledu přilákala mnohé diváky svým zjevem. K dalším významným osobnostem patřily Otýlie Sklenářová-Malá, Marie Bittnerová, Josef Šmaha či František Kolár, kteří si potrpěli na okázalý herecký projev.

Romantická herecká individualita se však ke konci 80. let začala měnit ve velice hýčkanou hvězdu. Popularitu získávaly umělkyně nejen svým nesporným talentem, atraktivními rolemi, ale i erotickou přitažlivostí a zákulisními skandály. Kult hvězd vedl k prosazování předních hereckých osobností

³² F. Černý a kol., Dějiny, s. 102.

i v zahraničí.³³ V polovině 80. let začíná období velké obliby pohostinských her. I pražské Národní divadlo hrálo v předních evropských metropolích.

Opozice ke stylu velkých kamenných divadel se utvářela mimo scénu Prozatímního a později i Národního divadla v dřevěných letních arénách, které vznikaly od poloviny 19. století. Mezi takové letní scény patřilo divadlo Na Pštrosce, kryté dřevěné Novoměstské divadlo, Aréna na hradbách, Národní aréna, Nové české divadlo nebo Švandova Aréna u Eggenbergu aj.³⁴ Měly své stálé publikum, většinou střední a nižší vrstvy. Umělci nebyli svázáni prostředím a produkce byla poněkud volnější. V oblibě byly většinou veselohry a operety.

Přibližně od roku 1887 se v repertoárech pražských divadel začíná pozvolna, především v Národním divadle a v letní Aréně u Eggenbergu,³⁵ prosazovat realistické drama. Pavel Švanda se pokoušel inscenovat díla Henrika Ibsena. Ibsenovou hrou Romersholm dokonce již otvíral cestu symbolickému dramatu a zároveň přinášel na pražskou scénu realistického Gogolova Revizora. Na samém závěru roku 1887 uvedl na svém zájezdu v Brně v překladu Elišky Peškové poprvé v české řeči Ibsenovu Noru.

³³ Tamtéž, s. 111.

³⁴ A. Javorin, Pražské arény, Praha 1958.

³⁵ F. Černý a kol., Dějiny, s. 205.

Národní divadlo se chtělo proti novým divadelním tendencím spíše zakonzervovat. Ve většině případů se drželo osvědčených děl. Velmi oblíbené zůstaly veselohry, antické tragédie a především dílo W. Shakespeara. Výběr repertoáru ovlivňoval hlavně dramaturg a následně i ředitel. Nemalý vliv měli také abonenti z řad vyšší pražské společnosti a česká inteligence.

2.3 Divadlo na přelomu století

Realistické drama se do Národního divadla dostalo díky satirickým veselohrám ze současného maloměstského veřejného života. Jejich autorem byl především Josef Štolba. Mimořádné postavení v české dramatice má veselohra *Naši furianti* (1887) od Ladislava Stroupežnického, kterou programově koncipoval jako realistickou hru. Cestu k českému sociálnímu dramatu otevírala hra Viléma Mrštíka *Paní Urbanová*, kde se nově objevuje schopnost postihnout niterné procesy výrazných individualit. Prvním jevištním dílem, které začínalo vyjadřovat tendence psychologického divadla, byla inscenace *Hilbertovy Viny* v roce 1896. Při realizaci těchto her se často samotní autoři vyjadřovali ke scénografické a hudební složce divadelního zpracování.³⁶ Pokud jde o obsazování rolí, měl autor právo navrhnout herce. Zkoušky trvaly tři až čtyři týdny a kladly na herce velké nároky.³⁷ Přesnou charakteristiku realistického herce vyjádřil Jan Ladecký na stránkách revue *Česká Thália*: *„Hry moderního realismu potřebují herce první třídy. Zde musí umělec tvořiti sám ze sebe, ze svých vědomostí, ze své znalosti lidí a života, zde nejde kopírovat, jednotlivé typy zařadit do pohodlných přihrádek ...všechno stejné,*

³⁶ Tamtéž, s. 226.

³⁷ Tamtéž, s. 234.

*obor i maska, ne, zde musí herec každou figuru vykresliti jinak, zkrátka každý typ vytvořiti, créer, jak dobře říkají Francouzi. Herci staré deklamační školy nehodí se do rámce moderního dramatu.*³⁸

Zároveň se v českém divadle počal prosazovat nový ideál ženské a mužské krásy. Místo oslnivých krasavic přicházely na jeviště ženy upoutávající spíše dramatickými osudy, charakterovými vlastnostmi a hereckými výkony. S tímto přístupem měli ovšem problémy herci starší generace, kteří měli zažité romantické pojetí divadla.³⁹ Základním stavebním prvkem hercovy práce se nyní stal detail, výrazná mimika a gesta. Stejně tak se proměnila práce s hlasem. Mistry v tomto oboru se stali v inscenacích Jaroslava Kvapila Josef Mošna, Eduard Vojan a Hana Kubešová - Kvapilová. V Haně Kvapilové získávala česká divadelní kultura srovnatelný protějšek k Eleonoře Duseové, i k jiným tehdejším předním dramatickým umělkyním.

V posledních letech 19. století se činnost českého divadla přiblížila kvalitou ostatním evropským scénám. Sami čeští divadelní tvůrci usilovali o konfrontaci s evropským děním. Umělci často odjížděli na sólové pohostinské hry do zahraničí. Daleko užitečnější však byly pohostinské návštěvy zahraničních hereckých

³⁸ J. Lý (J. Ladecký), *Naši furianti*, Česká Thália 1, 1887, s. 159.

³⁹ F. Černý a kol, *Dějiny*, s. 246.

hvězd v Praze. Diváci tak mohli vidět celou řadu proslulých evropských umělkyň. V roce 1888 poprvé Prahu oslnila Sarah Bernhardtová,⁴⁰ která v Národním divadle hostovala společně s francouzským souborem. V roce 1891 vystoupila v Praze hned v několika představeních polská tragédka Helena Modrzejewská (1853-1912). Umění italské herečky Eleonory Duseové⁴¹ mohli pražští diváci vidět v roce 1892 v německém divadle. V témže roce přijela opět Sarah Bernhardtová. Konfrontace pražských herců s hvězdami světového divadelního umění dopadla příznivě pouze pro Hanu Kvapilovou, která jediná byla jejich rovnocennou kolegyní.⁴²

Významné podněty čerpalo české divadlo především z pohostinských her německých herců v pražském německém divadle či jejich ruských kolegů v Berlíně. Novou podobu činohře Národního divadla vtiskl - ovlivněn širokým spektrem impulsů - Jaroslav Kvapil. Jako režisér a dramaturg formoval pak podobu repertoáru po dlouhou řadu let. Na počátku 20. století se stalo Národní divadlo s vyspělým činoherním, operním a baletním souborem opravdu první scénou.

⁴⁰ Francouzská herečka Sarah Bernhardtová (1852-1923) byla nejvýraznější představitelkou realistického divadla.

⁴¹ Eleonora Duseová (1857-1924), významná představitelka italského divadelního realismu.

⁴² J. Kvapil, O čem vím. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života I - II, Praha 1947, s. 168-180.

3. Život Hany Kvapilové

3.1 Dětství a dospívání

Kořeny rodiny Hany Kvapilové nalézáme v jižních Čechách v Radomyšli u Strakonice. Odtud pocházel Hanin dědeček Matěj Kubeš. Již ve 20. letech 19. století odešel do Prahy, kde se vyučil pozlacovačskému řemeslu a základům restaurátorských prací. Byl šikovný, brzy se stal dobře situovaným živnostníkem. Zakázek přibývalo, mohl tedy založit menší pozlacovačskou dílnu. V Praze se seznámil s Marií Bambovou, která pocházela z Chodovic na Litoměřicku. Záhy se mezi nimi vytvořil silný citový vztah, a tak brzy následovala svatba. Měli spolu dva syny. První syn Karel zemřel již v mladém věku. Druhý syn Gustav, narozený v Praze roku 1837, dosáhl dobrého vzdělání a začal pracovat společně se svým otcem. Mladý muž, mající všestranné zájmy, chtěl být hercem, ale rodiče mu to zakázali. A tak se divadlu věnoval ve volných chvílích. Jak jen mohl, ochotničil, maloval obrazy a dekorace, skládal kuplety a režíroval...⁴³

Oba umělečtí řemeslníci - otec a syn - byli velmi zaneprázdnění. Zakázky jim zadávali nejen kněží nebo církevní instituce, ale také šlechta či sběratelé uměleckých děl. V roce 1857 dostal Matěj Kubeš zajímavou pracovní nabídku. Čelákovický děkan

⁴³ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové: zde jsou uloženy dva rukopisy her Gustava Kubeše Pražský Cerberus a Tajemný obraz, které byly považovány za neznámé.

František Macan se k příležitosti nadcházejícího birmování za účasti pražského arcibiskupa knížete Bedřicha Schwarzenberga rozhodl provést opravu místního chrámu. Týkalo se to zejména interiéru.⁴⁴ Protože transport oltářních plastik do pražským dílen byl tehdy vyloučen, opravy probíhaly přímo na místě. Aby restaurování rychleji ubývalo, pracoval zde Matěj Kubeš i se svým synem Gustavem. Výjimečná činnost, tehdy ne tak často vídané řemeslo, přitahovala místní obyvatelstvo. Četní zájemci chodili sledovat práci obou mužů. Mezi nimi byla i Marie Urbanová, schovanka děkana Macana. Oba umělci přebývali dočasně na místní faře, a proto není divu, že se Gustav a Marie velmi rychle sblížili. Marie, které v té době bylo 18 let,⁴⁵ pocházela ze vsi Veltěž nedaleko Prahy a byla zřejmě Macanovou dcerou.⁴⁶

Svatba se konala po třech letech známosti: 13. dubna 1860. Gustavovi rodiče sňatku přáli, ba dokonce se dalo říci, že do něj svého syna trochu přinutili. Snad očekávali, že manželský život usměrní synovo bohémství. Když si Gustav Kubeš přivedl mladou manželku do Prahy, přizpůsobila se velmi rychle městskému životu. Vedla domácnost i obchod. Katolická výchova ji naučila být spořádanou manželkou a chránit manželství.⁴⁷

⁴⁴ V. Balza, Hana Kvapilová a Čelákovice, Zpravodaj Čelákovice 2, 1990, s. 3.

⁴⁵ Narodila se roku 1839.

⁴⁶ LA PNP Praha, Osobní fond Pavly Buzkové, P. Buzkové sdělil J. Kvapil.

⁴⁷ Blíže K. Novotný, Z pohaslých vzpomínek. O rodičích Hany Kvapilové, Ženský svět z 25.7.1923, s. 195.

Kubešova dílna v Praze se poměrně rychle rozrůstala. Vylepšení finančního zabezpečení znamenal také nový živnostenský řád z konce roku 1859, který živnostníkům přinášel větší míru svobody v jejich činnosti. Do této pro mladou rodinu velmi šťastné doby se 29. 11. 1860 narodilo prvorozené dítě, dcera Hana. Pokřtěna byla 2. prosince v kostele Nejsvětější Trojice. Rodiče pro ni zvolili hned několik jmen: Johanna, Regina, Maria, Francisca, Xaveria. Její ochranitelkou a kmotrou se stala Johanna Brožová, choť zlatotepce, se kterým udržovali Kubešovi přátelské styky. Manželům Kubešovým začínalo krásné období. Jejich ekonomická situace se stále zlepšovala. K zajištění zakázek využíval nejčastěji Gustav Kubeš manželčiny kontakty v církevních kruzích. Firma měla poměrně slušné jméno a díky tomu i mnoho pracovních příležitostí.⁴⁸

K velkému rozmachu přispívalo samotné umístění podniku ve Spálené ulici. Centrum Prahy vždy přitahovalo společenské a kulturní dění a pozornost obyvatelstva. I když byla konkurence velká (v Praze roku 1865 působilo 36 pozlacovačských dílen zajišťujících i různé restaurátorské práce⁴⁹), udržoval si Gustav Kubeš vlastní klientelu nejen v hlavním městě, ale mnohem častěji na venkově.⁵⁰ Většinou pracoval v tamních kostelech, kláštorech a dalších soukromých objektech. Z těchto důvodů často opouštěl

⁴⁸ R. Ryšavý, *Jak jsem se stal obchodníkem s obrazy*, Praha 1947, s. 46.

⁴⁹ *Slovník naučný IV*, Praha 1865, s. 836.

⁵⁰ LA PNP Praha, Osobní fond Pavly Buzkové, rozhovor P. Buzkové s pozlacovačem Kostečkou, který popisuje dobu, kdy pracoval u Gustava Kubeše.

rodinu i na delší dobu. Ačkoli nepatřili Kubešovi k nejbohatším vrstvám pražského měšťanstva, jejich finanční zajištění bylo více než dobré.

Od dětských let vyrůstala Hana v prostředí prosyceném velmi silně uměním. Trávila mnoho času v otcově dílně nebo jej doprovázela na jeho cestách po venkově.⁵¹ Bylo to nutné i ze zdravotních důvodů. Pro neduživou a věčně nemocnou dívku byla příroda přímo oázou. Ale i dům ve Spálené ulici byl pro ni rájem. Patřil sklářské rodině Habichů a Kubešovi zde byli pouze v nájmu. Dalšími nájemníky však byla slavná malířská rodina Mánesova. Již jako malá se Hana tehdy setkávala s mnoha umělci, kteří docházeli za jejím otcem nebo do ateliéru Mánesů. Další významní umělci bydleli hned v okolí.⁵² Takovéto prostředí samo předurčovalo další Haniny zájmy a její vztah k umění. Později o tom píše: *„Ale pochop, Růženo, jak jsem žila, uvaž, že já dítě vychované na kráse přírody, tatínkem zpité krásou obrazů starých mistrů, klasickou hudbou (hrával čarokrásně Beethovena a zpíval nějaké staré písně při klavíru, měl baryton a chtěl prý vždycky*

⁵¹ J. Kvapil, O čem vím II, s. 174 – 175. J. Kvapil vzpomíná: „V mé rodné krajině je neveliká obec Vřeskovice a můj otec, lékař v Chudenicích, docházel tam za mých mladých let k nemocným. Po letech a letech jsem se teprve dověděl, že už tenkrát jej tam vídala moje první žena, pobývající jako holčička na vřeskovické faře se svým otcem Gustavem Kubešem, zaměstnaným opravou a výzdobou tamního kostela. Ejhle, první zárodek mých Oblak! ...- a moje babička vypravovala, že nedávno byla u nás farská hospodyně z Vřeskovice a jak se divila, že ta Žanynka Kubešovic, která u nich bývala s tatínkem na faře, je teď mojí ženou a že dokonce hraje v Praze divadlo.“

⁵² V sousedním domě, který patřil Janu Evangelistu Purkyňovi, měl ateliér jeho syn Karel, jeden z největších malířů 19. století. K němu se pak v 70. letech nastěhoval sochař Václav Levý. Připomeňme též Josefa Václava Myslbeka, s kterým se na čas jeho učitel V. Levý o svůj ateliér rozdělil.

k divadlu, čehož mu ovšem nedovolili)...⁵³ Především otec otvíral malé Haně umělecké obzory. To, čemu se od něho naučila, uložila hluboko do svého srdce. Láska k umění se v ní pevně zakořenila.

Matka nabízela úplně jiný, přísný až chladný, svět. Výchova na čelákovické faře ovlivnila nejenom ji samotnou, ale svou víru doslova nutila i dceři. Hanu to zasáhlo jak pozitivně tak negativně. Jako malá, ale i jako dospívající děvče se své někdy až bigotní matce vzpouzela. *„Když vzpomínám na svoje mládí, nalézám kořeny zla. Byla mě vočkována pokora a skromnost, říkalo se mi ve škole i doma, že život je jenom přípravou k smrti; jak tady budu žít, taková že bude moje smrt, buď lehká nebo těžká, taková, jakou si zasloužím.“⁵⁴*

Haně byly neustále připomínány mravní hodnoty, zásady křesťanské etiky, pokora a skromnost. Veselá až rozpustilá dívka byla spoutávána konvencemi, které ji zprvu překvapivě netížily jako okovy. V dětství jí svět náboženských představ připomínal pohádky. S babičkou chodívala do kostela, kde, jak se svěřila v jednom dopise, toužebně očekávala zázračné sestoupení Madony a snad i její kontakt: *„V pevné víře a touze čekala jsem zázračné sestoupení Madonny a její dotek. Zavírala jsem oči a cítila její blízkost. Tehdy pro mne opravdu sestupovala, fantazie dítěte žila nejkrásnější a nejčistší sen.“⁵⁵* Když pak sama začala přemýšlet o náboženství, věřit přestávala.

⁵³ J. Kvapil (ed.), *Literární pozůstalost Hany Kvapilové*, Praha 1907, s. 366.

⁵⁴ Tamtéž, s. 361.

⁵⁵ LA PNP Praha, *Osobní fond Hany Kvapilové*, dopis Hany Kvapilové Marii Kalašové, z roku 1903.

Vysvětlení prvních počátečních nejistot ve víře nalezneme v dopise přítelkyni Růženě Svobodové: „Pamatuji si jen datum prvního máje. Hraběnka Lažanská s tatínkem vysnili a zbásnili nově aranžovanou májovou pobožnost. Celé měsíce žili jen liliím, pršce diamantů, které měly padat Marii do vlasů, divným melodiím písní, nechali vylíti stříbrné lžice na obruby křišťálových hvězd, zářících mezi liliemi, tvořící nebe nad hlavou její. Maria dovezena z Mnichova, a tatínek odstraňoval (uražen) přesládlý výraz z její polychromované tváře. Měla být dívkou čistou, neposkvrněnou, s nadzemským výrazem, plným očekávání a vzdáváním se nebeskému úkolu. A já musela jsem panenskou čistou rukou navléknouti prsten na stvol lilie. Chvěla jsem se tou krásou okamžiku. ...Pak byla první slavnost. Kostel byl šerý, a tisíce světél kmitalo a zářilo oblakem kadidla. Všichni klečeli a zpívali. Venku kvetla už střemcha, a rozkvétaly třešně, bylo ještě světlo ten večer asi o šesté hodině. Slyšela jsem hrčeti kočáry venku, ztichl-li zpěv na chvíli a takový strašný stesk mne uchvátil srdce: v tu chvíli mi bylo jasno, že všichni ti klečící modlí se nadarmo, že jich nikdo neslyší, že bolest z nás nikdo laskavě nesejme, že krásná Maria v liliích a hvězdách je hluchá, že má srdce z téže masy, z jaké ji udělali celou u Mayera v Mnichově.“⁵⁶

Nejen otec a matka, ale i babička z otcovy strany ovlivnila malou Hanu. Vychovávala svou vnučku stejně přísně jako její matka. Byla to už stará žena,

⁵⁶ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové, bez data.

kteřá prožila zajímavý život. Tajemství opřádající babiččinu osobu se snažili rodiče před zvědavou Hanou utajit. Bojovala prý v roce 1848 na barikádách a psala básně. A právě tato žena s gloriolou bojovnice fascinovala Hanu natolik, že se snažila dopátrat její záhadné minulosti. Historie odvahy a bohémství přitahovala Haninu zvědavost. Babička však dobře věděla, že nemá v malé dívce probouzet bujnou fantazii. Hana už jako dospělá popisuje svoji výchovu takto: *„Babička – básnířka, temperamentní revolucionářka – byla už tehdy, když mě vychovávala, příliš změkklá uhnětená životem, smířená a vždy přece rozbolestněná. Naučila mě milovati květiny, zvířata, vyhýbati se lidem, choditi za nutným účelem nejužšími ulicemi; říkávala mi často, že dávati a pro sebe pranic od nikoho nechtíti je ctností. Nepamatuji se, že bych kdy byla hleděla do zrcadla jinak, než jenom proto, abych viděla, mám-li klobouk a vlasy v pořádku.“*⁵⁷ Mnohokrát vzpomínala na to, že ji babička držela velmi zkrátka stejně jako její matka. Vštěpovaná pasivita, pokora a skromnost měly za následek to, že i v pozdějším věku Hany Kubešové tyto vlastnosti podlamovaly její sebedůvěru.

Roky dětství, strávené v klidu a blahobytu, rychle plynuly... Hravá a neposedná Hana pobývala nejraději v otcově dílně anebo na dvorku domu ve Spálené ulici. Dílna i domácnost byly jakýmsi stále se proměňujícím ateliérem, muzeem a zároveň depozitářem. Později na šťastné chvíle vzpomíná: *„...žila jsem v dětství docela*

⁵⁷ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 361.

intimní život se svatými v krámě a můj první kamarád, s kterým jsem při kolovrátku tančívala a hrávala si na divadlo, byl veliký (jako dítě) karmelitánský Ježíšek. To jsem o škole neměla ani ponětí, ale divadlo jsem hrávala, ač jsem je dosud neviděla. Truhláři v naší dílně dělali oltáře, pozlacovači zlatili „nejsvětější“, v relikviářích seděly moje panenky jako v zlatých kočárcích, anděličky jsem chovala v peřinkách anebo vozila „po moři“ na travou porostlém dvoře v košíku na prádlo. Nebylo respektu, všechno bylo krásnou pohádkou.“⁵⁸ Nejmilovanějším místem volnosti a dětského dovádění se staly Čelákovice. Malá Hana sem často jezdila na faru navštěvovat svoji druhou babičku, kterou však oslovovala „tetičko“. Možná se nikdy nedozvěděla, že její druhou a pravou babičkou byla právě tato žena.⁵⁹ Z Prahy ji sem lákala především příroda, rozlehlá farní zahrada a čelákovičtí kamarádi. Nikdo ji nekáral, nikdo ji zde nenutil do domácích prací. Byla tu pohoda a bezbřehá volnost. Nerada se odsud vracívala domů.

Záhadou zůstává, že rok 1868, čas zakládání Národního divadla, není v dochovaném materiálu týkajícím se Hany Kubešové nijak zmíněn. Můžeme se pouze domnívat, že její otec Gustav Kubeš jako nadšený divadelník a organizátor u toho nemohl chybět. Zvláště když se stále častěji věnuje veřejnému životu. Zastává nejrůznější funkce a je v nich úspěšný. V sedmdesátých letech je jmenován „otcem chudých“,

⁵⁸ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové, bez data.

⁵⁹ LA PNP Praha, Osobní fond Pavly Buzkové, záznam sdělení Gustavy Macanové, bez data.

pražským soudním porotcem. Aktivně pracuje v Měšťanské besedě a je také zvolen místopředsedou a následně i předsedou pražského společenstva pozlacovačů a zlatotepců. Problémy veřejného života se pomalu vkrádají do soukromí rodiny Kubešovy. Nečekané události výrazně ovlivňují život domácnosti, všichni se musí přizpůsobit novým pravidlům společenského života. Dobré finanční zázemí pomáhá překonat první překážky, Kubešovi si kupují vlastní dům ve Spálené ulici.⁶⁰ Brzy poté slaví další šťastnou událost, která všem mění život. Narodil se jim syn Gustav.⁶¹

Hana dorůstala a bylo přímo žádoucí, poskytnout jí dostatečné vzdělání. Jaké měla mladá dáma v této době možnosti?

Dívky neměly takové podmínky jako chlapci. Pokud ukončily obecnou školu, mohly jít do měšťanské školy, nebo navštěvovat některou ze soukromých škol. Ty byly ve vyšších kruzích oblíbené. Po roce 1848 se tyto vzdělávací ústavy velmi rozšířily, přestože se v nich vyučovalo většinou v německém jazyce. Nejvýznamnějším českým učilištěm tohoto typu byla soukromá škola Františky Svatavy Amerlingové na Václavském náměstí. Gymnázia a vysoké školy byly v tehdejší době pro dívky uzavřeny.⁶²

⁶⁰ Dům ve Spálené ulici č. 96-25.

⁶¹ 8. duben 1869.

⁶² První gymnázium pro české dívky – pražská Minerva, bylo otevřeno až v roce 1890 zásluhou Elišky Krásnohorské. První doktorát udělila Karlova univerzita až v roce 1901 bioložce Marii Baborové. Promoce se tehdy zúčastnila také Hana Kvapilová (o tom blíže Česká žena z 25.4.1901).

Hana tehdy chodila do obecné školy zřejmě U Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici, v níž se od roku 1862 vyučovalo česky. Po ukončení obecné školy navštěvovala podle dochovaných zmínek již uvedenou školu Františky Svatavy Amerlingové.⁶³ Později dosáhla v té době nejvyššího možného vzdělání: od roku 1871 se stala žačkou Vyšší dívčí školy.⁶⁴ Jednalo se o čtyřleté studium na vyšší úrovni, než je měšťanská škola, ale na nižší než gymnázium. Bylo určeno spíše pro bohatší vrstvy a bylo značně finančně nákladné. Odborná úroveň této školy byla velmi vysoká. Na pedagogických místech zde působily i významné osobnosti tehdejšího kulturního života. Hudbu zde učil např. Ferdinand Heller, přítel Bedřicha Smetany, kreslení Soběslav Pinkas, dějepis Josef Kalousek ad. Učební osnovy počítaly s uplatněním dívky v rodině, důraz byl kladen též na znalost jazyků (čeština, němčina, francouzština), na matematiku, ruční práce a domácí hospodářství. Rodiče podporovali mladou Hanu i v jejích osobních zájmech. Navštěvovala např. klavírní kondice u Františka Picha a později u Antonína Dvořáka.⁶⁵ Také chodila na lekce zpěvu, které pak bohatě zužitkovala ve svém budoucím povolání.

Hana Kubešová patřila spíše k průměrným studentkám. Vždy vzpomínala, že se ve školách, kterými prošla, málo naučila. Výborných výsledků dosahovala hlavně v němčině, kterou si osvojovala už

⁶³ T. Nováková, *Roztroušené kapitoly*, Praha 1961, s. 338.

⁶⁴ LA PNP Praha, Osobní fond Pavly Buzkové, záznam P. Buzkové - sdělení J. Kvapila.

⁶⁵ J. Kvapil, *O čem vím I.*, s. 254.

od dětství. Měla hodně omluvených a neomluvených hodin, mnoho nesplněných úkolů. Je však nutné poznamenat, že dosáhla takového vzdělání, které u nás v této době měla jen málokterá žena. V letech dospívání začal pomalu krystalizovat její charakter. Byla dokonale šťastná a měla velmi pevné zázemí v rodině, občas byla i vzpurná, ale s dobrým srdcem. Rozvíjela svoji fantazii, všestranný talent a zájmy. Na sklonku studií na Vyšší dívčí sevcovoala se spolužačkami ve volných chvílích drobné divadelní scénky či písničky, kterými si společně zpestřovaly školní výlety do přírody. Božena Frýdová to popisuje takto: *„Zpěvy se střídaly s deklamacemi a ke konci se hráli jsme jakýsi divadelní žert, na nějž se již jen nejasně pamatuji, leč dobře vzpomínám, jak Hana, která v něm měla hlavní úlohu, ji výborně sehrála, takže budila všeobecnou pozornost.“*⁶⁶ Veřejně vystupovala v živých obrazech a pozvolna získávala menší role, tím i první herecké zkušenosti. Nové příležitosti nacházela v soukromém domácím divadle, které bylo zbudováno v bytě příbuzného ing. Vojtěcha Macana.⁶⁷

Domácí scény byly v pražských měšťanských rodinách velmi oblíbené. Hrát divadlo se považovalo za dobrou domácí zábavu, za vhodnou formu společenského styku, nemluvě o příležitosti k seznámení. Hrávalo se pravidelně v podzimních a zimních měsících. Svůj talent zde uplatnil i otec

⁶⁶ B. Frýdová, Hrst vzpomínek na Hanu Kvapilovou, Cesta 5, 1923, s. 41-42.

⁶⁷ Inženýr Vojtěch Macan byl příbuzný Hany Kubešové z matčiny strany. Podnikal v oblasti železničních staveb. Byl velkým příznivcem divadla.

Gustav, jehož hry režíroval JUDr. Karel Tauš.⁶⁸ Soubor se skládal většinou z mladých lidí. Zkoušky se konaly hlavně ve středu a v sobotu, tedy ve dnech, kdy měli studenti volno. O zmíněných produkcích se zachovaly pouze kusé zprávy. Víme o nich např. z vyprávění Josefa Bohuslava Foerstera, Anny Veselé a dalších. Večery byly ryze společenské, zúčastnění se věnovali nejen divadelní zkoušce, často se také koncertovalo nebo recitovalo. Oblíbenou zábavou byla příprava živých obrazů, které aranžoval JUDr. Karel Tauš podle Doréových⁶⁹ rytin ke Starému zákonu. „*A když se zdvihla opona,*“ vzpomíná Josef Bohuslav Foerster,⁷⁰ „*objevil se poutavý živý obraz: egyptská princezna v doprovodu služek nalézá na břehu nilském malého Mojžíše. Byla to krásná a milá podívaná. Soulad barev, úprava, seskupení postav, nálada krajinná a zvláště krása dcery faraónovy vyvolala vřelý potlesk.*“⁷¹ Po všech uměleckých produkcích se večerelo, zpívalo či se recitovaly verše. V této době se Hana věnovala herectví čistě jen ze zájmu, na profesionální dráhu rozhodně nepomýšlela. Snila o tom, že bude učitelkou.

Období jejího šťastného života a dětské bezstarostnosti se chýlilo pomalu ke konci. V roce 1871 přichází rychlý finanční úpadek rodinného podniku. Jeho příčinu můžeme hledat v neúspěšných otcových spekulacích s pozemky a nemovitostmi. O detailech píše později Pavla Buzková: „*Kubeš se totiž vrhl na*

⁶⁸ P. Buzková, *Kdo je Hana Kvapilová*, Praha 1948, s. 7.

⁶⁹ Gustav Doré (1832-1883). Francouzský malíř a sochař.

⁷⁰ Josef Bohuslav Foerster (1859-1951) byl český hudební skladatel a významný pedagog. Pracoval jako profesor na pražské konzervatoři.

⁷¹ J. B. Foerster, *Poutník*, Praha 1942, s. 146-150.

*spekulaci, kterou bylo celé mocnářství zamořeno. Prodal svůj dům ve Spálené ulici, koupil jiný v Jilské a značnou část svého kapitálu vložil do pozemků v Nuslích v naději, že je brzo výhodně prodá státu na stavbu dráhy.*⁷² Snad se účastnil i burzovních spekulací, neboť další ztráta majetku spadá do doby černého pátku na vídeňské burze roku 1873. Gustav Kubeš se dostal do těžké finanční a rodinné krize. Touha po rychlém zbohatnutí se obrátila v naprostý krach. Finance za prodej domu ve Spálené ulici se z velké části rozplynuly. Nově koupený objekt „U tří bažantů“ v Jilské ulici byl nesrovnatelný s velkým domem, kde předtím Kubešovi žili. Tíživá finanční situace donutila později Gustava Kubeše prodat i tento dům, výnos však zdaleka nestačil pokrýt všechny dluhy. V roce 1878 se rodina musela opět stěhovat. Ne však do vlastního, ale již do nájmu v Poštovské ulici.⁷³ Odtud jsou Kubešovi následující rok v květnu pro své dluhy vyhnáni. Ekonomická situace rodiny se velmi rychle zhoršovala. *„Maminka a tatínek sháněli do posledního okamžiku peníze a já na kolenou odříkávala modlitbičky a říkala si, že snad přece jen někdo pomůže, a přelhávala svoji úzkost a přelhávala rozum.*⁷⁴

Hana se nyní dostala na opačnou stranu společnosti. V této tíživé situaci, kdy potřebovala dostudovat, pomáhala matce a přivydělávala si různými domácími pracemi. Matka trávila většinu času v dílnách, ale stejně to nestačilo. Rodina byla nucena

⁷² P. Buzková, *Kdo je Hana Kvapilová*, s. 7.

⁷³ Dnes ulice Karolíny Světlé.

⁷⁴ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové z 9. 9. 1882.

pronajímat byt podnájemnicím, které se u nich také stravovaly. Na těžké soužití se studentkami učitelství si stěžuje Hana své přítelkyni: *„Nejprve Ti musím sdělit, že jsme se právě přestěhovali...a pak, což je nejkrásnější, že obě kandidátky jsou pryč. Na rok už je nevezmeme, neboť jak byly zlé a drzé, nemůžeš si představit. Emma je v pravdě zosobněná faleš a Franci zosobněná drzost. Poslední dobou měly samé návštěvy, které byly tak solidní, že dopoledne přišly a teprve večer se loučily. A co myslíš, že během té doby dělaly? V jednom kuse jedly chléb. Musela jsem všechno zavřít...“*⁷⁵ Je jasné, že se jim takovéto podnájemnice nevyplatily, co je horší, velmi narušovaly soukromí rodiny.

Hana dokončila Vyšší dívčí a postupně přebírala funkci služebné. Vedla domácnost a starala se o bratra Gustava. Do zaměstnání ji však rodiče nechtěli pustit. Rodina se ještě stále snažila před veřejností držet společenskou úroveň, jaká byla od úspěšných živnostníků očekávána. Kubešovi dlouho skrývali i to, že se jejich manželství hroutí a že rozpory mezi nimi se stále více prohlubují. Gustav Kubeš nakonec situaci nezvládl a utekl od rodiny. Zdržoval se mimo domov a řešení všech problémů nechal na své manželce a Haně. Období jejího dospívání se tak stává nečekanou životní zkouškou.

Jedinou perspektivou, jak dostat rodinu z finanční krize, byl výhodný sňatek. Otřesným zjištěním pro dospívající dívku bylo to, že se jí matka pokouší tajně provdat. Stále častěji je v jejich

⁷⁵ Tamtéž, německý dopis Hany Kvapilové Marii Röschlové z 10.8.1878.

pronajatém bytě navštěvoval JUDr. Karel Tauš, vážený a dobře situovaný právník, kterého matka vybrala jako vhodného partnera. Protože neznala matčiny záměry, udržovala s ním Hana přátelský vztah. Později vše pochopila. Trýznil ji pocit, že ji chce rodina prodat. Osmnáctiletá dívka se vzpříčí rozhodnutí matky a svěruje se přítelkyni: *„Já se viděla mnohdy už u oltáře se svazujícím „ano“ na rtech, já věděla, že by hroznou lží bylo, v těch okamžicích, Marie, byla jsem téměř šílená. Konečně se vyjádřil a vyznal mi svoji lásku, jak mě tehdy bylo, nemohu vysloviti, krátce a dobře řekla jsem mu, že ho ráda nemám... Co já nyní vytrpěla, neví nikdo. Nyní mám s ním navzájem jasno. ...a to bylo moje jediné usilování, aby nikdo kvůli mně nešťasten nebyl.“*⁷⁶ Hana jako každá mladá dívka toužila po lásce. Chtěla si vzít muže, kterého by z plného srdce milovala a s kterým se rozhodla žít. Nečekaně však přišlo z nápadníkovy strany vysvobození. JUDr. K. Tauš se Hany sám vzdal, a to z prostého důvodu: nedostala by do manželství žádné věno.

Rodina Kubešova se roku 1879 ocitla v bídě a nouzi. Teprve teď začala Hana poznávat pravou chuť odvrácení přítelkyně a známých. Kubešovým byl zabaven majetek a vydraženo všechno zařízení bytu včetně nábytku. Aby měly s matkou vůbec na čem spát, musela Hana věřitelům slíbit, že pokud jim postele ponechají, vše odpracuje. Z blahobytného dětství se mladá dívka ocitla přímo na okraji společnosti. Svě pozdější přítelkyni Růženě Svobodové

⁷⁶ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Marii Röschlové z 9.5.1878.

popisuje svůj životní úděl. „Já žila strašné otřesy, které v dětsti zvedaly hory smutků, zděšení. Do svého dvacátého roku žila jsem velké hoře a zoufalství. Sestoupila jsem dávno před tím hluboko dolů, pod společnost, do nejtmavších koutů, a musila sepjatýma rukama prositi za smilování nejpodlejší z podlých. To bylo ukrutné pokoření. To byla hanba. Takovou hanbu jsem žila, když kolem mě všechno kvetlo mládím a veselostí. Pak přišlo, brzy potom, prodávání práce židům. Hnusným, necitelným, sprostým.“⁷⁷

Jedním z dalších dočasných domovů se stala, bohužel jen do podzimu téhož roku, Ostrovní ulice. V říjnu nebylo už čím platit nájem. Kubešovi neměli už ani co stěhovat do dalšího bytu, tentokrát v domě „U tří divých mužů“ v Řetězové ulici. Zde bydleli až do jara roku 1881. Dále vedla jejich strastiplná cesta do Lázeňské ulice a posléze na jaře 1883 přesídlili do ulice Říční, do domu, který byl majetkem premonstrátského kláštera na Strahově.

Období bídy a nedostatku znamená rozvrat celé rodiny a velké obavy z budoucnosti. Gustav Kubeš utekl před dluhy a starostmi na venkov, kde se pokoušel pracovat. Živil se vytvářením kulis pro ochotnické spolky, malováním divadelních interiérů nebo jako malíř pokojů „...dávaje si říkat *artistický nebo akademický malíř*.“⁷⁸ Býval často hledán policejními či finančními úřady. V roce 1884 byl dokonce oficiálně označen za nezvěstného. Domů posílal velmi

⁷⁷ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové z 9.9.1882. Slova v textu podtrhla Hana Kvapilová.

⁷⁸ F. Černý, Hana Kvapilová. Život a dílo, Praha 1960, s. 33.

nepravidelně malé finanční obnosy nepostačující pro zabezpečení rodiny, většinou však vůbec nic. Občas se objevil a pak znovu zmizel, s dcerou udržoval jen nepravidelně písemný styk. Hana se snažila, co mohla. Předkreslovala vzory pro obchody, dávala hodiny klavíru, pozlacovala kříže nebo se živila ručními pracemi: šila, vyšívala, omalovávala dekorativní vzory. *„Později přišlo zošklivení. V církevním ústavě na mešní roucha a devocionálie byla jsem jako doma (v strašném to domově). Tatínek, ten měkký, delikátní tatínek, umělec každým nervem, byl zničen hrubostí sekretáře nadobro a nedovedl přestoupiti práh domu tohoto. Vyjednávala maminka nebo já a vlastně jen na mne si tolik netroufal ten ďábel. Tak jsem zbyla už jen já. A tam viděla jsem šití churavé, hladem zmořené dívky zlatá mešní roucha; bílé průsvitné ruce chladnokrevných navlékaly perle na zlaté nitě, vyšívaly krásným, drahým hedvábím mučenky ornamentizované v gotickém stylu na paramenty... Tvrdý řvavý hlas maitressy ředitele M. svištěl nad nimi jako bič. ...a já stávala chvějící se v úzkosti jako žebrák u dveří a čekala pokorně na urážky tatínkovi vzkazované. Ah, nemohu už a nechci dále vzpomínati – bylo stále hůře!“*⁷⁹ Není divu, že se v ní zrodila nenávist k církvi a k židovským obchodníkům.⁸⁰

Všechny finanční problémy a následné existenční potíže, které uvrhly rodinu Kubešovu na dno společnosti, způsobil Hanin otec svými nerozvážnými

⁷⁹ J. Kvapil (ed.), *Literární pozůstalost*, s. 364.

⁸⁰ Svě trpké zkušenosti s židovskými obchodníky během svého života nikdy nezveřejnila. Obávala se, že by jich bylo zneužito jako antisemitských myšlenek.

obchody. Ale lnula k němu natolik, že jej stále omlouvala a ospravedlňovala. Měla s ním spojeny všechny šťastné chvíle dětství. Bylo nemožné, aby o příčinách finančního zhroucení nevěděla, ale jako by tomu nevěřila, chápala to jako ránu osudu.

Před starostmi a problémy utíkala často do svého světa fantazie: *„Abych nepodlehla dojmům, starostem a zármutku, přemísťuji se za pomoci svých nestálých myšlenek na onen lepší svět, do jiného světa, krátce a dobře idealizují si zcela podle přání svého srdce vše, co mě trápí, a tak se mě daří pálivou bolest přehlušit, samozřejmě že jen na několik okamžiků, jen na tak dlouho, dokud rozum opět nezíská nadvládu...“*⁸¹

Všechny vzpomínky později vetknula do své divadelní tvorby a do svých literárních pokusů. Bojovala se smutkem - nastávalo období životního pesimismu, v němž se postupně rozplynuly všechny ideály. Snad přemýšlela o konci života.⁸² Jedinou přítelkyní, která vytrvala a Hanu podporovala, byla Marie Röschlová, dcera lesníka, která bohužel nebydlela v Praze. Přátelství na dálku sice přežilo rodinnou krizi, ale pozdější Hanin odchod k divadlu přítelkyně na dlouhou dobu rozdělil. Další oporou jí byla Augusta Macanová, se kterou se znala z domácího divadla již zmíněného. Ze všech bohatých společenských kontaktů jí více kamarádek nezbylo.

⁸¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, německý dopis Hany Kvapilové Marii Röschlové z 15.11.1879.

⁸² LA PNP Praha, Osobní fond P. Buzkové, záznam P. Buzkové podle sdělení J. Kvapila, bez data: Hana se v této době věnovala četbě Schopenhauera a Kanta, zajímala se také o otázky spojené se záhrobím a se smrtí.

3.2 Cesta k divadlu

Společnost se rychle měnila a přicházeli noví přátelé. Díky tomu, že se Kubešovi přestěhovali na Malou Stranu, pronikla Hana do prostředí mladých intelektuálů, umělců a bohémů, kteří se scházeli v malém krámku pod malostranskou Mosteckou věží.

Nejprve poznala dva z nich: vášnivého ochotníka Rudolfa Innemanna (syna zlatníka) a Josefa Švába Malostranského, který tehdy pracoval jako knihkupec. Ti se pak po dlouhou dobu stali Haninými nejbližšími přáteli. Byla jim vděčná za mnohé. Přinášeli jí zajímavé knihy a při setkání s nimi mohla na chvíli zapomenout na všechny své starosti. Snažila se dále vzdělávat, ale také v knihách utápět svůj smutek a pesimismus.

Její přátelé Innemann a Šváb ji opět přivedli do světa divadla. Oba měli herecký talent.⁸³ Bavila je veselohra a scéna Malostranské besedy byla jako stvořená pro dovádění mladých lidí. Hana Kubešová, obdivovaná mladá dáma, zde vystoupila po dlouhé divadelní odmlce.⁸⁴ 16. listopadu 1884 ztvárnila roli Katynky v Šamberkově⁸⁵ hře Blázinec v prvním poschodí. A tak opět po dlouhé době okouzila

⁸³ R. Innemann (1861-1907) se díky svému divadelnímu umění později dostal až na scénu Národního divadla a stal se kolegou Hany Kvapilové.

⁸⁴ Malostranská měšťanská beseda byla tehdy společenským a kulturním centrem měšťanstva a inteligence z Malé Strany. Byla založena roku 1868, vládl v ní český duch. Hrál se zde především ochotnické divadlo, pořádaly se koncerty, zpěvy, recitace nebo různé večírky s rozmanitým programem.

⁸⁵ František Ferdinand Šamberk (1838-1904) byl velmi oblíbený herec přinášející divákům i vlastní inteligentní humor. Psal veselohry, které byly inspirovány různými společenskými, kulturními a politickými událostmi lidové měšťanské Prahy. Zmíněná hra „Blázinec v prvním poschodí“ se stala jeho první úspěšnou a často hranou komedií (premiéra 1867).

publikum svým rozvíjejícím se hereckým uměním. Stávala se nepřehlédnutelnou výraznou osobností. Postupně se seznamovala s lidmi z uměleckých kruhů pražské bohémy. Poznala např. malíře Viktora Olivu a Luďka Marolda, seznámila se s pozdějším literátem Rudolfem Josefem Kronbauerem, básníkem Bohdanem Kaminským a také s Františkem Xaverem Svobodou, budoucím manželem Růženy Svobodové.

Hana Kubešová učarovala mladým umělcům nejen svým půvabem, ale také talentem a zájmy. Stala se jakousi jejich platonickou láskou a ideálem. Z okruhu těchto umělců vzešla i její půvabná přezdívka „Princezna malostranské bohémy“. Společně se scházeli při divadelních zkouškách a debatovali o literatuře. Hana často recitovala jejich verše pro uzavřenou společnost, která ji vždy odměnila uznáním: *„Nikdo tak roztomile nezadeklamoval verše jako ona. Tenkrát předčítala nějakou perskou pohádku. Posloucháme, vyměňujeme významné pohledy, bavíme se čím dál tím skvostněji a pousmíváme se trefným narážkám. Mělo to perskou košili, ale byl to český Honza. Recitátorka nám každou pilulku takřka telegrafovala. ...tu úsměvem, tam modulací hlasu, zkrátka oním nevtíravým, procítěným recitátorským uměním, o němž tenkrát nikomu se ani nezdálo.“*⁸⁶

Oblíbenou zábavou se též stalo vpisování do památníků. Veselé texty, verše, aforismy nebo milé obrázky, kterými byly památníky zaplněny, vznikaly

⁸⁶ J. R. Kronbauer, Princezna malostranské bohémy, Zlatá Praha 24, 1907, s. 29.

velmi bezprostředně.⁸⁷ Hana i zde projevila svůj široký talent zděděný po otci. Svými verši a kresbami ozdobila nejeden památník.

Ze všeho nejvíc milovala divadlo. Bylo pro ni rozptýlením, odpoutáním se od reality a stresu, který často prožívala. Ráda účinkovala v drobných rolích u ochotníků, ale jako divák navštěvovala také Švandovu divadelní Arénu u Eggenbergu. Byla nedaleko od jejího domova a hrálo se v ní od dubna do října. Tady si detailně všímala hereckých technik předního pražského souboru. Byly to pro ní chvíle radosti a pohody.

Doslova zdrcujícím dojmem zapůsobil na rozvíjející se českou společnost i samu Hanu Kubešovou požár Národního divadla roku 1883. Z bolestného zážitku se později vypsala v jedné z autobiografických povídek o chudých dětech, které se snaží vydělat nějaké peníze. Rády by část z nich odevzdaly na opravu Národního divadla, ale tvrdý a krutý obchodník jim za odvedenou práci nedá nic.⁸⁸

Lidské dozrávání je i dozráváním uměleckým. Další divadelní role na sebe nenechaly dlouho čekat. A to jak v Malostranské besedě, tak i s ochotníky v poděbradském Jiříkově divadle. Zde 8. března 1885 ztvárnila roli Olgy Sukarevny v Sardouově Fedoře. Její první oficiální kritika vyzněla příznivě: „(Fedoře) *důstojně po boku stála velice ochotná slečna Hana Kubešová z Prahy, ve které jsme seznali ochotnici*

⁸⁷ LA PNP Praha, Osobní fond P. Buzkové, opis obsahu jednoho z památníků.

⁸⁸ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 325.

*rutinovanou, která úlohu hraběnky Sukarevny, blazeované to dámy ze salónů pařížských, koketky, tak jak básník sobě ji myslel, sehrála. Velmi hezký zjev její jakož i dobře volená elegantní toaleta, přispěla nemálo ku charakteristice úlohy hraběnky Olgy, a vynikla slečna zvláště ve 4. jednání v koketní scéně s p. de Sirié, kterého pan K. Čapek se zvláštní pečlivostí sehrál, takže při otevřené scéně potleskem vyznamenána byla. Slečna Kubešová přislíbila nám častější účinkování, k čemuž si jenom gratulovati můžeme.*⁸⁹ Třetí větší roli, tentokrát opět v Malostranské besedě, jí přinesla veselohra: Mallefillova jednoaktovka Dvě vdovy. Režie se ujal Gustav Kubeš, který obsadil svou dceru do role mladé energické vdovy Karoliny. Kritika uveřejněná v odborném divadelním časopise Jevišťe příznivě ohodnotila výkon slečny Kubešové. Samotný zájem divadelního časopisu o mladou začínající ochotnici byl poctou. Příznivé ohlasy jí dodaly chuť a energii do práce. Další role na sebe nenechaly dlouho čekat. Byla obsazována do rolí mladých, půvabných, temperamentních dívek, které dokázala ztvárnit s neobyčejnou citlivostí.

Ochotnické spolky si pomalu začaly všimnout nového talentu, který v sobě Hana Kubešová ukrývala. Mezi prvními to byl žižkovský Pokrok, dále i ochotnický soubor z Poděbrad. Ale Hana se ještě stále ohlížela po nějakém „slušném“ zaměstnání. Usilovala o místo učitelky nebo vychovatelky. Rozhodla se pro učitelství

⁸⁹ Hlasy Poděbradské z 15.3.1885.

v klášteře Sacré Coeur v Praze.⁹⁰ Z prostého důvodu: chtěla být co nejbližší své matce, pomáhat jí s výchovou Gustava a starat se spolu s ní o domácnost.

Dříve než se za Hanou zavřou brány kláštera a její rozhodnutí se tak stane definitivní, učinila poslední pokus. Hledala práci v profesionálním divadelnímu souboru, chtěla zkusit, jestli bude mít na to, stát se profesionální herečkou. Ale její talent vynikal natolik, že se zprávy o mladé herečce donesly do všech divadelních institucí. Jako první se jí pokoušel získat do trvalého angažmá Eduard Vojan, protože plánoval založení nové společnosti. To se však z finančních důvodů neuskutečnilo. Pavel Švanda ze Semčic, který právě doplňoval soubor pro brněnské turné, si přišel osobně Hanu Kubešovou vyzkoušet. Konkurence však také nezhálela a do malostranského divadla se dostavil i jakýsi německý agent Schneider.

Rychlý sled událostí umožnil, aby se Hana rozhodla. Svůj další život zasvětil divadlu. Byl v tom však malý háček. Herce do Švandovy společnosti vybírala manželka Pavla Švandy Eliška Pešková. Šváb tedy zprostředkoval seznámení tím způsobem, že si Hana přeje odkoupit od ní nějaké starší kostýmy. Když pak s paní ředitelovou prohlížela různé oděvy, zmínila se o své touze stát se herečkou. Eliška Pešková zaujata půvabným zjevem a chováním mladé návštěvnice svolila k jejímu přezkoušení. Hana byla připravena a přesvědčila svým talentem. První profesionální

⁹⁰ Dívčí škola kongregace Sacré Coeur, Srdce Ježíšova, působila v druhé polovině 19. století v Praze na Smíchově. Vyučovacím jazykem byla němčina. Žákyněmi byly především dívky z vyšších vrstev.

smlouvu dostala ve svých 26 letech. Stala se členkou společnosti s povinností vystupovat „hlavně v úlohách sentimentálních a reprezentačních.“ Smlouva se uzavírala na dva roky a zajišťovala 35 zl. měsíčně na Smíchově a 45 zl. mimo Prahu. Za každé druhé představení v týž den měla zlatkový příplatek. Ročně pak letní a zimní benefici.⁹¹

První roli vytvořila 29. července 1886. Vystoupila v letním divadle na Smíchově a 6. srpna ji ředitel odměnil beneficí v Dumasově Denise. Za čtvrt roku hrála skoro ve 20 rolích. Žádného mimořádného ohlasu se však v letních měsících u pražských kritiků nedočkala. Všichni koncentrovali svou pozornost ke znovu otevřenému Národnímu divadlu. Hana se postupně sžívala s hereckými kolegy. Učila se divadelní práci pod vedením Elišky Peškové. Herecká spolupráce s touto podnikavou ženou nechala vzniknout silnému přátelskému poutu.

1. října roku 1886 celý soubor odjížděl do Brna, kde si Pavel Švanda ze Semčic pronajal Prozatímní národní divadlo. Od prvních vystoupení náležela Hana Kubešová k nepřehlédnutelným členům souboru. Seznamuje se zde s dalšími později významnými hereckými osobnostmi, např. s Adolfem Kreuzmannem, Františkem Syřínkem, Karolinou Syřínkovou a Marií Procházkovou. Nejlépe si však rozuměla s Eduardem Vojanem. Spolu se výborně doplňovali a jejich přátelství postupem doby přerostlo v lásku. Vojan se do Hany žárlivě zamiloval. Nechtěl se o ni s nikým dělit.

⁹¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, první divadelní smlouva z 20.6.1886.

I ona byla do něho zamilovaná, ale chovala se vůči němu zdrženlivě. Byla obletovaná mladá dáma, ale její výchova a životní zkušenosti jí pomáhaly držet odstup a neztrácet hlavu. Známým své city zapírala. Vojan vypožoroval její opětovanou náklonnost, ale vyvolával nepříjemné scény, které vrcholily zbytečnými konflikty. Tím si proti sobě popudil nejen Hanu, ale i její dlouholetou přítelkyni Annu Hübnerovou. Pro ni byl Vojan pouze pohledný bohém, idol mnoha žen, svazek s ním Haně z mnoha důvodů rozmlouvala. Ta se snažila předejít konfliktům, slíbila proto Vojanovi, že si ho vezme. Od 24. února 1887 je společnost začala vnímat jako snoubence.

Angažmá přinášelo i další dosud neznámé problémy. První místo v dámském souboru si držela Marie Pospíšilová. Výrazná krasavice, která odpovídala dobovému ideálu. Byla to herečka schovávající svůj průměrný talent za oslnivé toalety a účesy. Není divu, že Hana Kubešová zbavila Pospíšilovou prvenství jak u diváků, tak u kritiků. Referáty se o nové posile souboru zmiňují jako o mladé, inteligentní dívce s velkým talentem. Na prknech divadla Na Veveří zazářila společně s Eduardem Vojanem. Každá z jejích postav byla pečlivě prostudována, individuálně promyšlena a zahrána. Vycházela především ze svých pestrých životních zkušeností. Úspěchy jí přinášely hlavně tragické role, v nichž postava nesmírně trpí. Většina kritiků přisuzovala Haně Kubešové úspěšnou hereckou budoucnost. Objevily se však i výtky týkající se slabého hlasu nebo vlivu

učitelky Elišky Peškové. Kritika upozornila také na to, že mladá umělkyně ještě nemá dostatek zkušeností obsáhnout velké shakespearovské role. Jako začátečnice si však mohla nějakou tu chybu a nedostatek dovolit. První sezóna v Brně byla pro divadlo celkově velmi úspěšná. Za to mohl Švanda poděkovat především nově získané mladé herečce.

Z Brna jela společnost v únoru roku 1887 do Mladé Boleslavi a odtud v dubnu do Jičína. I zde přineslo její vystoupení pozitivní ohlasy. V květnu se společnost vrátila zpět do pražské arény. Přes léto se postupně připravoval další repertoár. Pavel Švanda se rozhodl, že nemůže zůstat stranou nového proudu: realismu. Ten se poměrně rychle vkrádal i do divadelního prostředí. Vyvolával však rozpačité přijetí jak u diváků tak u kritiky. Do svého repertoáru zařadil Švanda hned dvě zajímavá Ibsenova dramata.⁹² Jako první uvedl hru *Nepřítel lidu*, s překvapivě velkým úspěchem. Drama odhalující malost měšťácké společnosti se setkalo s velkým ohlasem. Velký podíl na úspěchu měli herci: Eduard Vojan jako lékař Stockmann a Hana Kubešová v roli jeho dcery učitelky Petry. Příznivé přijetí této hry předurčilo nastudování hry další: *Rosmersholmu*.⁹³ Premiéra se nedočkala takového úspěchu jako *Nepřítel lidu*.⁹⁴ Výkon Hany Kubešové nebyl kritiky přijat. Realistické pojetí postavy Rebeky Westové zůstalo zatím nepochopeno. Ale Hana

⁹² Poprvé byl u nás Ibsen hrán v roce 1878 v Prozatímním divadle v překladu Elišky Peškové.

⁹³ Hra byla tehdy uváděna pod názvem *Bílí koně*.

⁹⁴ Obě hry se Švanda pokoušel uvádět ještě v Brně a Hradci Králové, ovšem bezúspěšně.

dostala úžasnou inspiraci. Začíná chápat postavy moderních žen. Promýšlí jejich niterné procesy, prožívá jejich životy do všech detailů. Kromě nových realistických rolí dále hraje v tehdy klasickém repertoáru, který Švanda stále rozšiřoval. Ibsenovo dílo však Hanu inspirovalo natolik, že určilo směr jejich dalších zájmů. Začalo v ní probouzet zájem o ženskou otázku, o problémy a život současných žen.

Doma se mnoho nezměnilo. V Praze Hana doslova trpěla. Byla pod neustálým matčíným dohledem a to ji velmi svazovalo a otravovalo život. Během svého pobytu u divadla v Brně a na zájezdech neustálé, až přehnané matčině starostlivosti odvykla. Ta byla stále proti dceřiným divadelním aktivitám. Stárnoucí ženě, pro kterou byl jediným lékem na její problémy fanatický katolicismus, bylo dceřino zaujetí pro divadlo dost proti mysli. „Komediantství“ bylo stále pro část tehdejší katolické společnosti nečistým řemeslem. Zvláště na venkově, odkud - jak víme - Hanina matka pocházela, kam divadlo přinášelo národní a pokrokové myšlenky, bylo katolickou církví často zesměšňováno a bylo jím pohrdáno. Nedivme se, že negativní přijetí společností často popisují samotní herci. Přítelkyně Anna Hübnerová⁹⁵ píše Haně: *„zde téměř ve všech rodinách převládá zvláštní předsudek o každém, kdo o divadelní*

⁹⁵ Anna Hübnerová, roz. Justová (1861-1891), česká ochotnická herečka, jedna z prvních osvětových a sociálních pracovníků, první žena redaktora V. Hübnera. Byla spolužačkou Hany Kubešové z Vyšší dívčí, kde se obě dívky spřátelily.

*prkna zavadí a proto téměř žádná dáma nechce neb nesmí hrát divadlo..*⁹⁶

Nejvíce Hanu trápilo, jak se matka chová k Vojanovi, který byl u nich poměrně častým hostem. Byla k němu odmítavá, až urážlivá. Zůstával pro ni pouze „komediantem“. Hana se bála matce říci, že jsou s Vojanem zasnoubeni. Vojan byl proto na svoji partnerku velmi rozezlen a neustále jí vyčítal, že jejich zasnoubení ještě nezveřejnila. Vyžadoval volbu: buď on nebo její matka. Hanu to velmi trápilo, vždyť měla jen nejisté postavení začátečnice. Bála se, že by mohla vlastní rodině uškodit. Déle trvající rozpory vyvrcholily velkou hádkou. Vojan údajně prohlásil: *„Ale Tvou matku a Gustíka žítit nebudu!*⁹⁷ Není divu, že se Hana rozhodla k ráznému řešení a s Vojanem se rozešla.

Ze všech problémů jí pomáhalo opět divadlo. Naštěstí ji Švanda zahrnoval rolemi, ve kterých si mohla ověřit svůj talent. Ale i zde nebyla její pozice jednoduchá. Její kolegyně⁹⁸ provázely Haniny úspěchy s nevídanou závistí a s velkými projevy nesnášenlivosti. V dámském souboru proto docházelo k častým nenávisným střetům. 18. července 1887 si Hana stěžuje otci: *„Mám zde boj na život a na smrt proti intrikám. Pomalu bych nehrála než to, co nikdo nechce. K příjmu volila jsem kus a vzala sobě roli, která spadá poněkud mimo můj obor, ale kterou jsem mohla také*

⁹⁶ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Anny Hübnerové Haně Kubešové, bez data.

⁹⁷ LA PNP Praha, Osobní fond P. Buzkové, záznam P. Buzkové.

⁹⁸ Ke konfliktům docházelo především s Marií Procházkovou.

*dobře zahrát. A to dělalo zlou krev. – Až přijedeš, budu Ti vše vypravovat.*⁹⁹

Na zimu odjela Švandova společnost opět do Brna. Diváci si Hanu Kubešovou velmi oblíbili. Byla „miláčkem Brna“. Hrála hlavní role ve všech podstatných kusech Švandova repertoáru: v Ibsenově *Nepříteli lidu* a v *Noře*, v Kleistově *Katynce Heilbronské*, Schillerově *Marii Stuartovně*, Shakespearově *Večeru tříkrálovém* a *Králi Learovi* a také v Goethově *Faustu*. Vedle nich vytvořila řadu zajímavých postav, jako byla *Nataša* v *Palmově hře* *Náš přítel Něklužev* a *Féňa* v *Paní Majorce* od I. V. Špažinského. Mladá herečka vkládá do svých postav všechny své tužby a sny. Přitahuje ji svět, kde může prožívat desítky životů lepších, než je ten její. Ztvárnění postav moderních žen zase opačně formuje její nový pohled na osobní život. Začíná zásadní proměna průměrné ženy ve velkou českou herečku. Stává se soběstačnou, pomalu se jí navrácí sebevědomí a důvěra k lidem, se kterými žije a pracuje. Ale nejvíce jí pomáhá upřímné uznání od obecnstva.

Život doma probíhal ve stejných kolejích. Gustav Kubeš utíkal neustále na venkov a rodina se utápěla v dluzích. Hana často žádala otce, aby zaslal rodině nějaké peníze: *„Prosila jsem tě o něco, Ty mi ale docela nic neposíláš? Můj Bože proč tam tedy jsi, když nemáš práci. A pak prvního činže, předešlá jest nezaplacena. ...Dělám co mohu, ale všecko s těmi 45 zlatými nemohu. Vždyť musím na všechny strany platit.*“¹⁰⁰ Často

⁹⁹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Gustavu Kubešovi (otci), z 18.7.1887.

¹⁰⁰ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Gustavu Kubešovi z 18.8.1887.

podléhala zoufalství, protože mnohdy byla na řešení finanční situace rodiny sama. Velkou část gáže musela obětovat švadlenám Hofhanzlovým¹⁰¹ na zhotovení divadelních toalet, které si tehdy herečky pořizovaly samy. Když si v Brně zaplatila bydlení a oběd, nezbylo jí často na večeři. Spala v nevytopeném bytě. Chodila v rozbitých botách, které si podlepila lepenkou. „*Sedávaly jsme peřinu na nohou, peřinu kolem těla a tak jsem studovala. Na petrolej jsme ovšem také neměly.*“¹⁰² Ze zbytku peněz vydržovala rodinu a platila bratrova studia. Ten se jí na oplátku snažil pomáhat, jak jen mohl. Obstarával jí kostýmy, paruky a sledoval, v jakých toaletách vystupují její divadelní kolegyně v Praze. Hana posílala kromě finanční pomoci také různé potřebné drobnosti, které se jí podařilo výhodně koupit. Brno bylo přece jenom levnější než Praha. Gustavovi kupovala oblečení a matce klobouky nebo látky. Uskromňovala se, jak jen mohla. Ke všemu ještě její bratr Gustav opět propadl na gymnáziu. Ale nemohla se na něho zlobit. Poznala, co znamená obstát ve studiu, pracovat po nocích a ještě pomáhat druhým. Dobře věděla, jak velké úsilí musí vynaložit, aby zabezpečila požadavky rodiny a chod domácnosti. Snažila se přesvědčit bratra, aby pilněji studoval, že na něm závisí budoucnost rodiny. Křehká dívka bojovala, přesto někdy podléhala depresím.

¹⁰¹ Slečny Hofhanzlovy (Marie a Mína) sbíraly různé „ověřené“ zprávy týkající se divadelního zákulisí. S nimi pak většinou šokovaly Haninu matku. Nedivme se tedy, že „*pokládala ji již za dost ohroženou divadlem, tímto vynálezem ďáblovým, který jen duši kazí.*“ jak často říkala. Zapsala P. Buzková – co mi vyprávěl B. Kaminský.

¹⁰² J. Krezar, In memoriam Hany Kvapilové, Český svět z 15.4.1910.

Množství korespondence z konce 80. let svědčí o tom, že Hana nezapomněla na své pražské přátele. Ti zase se zájmem sledovali její divadelní aktivity, podporovali ji a s nadšením vítali její úspěchy. I v krizi drželi přátelé pospolu. Rudolf Innemann píše své platonické lásce: *„Těch intrik a všelijakých pomluv nesmíte dbáti, vždyť jsem Vám již několikrát řekl, že nejsou hodny těch čistých krásných perliček, které kvůli nim tajně vyroníte. Jsem pevně přesvědčen, že Vaše utrpení dlouho nepotrvá. Že příští rok v Brně nebudete. Budiž Vám útěchou, neboť bude Vašich sil jinde zapotřebí; vidím již na divadelní ceduli Nár. divad. v Praze „Poprvé vystoupí slč. H. Kubešová“...“*¹⁰³

Tento dopis působil jako předzvěst. Její herecké schopnosti byly natolik přesvědčivé, že o ni projevil na jaře roku 1888 zájem ředitel Národního divadla v Praze František Adolf Šubert. Samozřejmě věděl, že „nekupuje zajíce v pytli“. U přijímání nových členů bylo však zvykem, že se nově příchozí museli účastnit nejméně dvou pohostinských her. Tak tomu bylo i u Hany Kubešové. Ta zvolila dvě osvědčené hry: Vrchlického Noc na Karlštejně a Bezděchovu komedii Z doby kotiliónů. V Národním divadle vystoupila 20. a 22. dubna 1888. Kritikou i veřejností byla přijata příznivě. Smlouvu pak uzavřela od 1. června 1888 a stala se tak členkou činohry. Než nastoupila do Národního divadla v Praze natrvalo, odehrála ještě několik slíbených představení u Švandovy společnosti.

¹⁰³ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Rudolfa Inemanna H. Kvapilové, 25.12.1886.

Při posledních vystoupeních navštívila Kroměříž a Moravskou Ostravu.

30. května 1888 se loučila se Švandovou společností jako s druhou rodinou. Elišce Peškové den před svým odchodem zasílá tento dopis: *„Loučila jsem se s Vámi, svou matkou, panem ředitelem, a vším co mi bylo drahým, skoro bez slzí, s jakousi vzdorovitostí. Opouštěla jsem to kratičké blaho tiše, zamlkle a zavírala jsem oči skoro zbaběle před tím záviděným štěstím. Čemu jdu vstříc a co jsem ztratila? Vzpomínám chvíle, kde stála jsem na prahu vašeho bytu, chvějící se nedočkavostí a strachem, kde poprvé jsem Vás měla spatřit. Cítila jsem svou nepatrnost a zároveň tu něžnou touhu po něčem neznámém, krásném, velikém. Co řekneš, co vlastně chceš, ptala jsem se sama sebe? A vzpomínám Vašeho milého, povzbuzujícího pohledu a drahého hlasu, když domlouvala jste mně, abych zkusila, zdali to, co cítím, není jenom ilusí. Šla jsem za Vámi s duší nadšenou, okem zaníceným, a šla jsem cestou pravou. Líbám Vám za vše to v duchu ruce a modlím se za Vaše blaho. Ten kratičký čas, co byla jsem vaší, zůstane mi sladkou upomínkou. Odstrkovaná v životě, znající štěstí a klid sotva podle jména, našla jsem u divadla Vašeho útulek a mír. Hleděte, drahá milostivá paní, když občas přicházívaly na mne mé černé hodinky, nedůvěra v samu sebe, když přemýšlela jsem, zdali kdy dojdu vytknutého cíle, neobětují-li život svůj, klid, blaho a štěstí mé matky, kterých jsem byla povinna jí zaopatřit, jen za neurčitý pocit blaha, za nedosněný sen nebo pouhý prelud, hledávala jsem*

u Vás útěchy, které se mi vždycky také dostalo. Nedovedla jsem se upřímně vyznat ze všeho a oblékla jsem svou trapnou nejistotu ve slova: „Milostpaní, já už nic netrefím!“ Pamatujete se, milostpaní? A jakou trpělivost mívala jste s mými nápady. Děkuji Vám za to tisíckrát.“¹⁰⁴

¹⁰⁴ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Elišce Peškové z 30.5.1888.

3.3 Herečkou Národního divadla

Po dlouhé době prožívala Hana Kubešová opět šťastné období. Byla hrdá na to, že se stala členkou činohry Národního divadla. Konečně se mohla věnovat práci, kterou tolik milovala. Těšila se, že se jako herečka více prosadí. Nové role byly pro ni výzvou.

Stalo se však to, co nikdo v rodině neočekával. Šťastné období končí tragickou událostí. 26. července 1888 umírá její bratr Gustav. Ke všemu se definitivně rozpadlo manželství jejích rodičů. Kontakt mezi nimi probíhal pouze písemně a byl velmi vzácný. V dochovaném dopise se dozvídáme o závažnosti rodinné situace a hlavně o Hanině zdravotním stavu: *„Rána a zármutek, který se nás dotkl, zvyšuje se ještě se starostí o naši drahou Hanu, pro kterou mám velikou úzkost, aby dojmům tohoto smutného případu, dojmům našich trapných poměrů, dojmům citových vůbec a co se týče záležitostí s Vojanem a zvláště pak dojmům násilného působení na ni nepodlehla.... Ona, která potřebuje teď ten největší duševní klid, aby v první řadě upevnit mohla své zdraví a v druhé řadě věnovati se celá povolání svému, kde má ten klid vzít, když na jedné straně hučí jí do hlavy Hofhanzlovic a když přijde domů, hučíš jí bez ustání do hlavy ty a ty umíš být svým hučením bezohledná v domnění, že jednáš dobře nevyhýbáš se žádnému prostředku a žádné příkrosti, jen když dosáhneš cíle! ...nebudu to rozhodně trpět nikomu ani tobě, zažila toho během desíti let dost, kvůli*

Taušovi byla tvojí mučednicí, myslelas také, že činíš dobře. ...zapřísahám tě, abys jednou provždy ustala v neblahé tvé metodě neustálého, skoro usmrcujícího hučení do hlavy a naříkání, chceš-li sobě ulevit, najdi si způsob jiný a nedělej oběť ze svých dětí.“¹⁰⁵

Další osudová rána přichází záhy. V roce 1889 umírá Gustav Kubeš. Tragické události obě ženy znovu sblíží. Uvědomují si, že zůstaly z celé rodiny už jen samy dvě. Hana chápe, že se musí o matku postarat. Nejen osobní, ale i profesionální život je pro ni složitý. V roce 1891 umírá její nejlepší přítelkyně Anna Hübnerová.

Také situace v divadle nebyla pro ni nijak růžová. Před příchodem Hany Kubešové nastala v 80. letech v dámském souboru Národního divadla velká krize. V době, kdy se stala jeho členkou, odešly z angažmá významné představitelky hlavních ženských rolí: Leopoldina Ortová-de Pauli – výborná představitelka venkovských dívek - a Marie Pštrossová – herečka veselých naivek. Tragický repertoár postrádal Julii Šamberkovou a Marii Pospíšilovou. V roce 1889 byl soubor znovu oslaben odchodem Terezie Seifertové. Divadelní ředitel František Adolf Šubert se pokoušel krizi řešit. Neustále přijímal nové herečky tzv. „na zkoušku“. Uchazeček bylo mnoho, ale většina nedostačovala požadavkům první scény. Před Hanou Kubešovou přišly do divadla jenom dvě nové síly: Hana Dumková (později provdaná Benoniová) a Ludmila Danzerová. V roce 1890 pak Marie Laudová – Hořicová.

¹⁰⁵ Tamtéž, dopis Gustava Kubeše Marii Kubešové, bez data.

Předpokládali bychom, že Hana Kubešová, beze sporu nejtalentovanější herečka, bude často obsazovaná a prosadí se na nejpřednější místa dámského souboru. Opak však byl pravdou. Nejzajímavější osobnost Švandovy družiny se díky vedení divadla ocitla na opačné straně. Proměnu v herečku druhé garnitury nesla těžce. Na práci v Národním divadle se přece tolik těšila! Změnila se v epizodistku. Vedení divadla od ní žádalo časté záaskoky mnohdy bez zkoušek. Hrála v mnohých veselohrách a nenáročných kusech. Její divadelní minulost a zkušenosti nebyly prostě brány v potaz. V letech 1888-94 ztvárnila celkem na 140 rolí. Nesporně je to značné číslo, ale v tomto počtu se objevilo pouze několik význačných úloh. Byla to např. Dorotka v Tylově Strakonickém dudákovi, Titánie v Shakespearově Snu noci svatojánském, Jesika v Kupci benátském nebo Marie Antonovna v Gogolově Revizoru. Divadelní správa rozhodla, že Hana Kubešová převezme repertoár za odešlou Marii Pštrossovou a Leopoldinu Ortovou-de Pauli. Měla nahradit i Hanu Benoniovou-Dumkovou, která z naivek rychle přecházela k charakterním rolím.

Pravým důvodem, proč nebyla obsazována do odpovídajících rolí, bylo to, že Národní divadlo ovládali členové tzv. Družstva, složeného z konzervativních vyšších podnikatelských vrstev. Ovlivňovali repertoár podle svých politických a estetických zásad, které ovšem nebraly v potaz příchod nového realistického směru. Divadlo, které budoval „národ sobě“, na které

přispívaly zejména střední a chudší vrstvy, navštěvovali pouze vyvolení bohatí abonenti.

Studentům a drobnému měšťanstvu, kteří Hanu Kubešovou a Eduarda Vojana (přešel na první scénu brzy po své kolegyni) milovali a pravidelně je vídali ve Švandově aréně na Smíchově, zůstávalo Národní divadlo z velké části nedostupné. Ačkoliv se ředitel divadla snažil vytvořit jakýsi kompromis, musel přece plnit přání svého zaměstnavatele. Divadelní program se v činoherní dramaturgii opíral o pozdně romantické drama a o komedie z aristokratického prostředí. Výjimečný talent a způsob práce Hany Kubešové předstihl svoji dobu. Role, které promýšlela a které ji zajímaly, jí správa divadla nenabízela. Nebyly ani na repertoáru.

Družstvem byla upřednostňována především Hana Benoniová-Dumková. Měla obdobné vlastnosti jako zmiňovaná Marie Procházková-Malá ze Švandova divadla, ale na vyšší úrovni. Byla to herečka, která dbala především na efekt a plně vyhovovala vkusu abonentů. Diváci nekladli takový důraz na její herecké umění. Daleko více je vábila krása, přitažlivost a lesk nákladných toalet. Zajímali se o skandály a klepy z divadelního prostředí. Tohle Hana Kubešová nabídnout nemohla, ani nechtěla. I Marie Laudová – Hořicová byla typem herečky vyšších vrstev. Přinášela na scénu nádech erotiky a ženský nezkrotný temperament. Udávala módní trendy. Benoniová a Laudová se staly módními loutkami, krasavicemi horních deseti tisíc a dávaly Haně bez skrupulí najevo,

že je pro ně stále herečkou „chudých“. Problémy moderních žen je nijak zvláště nezajímaly. Podlehly světu slávy, módních trendů a skandálů. Na první scéně vítězila krása toalet nad krásou slova.

Nebyly to zpočátku zlé intriky nebo nedostatek talentu, co nechávalo Hanu Kubešovou stranou. Vstoupila do Národního divadla v době, kdy role, které by mohla ztvárnit zajímavým způsobem, byly již obsazeny dříve angažovanými herečkami nebo chyběly na repertoáru vůbec. Zbyly na ni role mladých sentimentálních dívek a naivek. I přesto vložila do práce všechno své umění a přesvědčení. Správa divadla byla spokojena. Role, do nichž byla obsazována, zvládala vždy skvěle. Ale Hanu trápilo, že velké role, po kterých toužila, jí unikají mezi prsty. A tak v roce 1890 pohrozila odchodem.

Záchranou bylo, že si Hany Kubešové povšimli přední čeští dramatici. Ti se pak po dlouhou dobu stali její nejmocnější oporou. Pochopili, že Hana Kubešová neznamena jen výrazný zjev na prknech Národního divadla, ale i nové umělecké pojetí. Čím dál více bylo zřejmé, že nové ženské typy, které se začínají objevovat v rodících se realistických a symbolistických hrách, dostávají díky jejímu umění další nečekaný rozměr.

První ji začal obsazovat do svých her Jaroslav Vrchlický. Zaujala ho už ve zmíněné hře na zkoušku. A mohl srovnávat, protože do stejné role byla v Národním divadle obsazena Marie Bittnerová. Od té doby básník Kubešovou pečlivě sledoval. Nalezl v ní herečku, která odpovídala jeho nárokům a mohla být

ideální představitelkou ženských rolí v jeho hrách. Její pojetí královny Alžběty nepostrádalo vtip, něhu a vroucnost. Ve stejné roli totiž Marie Bittnerová stavěla na důstojnosti a emotivnosti. Vrchlický však nebyl jediný, kdo pochopil, jak zajímavý herecký zjev byl do ženského činoherního souboru angažován. Zraky dalších českých autorů se upřely k nové herecké ikoně. Marie Bittnerová situaci nezvládla. Ze žárlivosti a vzteku vrátila Vrchlickému všechny role a zanedlouho z Národního divadla odešla.

Hana Kubešová pak byla brzy obsazena do role Akmé v Pomstě Catullově. A byla to první větší role, kterou na sebe upozornila. *„Byla to ta prostá, poetická dívka, jakou si autor představoval. ...a právě té prostoty vážili jsme si při výkonu jejím nejvíce. Poetické, blouznivé dívky bývají zpravidla sentimentální zvláště na jevišti; slečna nebyla jí při vši své vroucnosti ani za mák.“*¹⁰⁶

Příjemný herecký výraz doslova uchvátil také Julia Zeyera. Básník našel svou herečku, okouzující nejen lidskou osobností, ale i přístupem k umělecké tvorbě. Hana Kubešová přebrala po odchodu Marie Bittnerové roli dívky Levóny v dramatické básni Sulamit. A Zeyer byl jejím pojetím nadšen. To, co se autor snažil v mnohých okamžicích jen naznačit, ona domyslela a dovedla do vytýčeného cíle. Během svého angažmá v Národním divadle vytvořila celkem osm jeho postav, z toho sedm z nich v premiérách. Libuši v Libušině hněvu, Rebeku ve hře Z dob růžového jitra

¹⁰⁶ B. F. (Frída), Národní divadlo, Lumír z 10.1.1889.

a Doňu Blanku v dramatu Doňa Sanča. V roce 1898 pak Pohádku a Mahulenu, které básník napsal přímo pro ni. Později vytvořila postavu Joisen v díle Bratři a Danicu v dramatu Pod jabloní. Mimo prkna Národního divadla se ujala i režie jeho hry Lásky divu.

Oba autoři, Vrchlický i Zeyer, nabídli Haně Kubešové postavy nadčasových, odvážných a milujících žen. Ona je na oplátku obohatila vrozenou inteligencí, ženským instinktem a citovostí. Příležitosti, kterých okusila u Švandovy společnosti, se pomalu otvíraly i u Národního divadla.

S obsazením do rolí přišli i další autoři realistického směru. Gabriela Preissová jí roku 1889 nabídla roli Notariusky v Gazdině robě, za rok nato i dramaturg Stroupežnický roli Markétky ve Zvíkovském rarášku. Svě role zvládla a byla po právu oceňována: *„Při známé hubičce nešpulila subretovsky rty, nýbrž nastavila pusinku jako kalíšek čistého květu, neboť musela vrchnost poslechnout, ale vnitřní stud a nevinost v ní způsobily takový zmatek, panensky ustrašený, že netrefila ze dveří a zabloudila do krbu. Byla v tom okamžiku nebesky krásná.“*¹⁰⁷ Ve stejném roce oslnila rolí Tonči Řehákové v Šimáčkově dramatu Svět malých lidí. Nevelká role chudé pracující dívky si žádala poctivou přípravu. Kubešová chodila do smíchovských továren pozorovat těžce pracující chudé dělnice. Chudobu sama prožila, ale nikdy nemusela tvrdě pracovat v továrně. Všimla si šatů, mluvy a způsobu života smíchovských dělnic. Jako by právě

¹⁰⁷ P. Buzková, Z mládí Hany Kvapilové-Kubešové, Svobodné noviny z 9.4.1947.

v tuto chvíli začalo její umění promlouvat nejzřetelněji. Velmi malá, ale výrazně realistická role Tonči Řehákové vynesla Kubešovou do popředí zájmu. V plné síle ukázala všechny své schopnosti potřebné k vytvoření až naturalistického dojmu. V následujícím roce 1891 svůj talent potvrdila např. v roli Petry v Ibsenově *Nepříteli lidu*.

Umění mladé herečky si v Národním divadle povšiml i Alois Jirásek. Stala se pro něho inspirací a ideální interpretkou. V roce 1891 si ji prokazatelně vyžádal do role Aleny ve hře *Kolébka*. Uznávaný spisovatel a mladá herečka se brzy spřátelili. Po Aleně následovaly další role napsané přímo pro ni.¹⁰⁸

Úlohou, ve které se v úplnosti prosadila jako herečka nově nastupujícího proudu byla Božena ve hře *Směry života*.¹⁰⁹ Premiéra se konala 5. února 1892. *„Svobodova Božena ve Směrech života může být vypočítavou, sprostou vdávavou koketou, která vás bude urážet svými rafinovanými manévry, svou zralou, předčasnou zkušeností mezi mužskými, svou tupostí a přehnaným nadbíháním starému vyžilci. Pí Kvapilová hrála ji až do posledka s přídechem takové čisté dívčí nezkušenosti a nevědomosti, že jste Boženě nejenom museli všechno odpouštět, nýbrž se vám měnila v typ hrozného dívčí tragiky. Když se chlubila před svým studentem, co všechno ji čeká nádherného a přepychového v bohatém manželství, činila to hlasem*

¹⁰⁸ V dramatu *Otec* byla obsazena do role Anny, v *Emigrantu* získala roli Lenorky. Hra M. D. Rettigová byla také napsána přímo pro ni. Po Otýlii Sklenářové převzala *Vojnarku* atd.

¹⁰⁹ Autorem hry je František Xaver Svoboda a role byla psána přímo pro H. Kvapilovou.

*a vzezřením, jako když se malé dítě dítěti chlubit lepší hračkou...Byli byste jí řekli (jako jí říkal v duchu soucit pí Kvapilové): ach ty ubohá, nešťastná nevědomá, jak tě nechali zabeďněnou, abys netuřila, do jaké zkázy se tu řítíš.*¹¹⁰ Její výkony vysoko pozvedly české divadelní umění. Vytvořené role nutily diváka přemýřlet. Byla to např. Bětuřka Douřová v Svobodově Rozkladu nebo Hela ve hře Jiný vzduch od M. A. Šimáčka, napsaná také přímo pro Hanu Kubeřovou.¹¹¹ Její role vedly nevtíravě kroky nového divadelního směru.

Během pěti let v angařmá u Národního divadla si získala takovou oblibu u českých autorů, jakou dosud neměla žádná česká herečka. Naplňovala postavy úžasnou mírou realismu. Každou psychologickou trhlinu rozkrývala tak, že její ženské postavy ožívaly na jeviřti v plné charakterové šíři. Citlivá práce vedla k pochopení senzitivního ženství, které znamenalo pro autora poloviční výhru. Její pojetí usazovalo role do pevného, uvěřitelného rámce, jehož podstatu pochopili překvapení autoři až po shlédnutí nastudovaného kusu. A našli se i takoví, kteří se na tyto její schopnosti přímo spoléhali. Kvapilová dosáhla takového postavení, že jen v málokteré z českých her nedostala premiérovou roli. Být nejlepší bylo velmi obtížné. K rolím však přistupovala plně připravena a se vši pokorou. Bez ní by jen těžko mohla v druhých vyvolat tak působivý umělecký zážitek.

¹¹⁰ J. Vodák, *Tři herecké podobizny*, Praha 1953, s. 44.

¹¹¹ M. A. Šimáček, *Vzpomínky literární, divadelní a jiné*, Praha 1911, s. 153.

Přesto, že měla za sebou většinu významné české umělecké inteligence, neodpovídalo její postavení v divadle jejím schopnostem. Konflikty s vedením divadla se začínají pozvolna vyostřovat.

3.4 Setkání s Jaroslavem Kvapilem

Hana Kubešová, atraktivní a obdivovaná česká herečka, vzbuzovala zájem mnoha mužů. Po nevydařeném vztahu s Eduardem Vojanem zůstávala však sama. Často ji trápily konflikty v divadle a z nich pramenící deprese. Finančně se jí také moc dobře nevedlo.

Její život však náhle prozářilo setkání, kterému zpočátku nepřikládala žádný význam. Seznámila se s Jaroslavem Kvapilem, mladým básníkem a redaktorem. Poprvé ji spatřil již při jejím prvním vystoupení v Národním divadle. Zjevné sympatie však v sobě skrýval. Až Josef Václav Frič ho pak počátkem roku 1890 poslal se vzkazem za Hanou Kubešovou. A tak se znenadání prostě objevil v divadle s prosbou, zda by nemohla vystoupit v Gněgičově aktovce Hořící listy, kterou měla v plánu uvést Umělecká beseda.

Jak později vzpomíná, vstoupil 28. ledna rozechvělý do dveří divadelní šatny a spatřil mladou herečku v růžovém kostýmu víly Světlany s květy ve vlasech. Zamiloval se ve svých necelých dvaadvaceti letech doslova na první pohled.¹¹² „Až dosud v něm divadlo nebudilo zvláštní dojem. Rozhodně nepatřil k fanatikům vzývajícím herce. Od setkání s Kubešovou byl jako proměněn“, vzpomíná Rudolf Deyl.¹¹³ Zamilovaný Kvapil tajně čekával v přítmí Divadelní ulice, aby aspoň jen na chvíli mohl zahlédnout

¹¹² J. Kvapil, O čem vím II, s. 323.

¹¹³ R. Deyl, O čem vím já. Vzpomínky na život a dílo Jaroslava Kvapila. Praha 1971, s. 18.

zbožňovanou Hanu vycházející z divadla. Na jednom z besedních večerů s ní pak konečně mohl promluvit o samotě. Po konci večera doprovázel ji a její matku. Byl Hanou tak okouzlen, že se neváhal vyznat ze všech svých pocitů v dopise, tentokrát již odeslaném obdivované ženě: *„Brzy po té, kdy jsme se seznámili, napsal jsem Vám dlouhý, dlouhý list. Leží dosud v mém stole: neodeslal jsem jej – bál jsem se! Bál jsem se dodnes promluvit, jen tušit jsem Vás nechal, co cítím a co žiji – ale nelze to více! Kdybych byl komediantem jako ti druzí, kdyby moje láska k Vám byla tou šablonovitou náklonností, jaké jsou schopni tisícové byl bych ten list tenkrát odeslal. Ale Vy stojíte tak vysoko, nekonečně vysoko nade mnou! Jsem snad obyčejný člověk, efermerní povaha – ale miluji Vás, šíleně miluji. Já nevidím v tom hřích, že pro tu lásku nenávidím celý svět ostatní, že celou duši mou Jste vyplnila Vy tak, že nedovedu nic jiného myslet, nikoho jiného milovat. Neříkejte, že je to nevděk: mohu-li být za svůj život vděčen, mohu být jen Vám. Jsem nadšen, že je to pravda – a nikdy jsem nehleděl pravdu tu v duši potlačit.“*¹¹⁴ Hana na básníkovu dvoření ze začátku nereflektovala. Jako herečka přední české scény byla už na obdiv nápadníků zvyklá. Dedikované verše přijímala jako poctu svému umění, nikoliv své osobě. Uvědomovala si, že věkový rozdíl mezi nimi také není zanedbatelný. Byla o celých osm let starší. Reakce mužů dobře znala, proto vnímala city Jaroslava Kvapila spíše jako obdivné, až dětinské. Zdál se jí příliš mladý

¹¹⁴ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Jaroslava Kvapila Haně Kubešové, bez data.

na to, aby mohl být jejím partnerem. Snažila se mu vysvětlit, že prvotní zamilovanost velice rychle vyprchá. Ale hlavně se bála dalšího zklamání. Nápadník byl však neodbytný, za své city a lásku hodlal bojovat: „*Vy řeknete: „dětina!“ – a v tom slově je obsažen nejen celý Váš úsudek o všem tom, co k Vám cítím, ale i ocenění každé vážné snahy, abych byl spasen a zachován. Přiznejte se jen – a když ne mně, tak alespoň sobě! - že výslednicí toho celého Vašeho názoru jest: „Však ono to přejede!“ Ó prosím, aspoň k sobě buďte upřímnou: mám dosti síly, že si žádný příznivější názor od Vás nenalhávám! Vy o tom, co mluvím nedovedete být přesvědčena – totiž Vy mi nevěříte! Kdybyste mi věřila, nebyl bych se musil obávat toho, co jsem napsal výše – a nebyl bych dneska slyšel z vašich úst to slovo „Dětina!“...Máte snad pravdu – jsem dětina! To střízlivé slovo: „Miluji Vás!“ vrhá spíš u Vás na mne světlo dětinství – a já potom chtěl ještě, abyste ještě věřila celé šílenosti a celé bolesti mé lásky, já chtěl dokonce, abyste jí pochopila z listu, jež jsem psal tenkrát, kdy jsem se Vás bál a kdy jsem pro Vás a nad sebou plakal.“¹¹⁵*

Oba se však velmi brzy sblížili. Mladý básník se v hereččině společnosti změnil z bohéma pesimistických nálad v člověka nazírajícího na svět optimisticky. I jeho poezie se radikálně mění: „*Setkání s Hanou a styky s ní nadobro ve mně obrodily člověka i básníka, a do roka bylo tu plno nových, snad méně umělých, ale za to vroucnějších veršů. N nejen básník,*

¹¹⁵ Tamtéž, dopis J. Kvapila H. Kubešové ze dne 19.5.1891.

*nýbrž i člověk tím vším se ve mně proměnil. Nadobro mne opustila posa dekadentního artisty, do níž jsem se beztak při svém tělesném i duševním zdraví jenom nutil, a byl jsem zas mládenec plné chuti do života a touhy být v tom životě k něčemu. Moje knihy Tichá láska a Liber aureus jsou toho svědectvím...*¹¹⁶ V této době vznikla první báseň inspirovaná vztahem k Haně Kubešové:

*Kde je naše štěstí? Na perutích touhy,
v rozmarech a slávě dávno jsem je hledal –
do mé smutné duše celý život dlouhý,
v modlitbách i vášních přec mi štěstí nedal.*

*Ale v katedrále duše, která sténá,
vaše drahé srdce stálo na oltáři,
jako vzácná váza Bohem posvěcená
zadumaným chrámem v barvách nebes září.*

*Je mi, jak bych z hrobky zapadlé a tmavé
vzkříšen boží láskou měl se k nebi vznésti
při modlitbách světic, které lkají Ave –
duše má a touho, je to naše štěstí?*

Proměna přichází i v osobním životě. Kvapil si našel stále zaměstnání v redakci Hlasu národa. V červnu 1891 se stal zpravodajem v Praze otevřené Jubilejní výstavy. Muži, který se nikdy nezajímal o divadlo, ukázala jeho snoubenka najednou cestu, kterou se pak ubíral po celý svůj život. Začínal pronikat do spleti divadelních osudů a intrik. Redaktorská horlivost, s jakou chtěl problémy řešit, vyvolávala však spíše nepříjemnosti.

Ale paní Kubešová ani této lásce příliš nepřála. Stále zoufale plánovala, že se dcera provdá za muže

¹¹⁶ J. Kvapil, Důvěrné vzpomínání, Divadlo, 15.11.1940, s. 1.

finančně a profesionálně zajištěného. Měla před očima bídu svého manželství a nespolehlivost bohémského Gustava Kubeše. Je tedy jasné, že matčiny požadavky Kvapil nemohl splnit, ale Haně to vůbec nevadilo. V dopise své přítelkyni Augustě Macanové okomentovala žertovným způsobem postoj matky: „...švarný Kvapil kvapí v náruč její, maminka se zlobí a ti dva se smějí“.¹¹⁷

Často byl zajímavý pár vidán na procházkách v Královské oboře, na Jubilejní výstavě nebo ve Vídni, kam vyjelo Národní divadlo na zájezd. Milenci zářili štěstím. Po necelých pěti letech známosti matka svolila a Hana Kubešová se 26. května 1894 stala manželkou Jaroslava Kvapila. Svatba se konala v 6 hodin ráno v podskalském kostelíku Svaté Trojice za přítomnosti členů rodiny a nejbližších přátel. Za svědky přišli Jaroslav Vrchlický a František Adolf Šubert.¹¹⁸ Protože měl mladý pár velmi omezené finanční možnosti, jeli novomanželé společně s básníkem Karlem Maškem¹¹⁹ a herečkou Jindřiškou Slavínskou na svatební cestu do Chuchle. I tak svým sňatkem vzbudili v pražské společnosti velký rozruch. Karel Engelmüller vzpomíná: „Nevím již, kde jsme si poprvé s Kvapilem stiskli ruce, ale určitě ho vidím jako středověkého truvéra na sokolských Šibřinkách před více než padesáti lety, jak v dlouhých, úzkých, přiléhavých barevných nohavicích, v pestrém kabátci, světlé paruce a s loutnou na zádech

¹¹⁷ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Augustě Macanové, bez data.

¹¹⁸ Lenský, Z našeho světa, Pařížské mody z 1.6.1894. Jaroslav Vrchlický složil k této příležitosti Sloky k sňatku – zařazeny do sbírky Kniha sudiček z roku 1895.

¹¹⁹ Fa Presto

sedí s námi již k ránu ve výborovně, kolem nás panstvo z královského průvodu Jiříka z Poděbrad jako při nějakém hodokvasu, a uprostřed stolu Mikoláš Aleš, rozjařený, brunátný, s masopustní papírovou čepicí, vedle něho Ignát Hermann v masce Vavřince Lebedy... v hřebíčkováném, kostičkovaném kabátku, pod nějakou slavnou korouhví prof. Čeněk Zíbrt ...Bylo již pozdě k ránu, když jsme v těch pestrých cárech a v bujném vtipkování vyprovázeli ulicemi navzájem k domovům, a vzpomínám, že jsme se tehdy Kvapila podezírali, že v sladkém roztoužení zmizel náhle se svou loutnou a snad i písní pod kterýsi dům Václavské ulice. Ale šeptalo se znovu a dál, i Kubešová na škádlení svých družek v divadelní šatně odpovídala výsměchem a statečně zapírala, až jedné májové soboty r. 1894 tajně improvizovaná svatební cesta novomanželů Kvapilových způsobila rozruch málem v celé umělecké Praze. Od toho dne setkávali jsme se na jevišti i v životě již jen s Hanou Kvapilovou.¹²⁰

¹²⁰ K. Engelmüller, O slávě herecké. Z letopisů českého divadelnictví, Praha 1947, s. 121.

3.5 Fin de siècle

Blížil se konec 19. století a atmosféra v Národním divadle se stále neměnila, ba dokonce houstla. Ti, kteří se zajímají o české divadlo, jsou rozděleni do dvou zneprátených táborů. První byl konzervativní, složený zejména z abonentního publika a obdivovatelů Hany Benoniové. Ten nemohl odpustit českým autorům, že podle jejich názoru Hanu Kvapilovou výrazně protěžují. Druhý tábor nesl prapor české divadelní moderny a nových směrů. Pro ně bylo realistické umění H. Kvapilové vzorem.

Velmi nepříjemné chvíle nastaly tehdy, když se spor přenesl na stránky denního tisku. Za pobouřenými abonenty a staročechy stál zejména Prager Abendblatt a dále řada méně významných listů, jako byl např. tehdejší bulvární plátek Nájemník. Hanu Kvapilovou naopak bránila Česká stráž, Rozhledy, Obzor nebo Radikální listy. Mezi oběma zneprátenými tábory docházelo každou chvíli k menším či větším třenicím a přestřelkám. Vyvolalo je kolikrát např. pouhé rozhodnutí o obsazení do nové role. Napětí cítila i Hana Kvapilová. Sama několikrát pohrozila odchodem. Nechtěla nic jiného, než aby byla postavena na stejnou úroveň jako její divadelní kolegyně. Velmi těžce nesla odmítavé chování divadelního ředitelství, když se dožadovala stejné umělecké gáže. Jestli opravdu odeslala řediteli Národního divadla dopis, který se dochoval pouze v konceptu, se už nedozvíme. Je svědectvím, že její situace byla opravdu složitá.

„Moje umělecké aspirace jsou daleko větší. Uvažte, pane řed., že umělkyně nemá životem popřáno přespříliš doby, aby mohla se svého růstu dočkat až za změny poměrů. Mezi 20. a 30. rokem ženského života můžeme zazářit – a pak je konec. Herec může nějakých těch deset let ztratit: on se své velikosti dočká i tehdy, když mu hlava šediví – ale my ženy menšíme se jako umělkyně každým dnem, jenž našemu věku přibývá. Šest let, jež jsem zdejšímu divadlu z pouhé skromnosti a nerozhodnosti věnovala na epizodky, vypomáhání, intriky kolegyň atd. – těch šest let je bohužel ztraceno a marno toužit po tom, co jsem v nich za jiných poměrů mohla provést. Ale teď, v plné ještě síle svého talentu i svěžesti, chci se zasadit o rázný obrat.“¹²¹

V soukromé sféře ožil v 90. letech svět Hany Kvapilové nejen manželstvím, ale i novým přátelstvím, v němž dominantní roli hrála spisovatelka Růžena Svobodová. Kdy se obě umělkyně prvně setkaly? *„Bylo to někdy roku 1892 v létě,“* vzpomíná R. Svobodová, *„Hana Kvapilová byla ještě dívka, jmenovala se Hana Kubešová a bydlila s matkou v ulici Václavské. Bylo k večeru. Seděli jsme v nádvorním pokoji. Jediné okno bylo dokořán otevřeno a jím vodorovné paprsky klesajícího slunce padaly na žlutý ubrus na stole, na vlasy Haniny, na rukopis mužova dramatu „Útok zisku“, který několik dní předtím dopsal. Předčítala nově zrozené drama a prvý kruh obecenstva mu naslouchal.“¹²²* První krok ke sblížení, jak se dozvídáme

¹²¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové řediteli divadla.

¹²² P. Buzková, Přítelkyně, s. 37.

z dochované korespondence, udělala Růžena Svobodová. Byla mladou herečkou natolik okouzlena, že neváhala a napsala jí dopis. Hanin vztah k mladší, avšak povahově komplikovanější spisovatelce byl velmi upřímný. Někdy i vědomě podléhala jejímu vlivu. V jednom z dopisů jí adresovaném si stěžuje na sužující poměry v divadle: *„Přiznávám se, že toužila jsem po tom, dáti celou svou duši, všechno umění bez výhrad a výsad naší scéně, ale hned první den jsem couvla, ustoupila nadobro a není mostu, jež by přepjal tmu, nakupenou mezi mnou a divadlem. Tam, kde jsem chtěla pít čistý pramen, otrávilí už napřed vodu.“*¹²³

Snadno si představíme, jakým způsobem tyto útoky narušovaly Hanino nutné soustředění na práci. S jakým sebezapřením a o to větším úsilím musela pracovat. Komplexy, které si s sebou nesla z dob svého raného dětství, se znovu otvíraly. Každý útok, byť sebemenší, jí působil fyzickou i psychickou bolest. Zhoršoval se její zdravotní stav. Vitalita a energie se pomalu vytrácely. Veselá, čtverácká mladá žena se proměnila v zádumčivou a rezignující bytost. Utíkala do svých vybájených světů, které si vysnila v časech bídy a utrpení. Zde ji nikdo nenapadal, nikdo nerušil. Neměla dostatek odvahy, aby se zlu vzepřela se vši vervou. V dopise manželovi, kde přemýšlí nad možnými příčinami těchto stavů, píše *„Bůh ví, co zavinilo moji bojácnost. Pamatuji se, že v těžkých dobách finančního úpadku rodiny mívala jsem odvalu a energii, nemohu však najít ve své paměti chvíli, které mi ji nadobro vzaly.“*

¹²³ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Růžene Svobodové, bez data.

Myslím, že pokoření společenské zmáčklo hrubými prsty sotva se rozvíjející květ povahy a proto že nedovedu se uplatnit ve společnosti, že uhýbám jiným a místo svoje postupuji dobrovolně horším, než jsem já. Kolikráte jsem si to řekla – a kolikráte znovu couvla! A pro to smutné moje mládí, které bylo truchlivější a tragičtější, než víš, promiň mi leccos, co je v mé povaze nehotovo a předčasně uvadlo.“¹²⁴

A tato samota, jež byla zprvu jen obrannou nutností, se pozvolna přetvářela ve svět snů. Zde ji netrápila lidská závist a zloba, jen tady byla opravdu sama sebou. Křehká duše hledala oporu. Bála se ji však nalézat v lidech – v ty znovu ztratila důvěru. I fyzicky si vytvářela svůj kousek světa, kde mohla nerušeně žít. Shromažďovala starožitnosti, její domov se podobal malému muzeu. Prostředí, ve kterém vyrůstala spokojeně a bezstarostně ve svých dětských letech, chtěla mít znovu doma. Karel Engelmüller o tom píše: *„Měla potřebu obklopovati se touto láskou, shromažďovala relikvie z dávno prchlých dob, takže se její budoár podobal malému museu, kde se leskl starý porcelán, vábil brokát a podél několika kusů starého nábytku ve slohovém orámování vyprávěly tklivou a sentimentální historii svých snů staré siluety, daguerreotypie a miniatury. Krása slováckých výšivek, koutnic a čepců mísila své barvy s pěnamí vzácných krajek, s vybledajícím zlatem šperků, kostelních svícňů a rouch. Slušelo a patřilo celé její povaze toto okolí,*

¹²⁴ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Jaroslavu Kvapilovi, bez data.

*v němž se rodily luzné, poetické a tragické postavy jejího umění.*¹²⁵

Oporou, která ji nikdy nezklamala, byl její muž. Jaroslav Kvapil se začal pod jejím vlivem od poloviny 90. let výrazněji angažovat v divadelním dění. Pracoval jako překladatel a dramatik. Jeho žena hrávala v jeho překladech i v původních hrách. Občas psal i divadelní články a kritické ohlasy např. do Radikálních listů, Thálie, Zlaté Prahy atd. Zajímaly ho především otázky herecké práce a režie. Organizoval průkopnické divadelní cykly Spolku českých spisovatelů-beletristů Máj ve Švandově divadle na Smíchově. Zde byly uváděny hry, které Národní divadlo opomíjelo. Patřil k odpůrcům staročeského režimu vládnoucího na Národním divadle. Byl dravý, energický a právě tady nacházíme původ řady nedorozumění, jež končila častými útoky proti Haně Kvapilové.

První z nich otištěný v bulvárních novinách Nájemník jako by signalizoval cestu, kterou se všechny pozdější urážlivé články ubíraly: *„Nevěrnou ženu, které po výletu s milencem je první muž z nouze Franta dobrý, hrála s obvyklou svou bravurní plačtivostí paní Kvapilová. Vzdychala, šeptala, škytala stejně jako v ostatních moderních hrách, které, zdá se, jen kvůli ní se na jevišti uvádějí a které obecenstvo přezívá.*¹²⁶

Divadelní správa s pečlivostí sledovala, jaké vlny se rozvířují kolem Hany Kvapilové. Nechtěla čelit obrovskému skandálu, a tak začala její divadelní práci

¹²⁵ K. Engelmüller, O slávě herecké, s. 122.

¹²⁶ Nájemník ze dne 28.9.1899. Psáno pod šifrou Týn. Referát se vztahuje ke hře Nocturno.

omezovat. Způsoby, jimiž správa postupovala, byly různé. Nedostávala nové role v moderním repertoáru a začalo se proti ní intrikařit. Omezována byla i její gáže. Zatímco Hana Benoniová vydělávala ročně 4200 zl. a Marie Laudová 3600 zl., dostávala Hana Kvapilová pouhých 2500 zl. O těchto problémech se dozvídáme z četné korespondence. „*Nejsem umělkyní na výdělek,*“ píše Hana Kvapilová, „*a také bych se nedovedla, ba ani nechtěla zapsat onomu divadlu, které dá více – ale naopak smím snad cenit sama sebe o sobě i vůči dnešnímu činohernímu ansámbli.*“¹²⁷ Spory se vlekly dlouho, a tak začátkem roku 1897 dala Hana Kvapilová výpověď. „*Slavný správní výbore! Oznamuji zdvořile, že smlouva má dochází posledním dnem měsíce dubna r. 1897, již tímto vypovídám. Jsem ochotna vyjednávat znovu o nové angažování; ovšem za příznivých pro mne změn dosavadního mého kontraktu.*“¹²⁸

Hana Kvapilová žádala jen tutéž gáži a stejné pracovní podmínky, jako měly její kolegyně. Spor se však vyhrotil natolik, že bylo zapotřebí, aby si Kvapilovi najali právníka. JUDr. Ladislav Klumpar vstoupil do jednání s Družstvem. Zvedla se vlna odporu proti vedení Národního divadla. Za herečku se postavila i česká veřejnost. Objevovaly se dokonce nezvyklé protestní akce. Při divadelních vystoupeních Hany Kvapilové docházelo k vyhroceným projevům. Např. o premiéře Zeyerovy Doňi Sanči 2. dubna 1897 byla herečce předána rokoková skříňka s 1197 podpisy

¹²⁷ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové výboru Družstva z 12.2.1896.

¹²⁸ Tamtéž, dopis H. Kvapilové výboru Družstva z 26.1.1897.

lidí,¹²⁹ kteří ji obdivovali, uznávali a chtěli, aby stále byla členkou činohry Národního divadla. Vedení divadla dostávalo množství petic a protestních listů. Je zřejmé, že této situace bylo využíváno i k politickým pŕůtkám. Zejména mladočeští politici se snažili odstranit z vedení Národního divadla ty staročeské. Podepisovaly se i petiční archy. Na jedné takové petici bylo podepsáno 1157 lidí. Bylo zde např. i jméno Aloise Jiráska. Důrazný protest zaslal i Spolek spisovatelů-beletristů Máj, jehož členy byli všichni významní čeští spisovatelé. Reakce se objevily i v humoristických časopisech.¹³⁰

Najednou kdesi prosákla zpráva, že Hana Kvapilová chce odejít do ciziny. Nebyla by první ani poslední. Vždyť z nespokojenosti s prací na první české scéně odešly i Julie Šamberková, Marie Bittnerová či Marie Pospíšilová. Jestli skutečně na odchod pomýšlela, se už nedozvíme. Jisté je, že nabídku z Hamburku dostala.

Proti jejímu možnému odchodu protestovali i spisovatelé na stránkách tisku. *„Nejde jen o gáži atp., jde tu o celé její postavení v personálu, o váhu celého*

¹²⁹ Fotografie skříňky byla uveřejněna ve Zlaté Praze 30.4.1897.

¹³⁰ Vtipně okomentoval toto dění i Ignát Hermann – Vavřinec Lebeda v Humoristických listech: *„Po značnou řadu let opakuje se při našem divadle jedna velmi osvědčená zkušenost hlauně pokuť se tejší činohry: že se totiž našemu slaunému družstvu pravidelně ouplně zdařilo svím gulantním jednáním vypuditi ony členy od divadla, kerich sme ke zdaru našeho dramatického ústavu nevyhnutelně měli zapotřebí...Muší se lojárně přiznati, že rozhodujícíma faktorama našeho divadla nebilo podniknuté pranic, abi se umělečki rozvoj této dámi urichlil, abi ji bila daná příležitost, bi rozvinula veškeré gvality svého přirozeného nadání. Je známé, že tyto faktorové stojící fčele divadla národního ještě pokaždé ze vzácnou opatrnosti a obratnosti dovedli se vihnouti podezřeni, že bi bili v někom rozdmíchali flpný plamen jiskru nadání, fkom fagtycki dřímali, vihledávající ji običejně tam, gde nebila. (I. Hermann, Z poslední galerie II, Praha 1939, s. 341-342.).*

*toho uměleckého směru, jež se o ni opírá, o zájem vážného umění proti baletu a frašce, o zájem duše naproti toaletním cetkám a trikotu!*¹³¹ Spor skončil ústupkem Družstva. Hana Kvapilová obdržela 1. dubna 1897 novou smlouvu. Byla angažována na další dva roky s přiznanou gáží ve výši 3200 zl. ročně. Kdyby se dožadovala dalších svých práv, musela by z divadla zřejmě nadobro odejít. *„Dnes pláču hořce jako dítě, pro ztracený čas, i mládí i umění, pro celých deset let, co jsem v Praze. Všechno snesu, ale sprostotu a židovské smlouvání o mé ceně ne.“*¹³² Ale divadlo bylo pro ni vším, ustoupila tedy a přijala nabízené podmínky. Výhra to však nebyla.

Tím, že byla nakonec nucena zůstat, stalo se to, co se dalo očekávat. Správa divadla ji opět neobsazovala do lepších, pro ni vhodnějších rolí. Vznikal spor za sporem. V roce 1898 se odhodlala k posledním demonstrativnímu činu. Byla známa svou pracovitostí a také tím, že nikdy neodmítla svěřenou roli. Tentokrát se vzbouřila a správnímu výboru oznámila, že už nehodlá hrát malé role. Bude hrát pouze ty větší, které může jako herečka dokonale obsáhnout a plně se jim věnovat. Odmítla přijmout malou úlohu ve hře, kde by měla vystupovat po boku svých kolegyň, které dostaly úlohu hlavní nebo významnější. V tomto období můžeme nalézat v chování Hany Kvapilové vzdor a trucovitost: *„Dále, ač uznávám, kupř. že je nemravné a přičí se všem*

¹³¹ F. V. Krejčí, Divadlo, Rozhledy z 1.4.1897.

¹³² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové R. Svobodové, bez data.

pravidlům slušného chování světových divadel vraceti role menší a žádat pro sebe jen hlavní, brilantní, role, které se z polovice hrajou samy, vracím je, po příkladu jiných přece, jelikož patrně discipliny nestává žádné, a protože ten, kdo veškera pravidla slušnosti bezohledně ruší, dociluje největšího uznání...“¹³³

Vypsala také seznam postav, které chtěla hrát. Na prvních místech uváděla Markétku a Noru. V řečené trucovitosti a vzdorovitosti, kterou působila na veřejnost, však převládal smutek, jenž je patrný v dopise A. Volfové: *„Posílám Vám úmyslně teprve až dnes pozdrav, protože jsem Vám chtěla přiblížiti se čista, tak čista, jakou v divadle nikdy býti nemohu. ...Věřte mi, drahá, zlatá slečno, plakala bych při vzpomínce na Váš i můj život, na život kalu, lži a špíny, jehož jedovaté vlny třísni náš šat a jehož dech jest naším průvodcem. Vy stojíte už mimo, povznešena, ale já tluku pořád ještě poplašeně křídly, jako pták v kleci chycený, a mimoděk nedovedu se vyhnout tam, kde bych mohla prchat. Zima je mi při uvědomění, že nutno je se vrátit, vrátit, že není odvolání!“¹³⁴*

V 90. letech, plných sporů a útoků proti její osobě, vytvořila sice mnoho bezvýznamných, malých postav, ale dostalo se jí přece jen i několika větších rolí. V nich mohla plně rozvinout své tvůrčí schopnosti.¹³⁵ Roku 1890 hrála Puka v Shakespearově *Snu noci svatojánské*, roku 1891 učitelku *Stockmannovou*

¹³³ F. Černý, Hana Kvapilová, s. 207.

¹³⁴ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis H. Kvapilové Adéle Volfové z 1.7.1898, kdy H. Kvapilová trávila prázdniny v Chudenicích u rodiny J. Kvapila.

¹³⁵ Přesto se jí dařilo lépe než jejímu hereckému příteli Eduardu Vojanovi. Ten byl správou divadla odsunut úplně do pozadí.

v Nepříteli lidu a Cherubína ve Figarově svatbě. V roce 1892 Perditu v Pohádce zimního večera a Jessiku v Kupci benátském, 1893 Ofélii v Hamletovi, 1894 Isménu v Sofoklově Antigoně, 1895 Katuši v Hauptmanových Osamělých duších (Noru hraje pouze pohostinsky v plzeňském divadle), 1897 Kristinu v Schnitzlerově Milkování, 1898 Voršilu v Maeterlickově Vetřelkyni, 1899 Porcii v Kupci benátském a Rosalindu v Shakespearově komedii Jak se vám líbí.

Dalo by se říci, že mohla být spokojená, každý rok dostala přece jednu zajímavou roli. Ovšem pro výjimečnou herečku, jakou Kvapilová jistě byla, to bylo příliš málo. I z průměrné role však dovedla vytvořit něco, co zaujalo i přísné kritiky např. i Jindřicha Vodáka: *„Paní Kvapilová, největším banálností své role dodala takového hluboce přesvědčivého tónu prožitosti a procítění, že v jejích ústech teprve nabyly skutečné bolestné tíhy, skutečné palčivé a drtivé aktuálnosti. Její výkřiky, její pláč, její rozdivělý smích šly ze dna zmítané, šíleně zbouřené, žhavě proniknuté bytosti, pro niž všechny ty vypočítávané křivdy jsou krutým a hrozným a platným faktem. Její pláč! Zní mi ještě teď v duši ten schvácený pláč, který drásal srdce. A chtěl bych probíratí všechny ty záblesky naděje, všechny ty výbuchy roztrpčenosti, všechny ty její záchvaty studu, ponížení a hoře, velkého, nekonečného hoře, ne abych ukázal, jak jemně a podrobně pí. Kvapilová prožila svou roli, aniž bych analysoval její způsob výrazu, snažící se se vší moderní vybroušeností*

*a inteligencí jen a jen o nejúplnější a nejvýmluvnější vyjádření všech záchvěvů nitra, nýbrž abych si znovu a znovu v mysli osvěžil ty skvostné momenty naprostého vzrušení, jež v našem divadle bývají příliš vzácným požítkem... Přiznám se, že bych byl v okamžiku, kdy jsem podléhal dojmu jejího výtvoru, skorem věřil v životní sílu Nocturna.*¹³⁶ Co v tomto díle autor nedokončil, dotvořila Hana Kvapilová sama.

¹³⁶ Tuto kritickou stať z roku 1899 vztahující se k roli Natálie, kterou sehrála v Notovičově aktovce Nocturno uvádí M. Rutte v díle Šest podob českého herectví, Praha 1947, s. 83.

3.6 Naděje s novým stoletím?

S počínajícím 20. stoletím přicházely nové naděje. Staročesky orientované Družstvo, které od samého vzniku Národního divadla tuto instituci řídilo, muselo odstoupit. Stalo se tak rozhodnutím zemského výboru z 2. května 1900. Narychlo bylo ustanoveno nové vedení tzv. Společnost. Převládali v něm pražští advokáti, architekti a univerzitní profesoři. Ředitelem byl jmenován Gustav Schmoranz, který převzal celý operní a činoherní ansámbl. Funkce šéfa opery byla obsazena Karlem Kovařovicem. Šéfem činohry měl být jmenován Jaroslav Kvapil. Jeho potvrzení se však dlouho oddalovalo. Bojoval sice proti starému vedení Národního divadla, ale měl i ve Společnosti, ačkoliv byl osobou nejpopovolanější, mnoho odpůrců. V mladočeské společnosti nebyl také příliš oblíben, třebaže měl velmi podobné názory. Považovali ho spíše za realistu. Proto se nejprve stal pouze uměleckým poradcem Společnosti, teprve na podzim roku 1900 byl potvrzen do funkce režiséra a dramaturga.

Pro Hanu Kvapilovou a další např. pro Eduarda Vojana nastaly příznivé časy. Oba si za starého vedení jen těžce vybojovali své umělecké pozice. Nyní dostali hned několik zajímavých rolí. Společně s průbojným Jaroslavem Kvapilem prosazovali moderní repertoár. Svým uměním jej však formují i další osobnosti.¹³⁷

¹³⁷ Psychologickému pojetí herectví se začínají věnovat i další herečky. Např. Anna Suchánková, Marie Hübnerová, Ludmila Danzerová, Iza Grégrová a po roce 1900 Marie Hilberová, Leopolda Dostálová, Anna Sedláčková Anna Červená nebo Zdena Rydlová. Hilberová, Dostálová, Suchánková a Rydlová byly již přímými žačkami Kvapilové.

Kvapilová byla angažována do Noci na Karlštejně, společně pak s Vojanem do Drachmannovy pohádky Byl jednou král; v ní vytvořila princeznu a Vojan krále. Právě tak třetí uváděná činoherní premiéra v novém nastudování, Hilbertova Vina (režie se ujal J. Kvapil), přinesla Kvapilové a Vojanovi nečekaně velký úspěch. Nová práce s sebou přinášela novou naději. Hana doufala, že konečně nastal okamžik, kdy bude v klidu pracovat. Domnívala se, že už štvánice přestanou.

Ale vedoucí postavení, které její manžel zastával, a úspěch Hilberovy Viny rozvířily staré spory a zapříčinily mnoho nových. Divadlem cloumala závist, která se projevovala zejména u činoherních hereček Hany Benoniové a Marie Laudové. *„Kdybych mohla utéci do samoty a třeba jen takových, kde mimo trávu chudou a sporou není ničeho! Spojila bych se s oblohou a melodií ubíhajícího potoka. Dnes se mi celý den zdálo abych nevycházela, bála jsem se, že potkám L. a tak hrozný strach jsem měla – jako má dítě před strašidlem.“*¹³⁸ Na tomto místě je důležité ocitovat část dopisu, který je součástí Literární pozůstalosti Hany Kvapilové a popisuje poměry v Národním divadle: *„Ředitel, Kovařovic i můj muž mlčeli ke všem těm štvánicím, které – byť i chtěly zničit osoby, překáží-li – nemají práva rozvracet práci a bořit základy nové stavby, kde vše se hroutilo a rozpadávalo. Nastává veliký úkol činohře, která ani dosti místa k práci nemá vedle opery, a nemá-li ji tato dusit, musí se vzpružit všechny síly. Vadli jsme a hynuli. Nebylo vznětů, nebylo*

¹³⁸ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, Hana Kvapilová Růženě Svobodové, bez data.

už lásky k věci. Vládl majestát několika; to přestalo, a proto strach před budoucností. Mezi těmi novými lidmi není snad jediného, jenž by myslil na sebe. Lze-li nově správě něco vyčítat, tedy víru až dojemnou ve výsledky a příliš mladický zápal k věci. Pokud mne se týká, nemám jediné zásluhy, neúčastnila jsem se ničeho, a smím proto mluvit.

Chtěla jsem po nestoudných výpadech tisku odejít do Brna, kde lidem našeho druhu zbývá tolik krásné a umělecké práce, a jen to mě zdrželo, že muž nechce utéci, dokud není dobojováno. Cítím, že musím vytrvat s ním. Kráčí, oči upřeny v dál, nevidí a neslyší, nezastavuje se, usmívá se a věří, tolik věří v svou práci! Bůh mu dej síly! Ale bojím se, aby netrpěla věc, když několik osob kalných srdcí, jimž dávno muž i já překážíme, uspořádalo honbu, bohužel jen u nás v Čechách možnou. Nepochopitelně, jakých zbraní užili, že i seriosní tisk se propůjčil. To je smutný fakt, že u nás kamenují každého, než mohl říci poslední svoje slovo. Zdá se, jako by se tu hemžilo lidmi, jimž narostla ústa a plíce na úkor mozku a srdce. Znova se přesvědčuji, jakou je kniha ve společnosti vzácností, jak málo je dosud těch, jež si knihy alespoň dluží – natož aby je kupovali.

Co je nová správa v divadle, sestávající se z dobrých známých, docela se odlučuji a způsobem prý až urážlivým. Ale vyhýbám se všemu, co by mohlo vzbuditi domněnky, a pak chci býti volna, nezávisla, a nikdy jsem nepotřebovala a nehledala protekce,

nesnesla bych ani podezření, že něco tak pokořujícího přijímám...

Měla jsem takový krásný sen: pokusiti se o sdružení všech uměleckých frakcí. Nemít praporu, nemít hesel, pracovat s literáty všech vyznání, s výtvarníky, sochaři i malíři, sloučit je alespoň chvílemi – vím, že je naprosto nemožno upoutat takový krásný poměr! – a tou shodou, výběrem nejlepších, nejnadšenějších, reformovat scénu, zvednout vkus, poklonit se kráse. Radostně a pokorně! Můj muž souhlasil...Dnes leží přede mnou jen blátem potřísněné střepy a slyším jen smích odevšad.“¹³⁹

Urážek, které si v tomto období vyslechla a přečetla, bylo dost. Nejhůře nesla to, že byla Divadelními listy označena za „paní jenerálovou přes činohru.“¹⁴⁰ Pomluvy pramenily především z divadelního prostředí. Na vše zareagovala veřejným prohlášením, které vyšlo v Národních listech 30. října 1901. Píše: „*Takřka od oné chvíle, kdy v Národním divadle nastoupila nová správa, útočí se na mne – a to bohužel, nejen tiskem pokoutním – a nejrafinovanější lži se vymýšlejí, aby se k libosti určitých osob dokázalo, že vlivem mého muže požívám v Národním divadle nějaké výjimečné moci...Statistika Národního divadla dokazuje, že jsem za staré správy hrávala po všechna léta mnohem častěji, než ostatní mé kolegyně z hlavních oborů – ovšem role nejen parádní a veliké, ale všechno, co mi bylo ředitelstvím přikázáno... Hrávala-li jsem posavád často, bylo mne patrně často v repertoáru třeba*

¹³⁹ J. Kvapil (ed.), *Literární pozůstalost*, s. 336-337.

¹⁴⁰ *Divadelní listy* z 20.9.1900.

– toť logický závěr pro všechny slušné lidi. Ale mileráda popřeji komukoli jinému, aby závěrem tím potěšil sebe sama – proto jsem zdvořile požádala ředitelství Národního divadla, aby mne zaměstnávalo jen potud, pokud je toho pro repertoár nezbytně třeba.“

Nová správa divadla na prohlášení zareagovala tradičně: Hana Kvapilová přestala být obsazována!!! Hrála čím dál tím méně. Hrála v drobných rolích a dostávala stále méně rolí významnějších. Přišly však některé zajímavé.¹⁴¹

Přesto se zdá, jako by ji opouštěly všechny jistoty a opory. Otřes postihl vlastní manželství. Dnes se již nedozvíme, jestli jí byl manžel skutečně nevěrný. Vzplanul obdivem k mladé a krásné ženě. Haně bylo tehdy přes čtyřicet a měla problémy se se svým věkem smířit.

K častým angínám a bronchitidám se přidaly další nemoci. Trápil ji revmatismus a vážné onemocnění srdce. Ztloustla. Pomalu se u ní začínala projevovat cukrovka, nemoc, kterou měli Kubešovi v rodině dědičnou. Pochopila, že mládí je nenávratně pryč. Měla pocit, že celý život promarnila bojem za své umění. *„Nejsem šťastna ani nešťastna. Život nám dal patrně oběma šťastné manželství a mimo to duším pranic. Řekneš, že mám své umění. Má drahá, moje umění je svět, rozbije je kdy chce. Co mě zbývá jsou*

¹⁴¹ V roce 1900 vytvořila Kláru Sangovou v Björnsonově dramatu Nad naši sílu, Rosinu ve Figarově svatbě. Rok 1901 přinesl roli M. D. Rettigové, Vojnarky a Nory. Rok 1902 pak v roli Tatány v Gorkého Měšťácích, lady Macduffové v Macbethu, Madly v Molliérových Precioskách a Marie v Hladíkově Závrati. V roce 1903 hrála Olgu Rubešovou, Monnu Vannu a Máju v Kvapilových Oblacích.

*tvrdé drobty.*¹⁴² V okamžicích plných smutku a domnělé zrady ji ovládala plachost. Ta se měnila v chorobnou fobii, která vyústila ve strach z lidí. Stává se psychicky labilní, bojí se každého vystoupení. Má utkvělou představu, že roli zkazí. Začíná se vyhýbat lidem.

Její domov se stal nedobytným hradem. „*Nevěřím dnes lidem*“, píše Růženě Svobodové „*jako ty jim věříš, nevěřím dnes pro hrůzy zkušeností. A přece žiji vonný, krásný život, nacházím tolik krásy mimo svět lidský, vyčaruji si krásu tam, kde jí potřebuji, lehce a radostně, takže umění je mi slunečnou koupelí a lázní studenou a svěží, jakou dávají pramenité vody, a nikoho nepotřebuji pro kouzelné své sny...*“¹⁴³ Nepouštěla k sobě nikoho. Věnovala se pouze své práci. Těšilo ji, že je v nových rolích, které se objevovaly už jen zřídka, úspěšná.

Další nečekaná rána přišla ze Spolku českých spisovatelů-beletristů Máj. Při jednání výboru v roce 1901 bylo konstatováno, že je Kvapilová protěžována na úkor Benoniové a Laudové. Velmi ji to zabořilo. Českým autorům důvěřovala. Rozhodla se k rázné akci, obrátila se s žádostí na jednotlivé dramatiky, v jejichž dílech hrála hlavní úlohy. Pokud si to přejí, aby role přeobsadili, nebo aby potvrdili stávající stav. Všichni ji však ujišťovali, že jí role ponechávají. Výbor Spolku tak zůstal ve svém názoru osamocen. F. X. Svoboda

¹⁴² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Augustě Macanové, bez data.

¹⁴³ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 364.

prohlásil, že raději nechá role neobsazeny, pokud by je neměla hrát Kvapilová.

Objevili se další nepřátelé. Zmiňovaný urážlivý text v bulvárním týdeníku Nájemník¹⁴⁴ byl jen slabý odvar. Hloupé útoky otiskovaly pravidelně také Divadelní listy.¹⁴⁵ Stále se přemílalo totéž. Kvapilová je „ředitelkou činohry Národního divadla“, Kvapilová je upřednostňována na úkor Benoniové, Kvapilová je podřadná, škytající a plačtivá umělkyně atd... Jaroslav Kvapil se tentokrát tak rozzlobil, že se osobně vypravil ke zmiňovanému O. Fastrvi a veřejně ho před Knappovým nakladatelstvím v Karlíně spráskal bičem, což mělo bouřlivý ohlas v celé Praze.¹⁴⁶ Troufalejší jedinci užívali ještě dalších nevybíravých prostředků: zastrašování, pomluv a nejrůznějších intrik. Běžné byly anonymní dopisy zasílané majitelům pražských redakcí. Dámy z tzv. lepší společnosti mluvily o Haně Kvapilové jako o „*královně ze Zlámané Lhoty, která se na žebráky kouká oknem a pojídá přitom mandle a hrozinky.*“¹⁴⁷ Je jasné, že cílem bylo umělkyni zesměšnit, psychicky zlomit a vyštvat z divadla. Byl na ni pořádán přímo nechutný hon. Nejvíce anonymních článků se soustředilo na domnělou protekci v obsazování rolí, další zdůvodňovaly její „uměleckou bezcennost“.

Na podzim 1902 odjela Hana do srbského Bělehradu k pohostinským hrám. 11. září sehrála

¹⁴⁴ Vydavatelem byl Josef Bubeníček.

¹⁴⁵ Divadelní listy redigoval v té době Oto Fastr.

¹⁴⁶ Více nesignovaný článek Pan dramaturg Kvapil, Slovo z 5.5.1902.

¹⁴⁷ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, H. Kvapilová v dopise Růženě Svobodové, bez data.

v Hilbertově Vině Mínu. Podle „Večerních novostí“ sklidila bouřlivý potlesk. Dalšími postavami pak byla Nora a Ofélie. V denním tisku s názvem Dnevni list pak prof. Mile Pavlovič zveřejnil obsáhlou studii. Hanu Kvapilovou hodnotí takto: „*Jisté je, že po první na srbském jevišti hrála umělkyně takového zrna.*“¹⁴⁸ Po představení Hamlet byla paní Kvapilová vyznamenána řádem sv. Sávy a požádána o proslov. Odmítla. Na cizí půdě byl hlídán každý její krok a k obžalování z panslavismu nebylo nikdy daleko.

Začátek roku 1903 byl ve znamení role Olgy Rubešové od F. X. Svobody. Následovala Monna Vanna. Divadelní úspěchy zastínil nečekaný a tvrdý útok v Moderní revue v roce 1903.¹⁴⁹ Dramatik a dávný přítel manželů Kvapilových Jaroslav Hilbert napsal něco skutečně urážlivého. Bylo to v době, kdy Hana dostala novou roli královny Kunhuty v jeho dramatu Falkenštejn. Vážně onemocněla, proto napsala autorovi dopis, v němž jej žádala, aby dovolil odložit premiéru na podzim. Nechtěla se zajímavé role jen tak vzdát. Hilbert však na dopis neodpověděl. A když pak umělkyně odjela na doporučení prof. Thomayera na pohostinské hry spojené s dovolenou do chorvatského Záhřebu, Hilbert se urazil. Následovala odvěta. Jak moc Kvapilovy zranil, netřeba ani popisovat. Satirické sloky „Paní K. osobním vyrovnáním“ byly agresivní a nenávistné. Pro dokreslení uvádím podstatnou část:

¹⁴⁸ P. Buzková, Kdo je Hana Kvapilová, s. 31.

¹⁴⁹ J. Hilbert, Paní K. osobním vyrovnáním, Moderní revue 14, 1903, s. 349-350.

*„Opratě, dobrá, do postoje, braši,
coš vás zmátlo, teď však jízdu naši!
- Stárnoucí slzo, slade, ženo, ženo,
herečko, hvězdo, pletichářko, choti,
přiznávám věrně: tebou stál jsem v žití
něco dní zmaten.*

*Vrhlas mi k nohám ženskou rukavici
po výzvě dalas následovat vzdechu,
a já, dle počtu, skutečně jsem podleh
obratné pomstě.*

*Leč viděla –lis, že se již shýbám,
zřela-lis v duchu poliček zvedat,
líbat a strkat jako kdys v kapsu –
zklamání, hvězdo:
pro změnu jednou a pak, že končím,
já jsem si odpliv.“*

Jaroslav Hilbert vždy Hanu Kvapilovou obdivoval. Cenil si velkého úspěchu svého dramatu Vina, který byl právě její zásluhou. A teď napsal najednou takováto slova. Ona, která se za jeho prvotinu postavila a proslavila ji, byla pro něj najednou bezvýznamná. Brzy po Hanině návratu ze zahraničí vyšel v květnovém čísle Moderní revue další Hilbertův text s názvem Ženství na Národním divadle. Jeho obsahem bylo, že uctívané heroiny mají mít nádech vulgárnosti, vášně, zla, svobody a odvahy. To je ten správný divadelní život s nádechem lehkomyšlnosti a skandálu. Přílišná inteligence je prý u hereček ku škodě. K těmto tezím se přihlásil hned v několika svých článcích.¹⁵⁰ Veřejně se také omlouval Benoniové a Laudové, že je dlouhá léta přehlížel a prosazoval Kvapilovou, ze které se podle jeho názoru vyklubala podvodnice, která vědomě klame

¹⁵⁰ J. Hilbert, Duch dramatiky, Praha 1941, s. 67.

diváky.¹⁵¹ Je jen dobře, že Hana nesplňovala jeho představy a šla svou cestou.

Zklamání to však bylo veliké. Těžce nesla, že ji napadl přítel rodiny a dramatik. Pokud se jednalo o útoky bulvárních plátků, které neměly s divadlem nic společného, byla ochotná leccos překousnout. Ale útok ze strany nejbližších autorů rozhodně nečekala. Přemýšlela, že definitivně odejde z divadla. V červnu 1903 požádala správu Národního divadla o uvolnění. „*Trvám na své prosbě*“, píše Kvapilová, „*nevidím za stávajících poměrů jiného východiska pro sebe.*“¹⁵² Také si přála, aby byla po svém odchodu zbavena závazku nevystupovat po dva roky v Praze. Zřejmě měla v úmyslu přijmout angažmá v jiném pražském divadle. Jednala také se známým německým režisérem Maxem Reinhardtem, který jí nabízel místo v berlínském Neues Theater.¹⁵³ Brzy z toho však sešlo. Kvapilová ustoupila prosbám a zůstala v Národním divadle.

Výpady však neskončily. Redakce Národní politiky si od Hany vyžádala stať věnovanou zavraždění srbské královny Dragy. Autorka se zastávala ušlechtilým, v tomto případě nevhodným způsobem ženy, kterou veřejné mínění odsoudilo. Přesto článek vyvolal určité sympatie, za Kvapilovou se postavil Ústřední spolek českých žen.

¹⁵¹ Počátkem 20. století napadal Hilbert i jiné pokrokové osobnosti jako např. Husa, Komenského, Jiráska atd.

¹⁵² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Gustavu Schmoranzovi z 13.6.1903.

¹⁵³ M. Reinhardt znal hereččiny kvality a dobře věděl, že nezklame ani jazykově. Němčinu ovládala už od dětství, byla její druhou řečí. Ovládala ji stejně dobře jako češtinu.

Další problémy přineslo to, že se Kvapilovi při cestě do Dalmácie seznámili na lodi s pozdějším vrahem, plukovníkem Mašinem, královniným příbuzným. Ten později pobýval v Piešťanech právě v té době, kdy se tam Kvapilová léčila. Když se dozvěděl, že tam herečka je a že za ní přijel i Jaroslav Kvapil, chtěl se s nimi sejít. Setkání se ale neuskutečnilo. Kontaktem s nevhodnou osobou nahrála svým odpůrcům. Když se pak jeden z nich herečky otázal, jestli by se Mašina nebála, odpověděla prý s úsměvem: „*Proč bych se ho bála, já přece nejsem královna!*“¹⁵⁴ Její odpověď byla v tisku překroucena.

V prosinci se přiblížila premiéra Kvapilových Oblak. Kvapil za tuto hru dostal cenu Akademie a byl jmenován jejím členem. V postavě Máji Z. našla své mládí a sny. V. Tille označil Máju Z. v podání Kvapilové za jednu z nejzdařilejších českých ženských postav. Hana pociťovala zadostiučinění. Ovšem negativní reakci neopomněly opět uveřejnit Divadelní listy.¹⁵⁵ Přelom roku 1903/1904 byl pro Hanu velmi vysilující, k tomu vážně onemocněla její matka. Leden byl ve znamení studia role v Ibsenově hře Divoká kachna, ve které později vystoupila v Praze Betty Henningsová. Herecký styl této umělkyně Hanu velmi oslovil. „*Umění její nehledá efektů, neupoutá vás úmyslným, rafinovaným pozérstvím, je krásou a pravdou z vnitřní nutnosti, má hořké krůpěje slz i sladký smích, má*

¹⁵⁴ J. Kvapil, O čem vím II, Praha 1946, s. 243.

¹⁵⁵ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s.254.

*ženskost a plnou jeho něhu, má velikost jeho bolesti a hloubku tragiky.*¹⁵⁶

I zdraví Hany Kvapilové se zhoršilo natolik, že musela odjet na léčení do Piešťan. S manželem však byla v neustálém kontaktu. Slíbil jí, že za ní do lázní přijede a že spolu podniknou několik výletů. Měl ale mnoho práce, tak odjezd z Prahy stále odkládal. Připravoval program pro novou sezónu a překládal Ibsenovu Paní z námoří. Mimo to redigoval také Zlatou Prahu a Světovou knihovnu.

Na začátku roku 1905 dostala Kvapilová v Hamletovi roli Ofélie. V protě ní zaujaté Praze nebyl úspěch tak veliký jako před dvěma roky v Bělehradě. V březnu hrála na pohostinských hrách v Brně. Hned potom byla pozvána zásluhou redaktora Krapky do Přerova. V roli Marie Stuartovny slavila velké úspěchy. To opět vyvolalo nenávistnou kampaň. Velmi ji to zarmoutilo. Postěžovala si redaktoru Krapkovi, jaké útoky musela snášet v Praze. Bála se toho, co by mohlo ještě přijít. Poprosila ho také, aby jednou, až odejde z Národního divadla, zveřejnil skutečný stav věcí. Slíbila mu, že podklady časem dodá a odjela se svým mužem na dovolenou do Francie. Krapka toho využil a celou dohodu předčasně zveřejnil. Z jeho podnětu tedy vyšla brožura, kde Kvapilovou bránil. Reakce byly bouřlivé a přerostly ve velkou aféru. Protistrana reagovala jasně: brožuru si přece Kvapilovi u podplaceného Krapky objednali!!! Ke všemu knížka obsahovala také mnoho nesprávných údajů. Hana

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 251.

o tomto nevhodném počínu dlouho nic nevěděla. Ač i její zdravotní stav nebyl dobrý, ukončili Kvapilovi svůj pobyt ve Francii a spěchali domů. Zastihli matku ve velmi špatném stavu. Krátce po jejich příjezdu Marie Kubešová zemřela. Svět se Haně najednou zhroutil. I když s matkou celý život bojovala, byla to pro ni těžká ztráta. Své přítelkyni Augustě Macanové si v dopise postěžovala: *„U nás je dosud zoufale. Mám předobrého muže, andělsky dobrého, přes všechnu zevnější tvrdost, rodiče jsou dobří – ale maminka moje odešla na věky a život mi zcela zpustnul. Jsem z našich poslední a cítím zimu a mráz neodvolatelného.“*¹⁵⁷

Stala se hysterickou, nespravedlivou a obviňovala ostatní ze svého trápení. Cítila se opuštěná. *„Bez křížku matky po prvé jsem šla do divadla, nikdo se nechvěl o můj úspěch, nikdo nežehnal zdáli, nikdo už dychtivě nečekal mého návratu.“*¹⁵⁸ Ze smutku ji trochu vyléčila další práce. Plně se ponořila do studia Ibsenovy Paní z námoří. Iracionální tajemství Ellidy Wanglové probouzelo její obrazotvornost.¹⁵⁹ S touto rolí měla spojené příjemné zážitky ze svých cest. Bohužel koncem roku 1905 onemocněla silným očním zánětem, a tak nemohla ani studovat ani hrát.

Počátkem roku 1906 se rozjel Jaroslav Kvapil se svou ženou do Berlína. Chtěli vidět Moskevské

¹⁵⁷ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Augustě Macanové, bez data.

¹⁵⁸ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Jindřišce Slavínské, bez data.

¹⁵⁹ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 15: „...moře bylo jistě největší touhou jejího života. Na jeho březích, ať na severu či jihu, a naposledy předloni v Bretani, odpoutávala se ode všeho pozemského, hleděla a ztrácela se v nekonečnost. Proto tak milovala Ellidu Wangelovou, a na jevišti nikdy nic nestvořila duchovnějšiho, tajemnějšiho, zázračnějšiho nad tuto podivuhodnou ženu Ibsenovu ...“

umělecké divadlo. Višněvskij a moskevští herci jej nadchli. Začal přemýšlet o tom, jak je pozvat do Prahy.¹⁶⁰ Věděl, že bude muset ovlivnit veřejné mínění. Požádal o pomoc Růženu Svobodovou a další. I Hana napsala po návratu článek věnovaný výjimečnému umění moskevských herců. Byla jimi tak oslněna, že si přála, aby je viděl každý: *„Nezmeškejte ruských herců! Nezmeškejte, prosím Vás, ani jediného představení! Uvidíte nejčistší oběti, jakých je krásný člověk schopen. Moskevští jsou, jedinou bytostí, krásnou, umravenou, očištěnou.“*¹⁶¹ Ruští herci přeci jen v roce 1906 v Praze vystoupili. Až nyní poznala to, co od divadla vždy sama očekávala. U moskevských umělců viděla hlubokou pokoru a uměleckou kázeň. Najednou zjistila, že jejich herectví nabízí víc než může ona sama. Byla z toho velmi smutná. Růžena Svobodová vše pochopila a rozhodla se o Haně Kvapilové napsat knihu. Chtěla veřejnosti vysvětlit, jak významnou umělkyni Národní divadlo má. Velká herečka na to skromně reagovala: *„Tvoje řádky mne dojímají. Ty chceš tedy skutečně prodloužit tluk mého srdce o nějaký ten mžik věčnosti? Rozumím ti, je ti líto, že by snad jednou našli o mne psáno jenom zlé a nic obsažného dobrého, vid’? Či stojím já-člověk i umělec opravdu za něco?“*¹⁶²

Sebedůvěru získala Hana opět s novou rolí. Na podzim 1906 ji čekala Goethova Markétka v režii

¹⁶⁰ Moskevské umělecké divadlo poznali Kvapilovi v Berlíně, kde zahájilo počátkem roku 1906 své proslavené západoevropské turné. Články o něm pak vyšly před pohostinskými hrami v pražském Národním divadle v dubnu 1906 ve Zlaté Praze a v Českém Světě.

¹⁶¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, Hana Kvapilová v dopise Karlu Horkému, bez data.

¹⁶² Tamtéž, H. Kvapilová R. Svobodové, bez data.

Jaroslava Kvapila. Poté následovala Máša ze Tří sester. Do této ženské postavy se ponořila nejhloběji, jak mohla. Výsledek byl však rozporuplný. Ubývalo jí sil, těžká cukrovka vybírala svou daň. Kolegyně Karolína Welsová-Slavíková tím byla přímo zděšena. Svému manželovi dr. Slavíkovi napsala: „*Tady se něco děje. Ona to prožívá strašně, avšak tělo ji již neposlouchá. Tvář je nehybná, nic se v ní nezračí.*“¹⁶³ U Kvapilové propuklo nejhorší stádium nemoci. Byla stále unavená, zhoršoval se jí zrak. Snažila se přesto být aktivní. Přípravovala japonskou výstavu ve prospěch Národní jednoty severočeské. Z té však nakonec sešlo. Vrhla se tedy na přípravu výstavy porcelánu. Při pohledu na krásné předměty trochu pookřála. O maškarním plese v zimě 1907 protančila celý večer. Byla až nápadně veselá a šťastná, ale šlo o přetvářku. Na veřejnosti uměla dobře nosit masku spokojenosti a štěstí. V této době už léčila těžkou cukrovku u Dr. A. Honzákové. Ta jí razantně doporučovala omezit repertoár, ale Hana nedbala. Blížila se premiéra Shakespearovy veselohry *Mnoho povyku pro nic*, ohlášená na 30. března. Hana byla velmi nervózní. Cítila, že ji může zradit vlastní tělo a tím může být výkon úplně zničen. „*Včera jsem nacházela při studiu *Blaženy v Mnoho povyku pro nic* tolik svěžích, slunných detailů a dnes – je konec.*“¹⁶⁴ Jak ji opouštěly síly byla velmi nervózní. Osočovala ostatní, že se od ní odvracejí. Jindřichu Vodákovi, který si jí velmi vážil, vyčítala, že ji pomlouvá. Ztratila důvěru ve

¹⁶³ P. Buzková, *Kdo je Hana Kvapilová*, s. 41.

¹⁶⁴ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, H. Kvapilová R. Svobodové, bez data.

svou přítelkyni Růženu Svobodovou, které ještě před časem psala: „*A jedno Růženo, pro Boha, ty mne nikdy nezrad', pak bych asi přestala zpívat a zchromla by mi křídla.*“¹⁶⁵ Nevěřila už ani svému muži, což vyvolávalo časté domácí konflikty.

Začátkem dubna roku 1907 se nemoc Hany prudce zhoršila. Byla velmi neklidná, trpěla žízni a měla divné pocity v rukou. Ve středu 3. dubna hrála Blaženu – rozjásanou, veselou bytost. Jen stěží to zvládla. Ten den mluvila s Růženu Svobodovou o smrti. O dva dny později se ještě zúčastnila první zkoušky Šimáčkova dramatu *Poslední scéna*. Ale bylo jí tak špatně, že se musela dát odvést z divadla. Lékaři proti těžké cukrovce tenkrát neznali léčebný postup. Příští den ulehla. Měla hlavu plnou starostí, kdo za ní přednese pohádky dětem ve vinohradském Národním domě, jak vypadá výstava porcelánu atd... V neděli upadla do bezvědomí, z kterého se již neprobrala. V pondělí 8. dubna zemřela v 6 hodin v diabetickém kómatu.¹⁶⁶

„A pak přišel den, kdy byla mrtva. Nikdy neuvidíme už jejich úsměvů. Ani my, kteří jsme ji milovali; ani ti, kteří jim nerozuměli. Oblékli ji jako malou pohádkovou holčičku do bílých šatů se zlatem, jak byla oblečena v posledním jednání Blažena. Do zlatých vlásků jí dali větvičky květinové. Její schody byly plny lidí...V předsíni na zemi stála a překážela černá rakev.

¹⁶⁵ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, H. Kvapilová R. Svobodové, bez data.

¹⁶⁶ Poslední chvíle jejího života popsal J. Kvapil v knize *O čem vím II*, s. 287-292. U lože nemocné se sešli MUDr. A. Honzáková, MUDr. H. Kvapil, MUDr. J. Thomayer a MUDr. L. Syllaba. Den před tím přinesl J. Kvapil na kliniku její moč, výsledky potvrdily 3,3 % cukru.

Dům byl zotvíraný, plný lidí. A na stolečkách stály předměty, jak je sem položila, tulipánky, o málo rozkvetlejší, než když je sem byla postavila, než když nad nimi sklonila svou úsměvnou i trpící tvář. ¹⁶⁷

Velký pohřeb se konal 10. dubna 1907. Ve tři hodiny odpoledne vycházel průvod z bytu Kvapilových. Pohřební obřad byl na přání umělkyně uspořádán bez církevních činitelů. Nad rakví zazpíval nejprve operní sbor Národního divadla a pak promluvil G. Schmoranz, za umělce E. Vojan¹⁶⁸ a za Společnost za spalování mrtvol Dr. J. Záhoř. Pak byla rakev se zesnulou odnesena členy činohry do Národního divadla. Poslední cesta¹⁶⁹ Hany Kvapilové za účasti tisíců Pražanů vedla z Národního divadla Národní třídou, přes Příkopy na Pražské nádraží. Odtud byla odvezena do Saské Kamenice. Zde se 11. dubna 1907 konala v 17 hodin Hanina kremace.¹⁷⁰ Jaroslav Kvapil zavzpomínal později na tuto smutnou chvíli: „*Když jsem viděl vystoupati modravý dým vzhůru k nebi, zdálo se mi, že slyším slova z prologu Mahuleny: „...jsem pohádka!“ Opravdu Hana Kvapilová byla už jen pohádkou.*“¹⁷¹

Urnu uložil Jaroslav Kvapil na nějaký čas ve svém bytě. Později ji pak přenesl do pomníku na pražském Smíchově v Kinského sadech. Svě ženě poděkoval verši:

¹⁶⁷ R. Svobodová, Vidím v duši, s. 24.

¹⁶⁸ Vojanův projev byl otištěn v knize F. Papírníka, O umění řečnickém, Praha 1911.

¹⁶⁹ Fotografie z pohřbu Hany Kvapilové uveřejnil 12. dubna 1907 např. Pražský ilustrovaný kurýr.

¹⁷⁰ A jak už to bývá, ujala se v Praze velmi rychle fáma, že Hana Kvapilová nezemřela přirozenou smrtí. Byla prý otrávena. a tak ji Jaroslav Kvapil raději nechal zpopelnit, a tak dokonale zahladil všechny stopy... Tyto spekulace vyšly z okruhu přátel J. Hilberta.

¹⁷¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, vzpomínka J. Kvapila, konvolut výstřížků.

*„Je bílý pomník pod starými stromy,
a co v něm skryto, mně už nenáleží;
po špičkách jenom minulost jde tudy,
prst na rtu plachém, abych nepromluvil,
kde bylo dožito i dozpíváno.
Bytosti sladká, ave, ave, ave!“¹⁷²*

¹⁷² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, konvolut výstřížků.

4. Portrét secesní dámy

*„...vůně květů je pro mne sugestivní mocí; odnáší mne zpět, daleko zpět do polozapomenutých dálav prvních snů a procitnutí.“*¹⁷³

Jaká vlastně byla Hana Kvapilová? Je těžké přiblížit a charakterizovat takovou osobnost. Brzy uplyne sto let od její smrti. Dnes již nežijí žádní pamětníci. Při setkáních s příbuznými se dovidáme jen kusé informace. Můžeme se však seznámit se spoustou osobních věcí, které herečce patřily. I ty výrazně vypovídají o jejich vlastnostech, čím se obklopovala, jak žila.

Základními prameny pro poznání osobních vlastností Hany Kvapilové zůstávají tedy hlavně její korespondence a literární tvorba. Rukopisy jsou plně působivých prožitků, kladných i záporných. Některé jí přinášely radost, jiné smutek, ale všechny ji nějakým způsobem formovaly.

O velké herečce vypovídá také ikonografický materiál. Jsou dochovány fotografie otištěné v tisku, dobové divadelní fotografie a reklamní plakáty, divadelní pohlednice a osobní fotografie soukromé.

Kromě několika málo snímků z dětství a dospívání se dochovalo mnoho fotografií z doby divadelního působení: ať již šlo o herecké slavnosti na Žofíně (1894) nebo z divadelních příprav (tanec).

¹⁷³ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Tereze Kaizlové, bez data.

Některé snímky jsou i z jejího bytu. Ty jsou bezesporu nejlepší, tady se cítila nejlépe.¹⁷⁴

Všechny divadelní materiály jsou výrazně neosobní, stylizované podle soudobých reklamních požadavků.¹⁷⁵ Z dochované korespondence je zřejmé, že neměla fotografování v ateliérech v oblibě. Často se zmiňuje o tom, že se divadelní fotografie nezdařily. Některé poslala svým dobrým přítelkyním s drobnou poznámkou, kde je žádá, aby snímky nikomu neukazovaly. V ateliérech se vždy cítila velmi nesvá a měla velkou trému. Způsobovala to její roztěkanost a křehká nestálost výrazu. Dojem, který se snažila vytvořit, byl souhrnem celé škály výrazových prostředků. Fotografie, dílo okamžiku, nemohla nikdy tuto celou šíři postihnout. Přesto se na fotografiích setkáváme s jemnou, kultivovanou a tak trochu zasněnou dámou. Její tvář zůstává i na oficiálních portrétech výrazně ženská s nádechem tajemnosti. I tak s nimi nebyla spokojena: *„Poslední moje fotografie mají vyslovit „Paní z námoří“, neříkají však pranic. Nedovedu se podrobiti příkazům fotografických ateliérů a proto jsou obrazy pokaždé nepěkné.“*¹⁷⁶

Soudobé popisy a fotografie vypovídají o tom, že Hana Kvapilová byla středně vysoká (kolem 165 cm), štíhlé, až plnoštíhlé postavy. Vlasy měla kaštanově

¹⁷⁴ Viz. příloha Fotografie ze soukromí Hany Kvapilové.

¹⁷⁵ Viz. příloha Divadelní role.

¹⁷⁶ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Horáčkovi? z 10.9.1906.

hnědé, později si je barvila hennou do zlatoměděného tónu. Z bledé široké tváře se na nás usmívají šedozelené oči. Vyzařuje z nich veselá, čtveračivá povaha a snad i jakýsi životní optimismus.

Ve srovnání s jinými herečkami neodpovídala tolik dobovému ideálu štíhlejších, urostlých, přesládlých krasavic. Kvapilová to dobře věděla a velmi ji to trápilo. Pochybovala o sobě, kvůli svému zjevu sama sebe někdy až nenáviděla. Bylo to zbytečné, protože oproti povrchním patetickým krasavicím získávala srdce diváků veselou povahou, jemností a kultivovaností. Byla pravou dámou, která působila ve svých rolích neskutečně čistým, až průzračným dojmem.

Až v posledních letech života se na její postavě podepsalo dědičné prokletí rodiny: silná cukrovka. Cítila to velmi bolestně, protože věděla, jak důležitou a neopomenutelnou roli ve ztvárnění divadelních postav sehrává vizáž. Často se o nedostacích, které na sobě pozorovala, zmiňuje v dopise přítelkyni Růženě Svobodové: „...a vidím, že nejen tělesně bych měla na sobě opravovat, ale i duševně.“ nebo „...má celá bytost fyzická je ohybná, nepatrná, všechno mi kazí...“¹⁷⁷

Hana Kvapilová působila na své okolí zvláštním dojmem i proto, že byla výjimečně vzdělaná. Tehdejší

¹⁷⁷ LA PNP Praha, Osobní fond Růženy Svobodové, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové, bez data.

společnost tím vysloveně dráždila. Jak již bylo připomenuto, dosáhla nejvyššího vzdělání, které žena v té době získat mohla. Pracovala však na sobě intenzívně dále, vlastně po celý svůj život. Že sledovala vývojové trendy světového divadla, je samozřejmé, ale k tomu se pojily i další zájmy osobní. Především ji oslovovalo výtvarné umění, ale i filozofie a mytologie. Chtěla znát nejvíce skutečností o době, kam byly autory zasazovány postavy, které zobrazovala. Často zde korigovala i texty básníků a spisovatelů. Co však bylo původně pro autory příjemné a milé, se později stalo nepřijatelné. Někteří těžce nesli, že Kvapilová stála ve svých znalostech vysoko nad nimi.

Právě proto, že neměla a kvůli své nemoci ani nemohla mít děti, vrhala se s příznačnou houževnatostí do studia a do plnění cílů, které si předsevzala. Byla energická a činorodá. Nelitovala ani času ani finančních prostředků, když šlo o věc, která ji zajímala.

Mnoho pro ni znamenalo přátelství blízkých lidí. Stejně tak měla ráda i ty, kteří stáli dále, ale nějakým způsobem ji zaujali. V korespondenci se často objevuje soucit s druhými, starostlivost o ně a odpovědnost za sebe i ostatní. Nebyla to literární póza, přátelům a příbuzným projevovala svoji náklonnost a city nejvíce. I když se pro ně stávala oporou v životních krizích, sama byla uzavřená a nedůvěřivá. Tu pomoc, kterou dávala druhým, nebyla schopna přijmout.

Nedokázala se otevřít ani svým blízkým: „*Podruhé jsem byla tak smutná a tak jsem se rvala s pláčem, až jsem ho přemohla, ale pak už neměla na nic jiného síly a žádné myšlenky a šla jsem pořád – pořád – ani k tobě, ani domu. Čekám až bud veselejší (veselejší!) nechci ti přinést smutek.*“¹⁷⁸

Svoje vlastní problémy a stresy uzavírala v sobě. Dlouho je přemáhala, dlouho s nimi zápasila, až to někdy ohrožovalo její duševní klid. Nejvíce ze všeho jí trápila lidská zloba a závist. V závěru svého života, kdy čelila hloupým útokům bulvárního tisku a neoprávněnému osočování svých kolegyň, byla čím dál tím více uzavřenější.

Duševní klid a rovnováhu hledala Hana Kvapilová zejména v přírodě. Daleko silněji než ostatní vnímala barvy, vůně a tvary. Dokázala se jimi nechat zcela unést. Prožívala každý vjem, každý dotek. Neustále se obklopovala květinami. Nebyly pro ni doplňkem, stávaly se její součástí. Jako první nosila bohaté kytice v náručí. Chodila si je kupovat na Uhelný trh nebo si je přivážela z častých venkovských cest. Nejvíce ji těšily polní a luční květy, ve kterých nacházela až opojnou jednoduchost. V přírodě se cítila bezpečná a klidná. Výrazně to posilovalo její duševní síly. I při častých pocitech marnosti a beznaděje jí příroda pomáhala bojovat s vlastními trápeními a nedůvěrou. V době

¹⁷⁸ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové, bez data.

největších krizí se úplně ponořila do svého světa fantazie, volnosti a naděje.

Zato život ve městě byl pro ni utrpením. Vše ji zde spoutávalo, omezovalo a dusilo. „Velký svět“ dam s rafinovanými parfémami, který lpěl křečovitě na zažitých konvencích, Hanu Kvapilovou moc neoslovoval. Byla to faleš, pohodlí, zahálka, tam se necítila doma.¹⁷⁹ V cizí společnosti byla nesvá. Pokud byla někde pozvána, držela se spíše stranou, nezasahovala do dění. Nesnažila se upoutávat za každou cenu, byť jí byla patřičná úcta a pozornost projevoována díky jejímu povolání a postavení. Byla velmi ostýchavá. Trochu jí škodil falešný smích, kterým se snažila dát najevo, že je vlastně vše v pořádku.¹⁸⁰

Nejlépe se cítila mezi příbuznými a přáteli na venkově. V dětství byly oblíbeným místem Čelákovice, po sňatku se staly místem oddychu Chudenice, místo, kde žila rodina jejího manžela. Zde se dokázala plně oddat odpočinku v přírodě. Pohodu násobila milá setkání s příbuznými, se kterými, jak vyplývá z dochované korespondence, měla ty nejlepší vztahy. „...zato my se moc těšíme na prázdniny Tvoje, zahradní pokojíček je již připraven a čeká jen na Tebe...“¹⁸¹ Na dobu divadelních prázdnin v Chudenicích se Hana Kvapilová těšila po celý rok.

¹⁷⁹ J. Kvapil, Literární pozůstalost, s. 77.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 78 an.

¹⁸¹ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Anny Kvapilové (tchyně) Haně Kvapilové z 17.6.1899.

Jako žena se toužila opřít o někoho, komu by mohla důvěřovat, koho by mohla mít ráda. Idealizovala si partnerské vztahy, žádala od nich vždycky více než mohla dostat. Ani život s herečkou nebyl jistě jednoduchý, protože velcí umělci často „dohrávají“ své postavy i doma. I při všech peripetiích byl pro ní Jaroslav Kvapil výraznou oporou. Vytvořila si k němu silný citový vztah, který byl plnou měrou opětován.

Toužila zůstat mladá, bála se zestárnutí. Občas se dopouštěla drobné lži, dělala se mladší, než byl její věk. Přání zůstat mladá a krásná je však nespílitelné, proto se alespoň snažila uchovat mladou mysl. *„Kdybych se stokrát narodila, nechtěla bych být ničím jiným. Vím, že mi divadlo pije zdraví, ale buď si. Jen jedno bych nechtěla: zestárnout u divadla Chci hodně, hodně vysoko, a až budu nejvýše, rychle zemřít!“*¹⁸²

Výrazným rysem povahy Hany Kvapilové byl její smysl pro estetiku. Ráda se obklopovala pěknými věcmi. Měla k nim zvláštní vztah a ráda se s nimi těšila. Jak se dozvídáme z popisu Růženy Svobodové, její byt působil harmonicky a příjemně. Velkou zálibu měla i v asijském umění, ráda se obklopovala japonským a čínským uměním. Potěšení nacházela v doplňcích zvláštních tvarů a barev. Většinou to byly předměty dovezené z cest. Jarmil Krecar ji při jedné ze

¹⁸² Obsah rozhovoru H. Kvapilové s Marií Laudovou-Hořicovou. Zveřejněno 10.4.1907. – opis uložen v Osobním fondu P. Buzkové.

svých návštěv vnímal takto: „Oděna županem z šedavého bílého delénu, posetého snítkami bleděfialově a bleděružově rozkvetlých hortenzií, jenž byl na nadrech sepjat velkou tyrkysovou sponou orientálského stylu, seděla pí Kvapilová v čele stolu, její graciézní ruka, bílá a hebká, obepjatá rukávem až k prstům, na níž nebylo jiného prstenu kromě snubního, pohrávala po ubruse nebo zapomětlivě spočívala na oušku průsvitného porcelánového šálku“.¹⁸³

Jak působila na mužskou generaci doby, vyjádřil F.V.Krejčí: „A My muži? Pojali jsme její postavy do svých snů. Cítili jsme ji a milovali jako ztělesnitelku tohoto nejčistšího a nejhlubšího, co hledáme v duši ženy. Ona povznesla ženství v očích celé jedné generace. Vidouce ji, zapomínali jsme na to vše, co ženou přišlo na svět zlého. Ona obnovovala u nás víru v ženství, jakož sílu očištnou a povznášející.“¹⁸⁴

¹⁸³ J. Krezar, In memoriam Hany Kvapilové, Český svět z 15.4.1910.

¹⁸⁴ Tamtéž.

5. Příprava role

Hana Kvapilová obětovala divadelní přípravě většinu svého volného času. Snažila se prostudovat svoji roli vždy velmi pečlivě. Jako první se pokoušela pochopit prostředí, ve kterém se má postava dále rozvíjet, ve kterém žije a jak velký vliv na ni okolí může mít. Prosazovala věrnost životu – ta se stala základní vlastností její umělecké individuality. Představovala si minulost postavy, její energii, vše, co mohla prožít, co jí mohlo v životě ovlivnit. Porovnávala nové role žen, které ztvárnila, s ostatními „minulými životy“ těch, které prošly nejen její myslí, ale zejména její duší. Vnímala partnery v dané hře, proplétala se jejich osudy, hledala vše společné a odlišné – vše, co by jí napovědělo, v jaké spojitosti jsou druzí s její postavou. Snažila se tak vstoupit do své postavy a vnímat ji v kontextu dalších.

Hana Kvapilová rozhodně nechtěla být exhibicionistkou, neupoutávala diváka výstředním zjevem a nebo výraznou deklamací. Pokoušela se obsáhnout a předložit obecenstvu celé své nitro ve spojitosti s rolí. Nemilovala divadlo z vnějších důvodů, jakými mohly být potlesk, kytice a obdiv obecenstva. Vyžadovala přesnou tvůrčí práci a při té nalézala své uspokojení. Tímto způsobem se snažila odvděčit se

vnímavému divákovi. Toužila vypovědět o tom, čím pro ni role je, toužila za každou rolí objevit člověka a příběh - a tak projít životy dívek, královen, milenek, veselých i truchlivých, utrpením smutných a zraněných žen. Chtěla otevřít své srdce a nechat nahlédnout ty, kteří pochopili. Do rolí Nory nebo Rebeky pak vložila všechnu hloubku rodící se moderní ženy a ženské duše.

Jako zkušená herečka se také pokoušela radit a pomáhat svým mladším kolegyním. Takovéto zkušenosti předávala např. Anně Suchánkové: *„Jen přirozeně volně a s radostí mluvit kde radostno, procítit zármutek kde bolest. ...vůbec nechtít hrát, ale žít. ...Nezapomněla později na frančinu, na němčinu. Literaturu, Esthetiku, Mythologii, malíře, na studia výtvarná, na epochy v architektuře, v malířství, v písemnictví a sochařství. To všechno musí znát a číst. ...A pamatovala si co jsem řekla: dříve cítit, procítit pak teprve mluvit a hrát, jen nechtít hrát divadlo! Mluvit přirozeně i v nešených hudebních větách klasiků. ...Hlavně pláč a smích na jevišti studovala. ...Jen se nestat nudným. Stále jedna tvářnost lidi omrzí a člověka jim učiní nesympatickým. ...Jen se nenaučila řeč afektovaně. Jen to ne.”¹⁸⁵*

¹⁸⁵ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Anně Suchánkové, bez data, podtrhla H.K.

O jejích přípravách též svědčí drobné a útržkovité poznámky, zachované v její pozůstalosti: „*příprava na roli: záchvat, počátek, úzkost, zadýchání...* „*pak znovu záchvat slabší, vibrace jemná, pak tělo se uvolní a tvář zamračená se trochu uklidní. Malé zeslabení – usínání...*“¹⁸⁶

Důležitým prvkem při vytváření role byl výběr vhodného kostýmu, který si herečky nechávaly zhotovovat na své vlastní náklady. Většinou již měly své švadleny. Hana Kvapilová se však nespokojila pouze s jakousi představou, kterou pak měla následně dotvořit švadlena. Ale i v tomto ohledu věnovala přípravě kostýmu velkou péči. Jako studovala dobu, ve které její postava žije, tak stejně důležitou věcí pro ni bylo nechat si zhotovit odpovídající kostým. Sama, ačkoliv měla velký cit pro umění. Vždy se radila s odborníky. Z korespondence se dozvídáme, že jí výrazně pomáhal K. B. Mádl, profesor Umělecké průmyslové školy v Praze.¹⁸⁷ Snad jako první česká herečka přemýšlela nad tím, jaký vztah se odehrává mezi rolí, dějem, charakterem doby a divákem. Z jedné z konzultací s K. B. Mádlem, věnované historickému kostýmu, se tak dozvídáme: „*Myslím, že bude nejlepší kopie obrazu některé z žen renesančních.*“¹⁸⁸ Tyto návštěvy pak nazývala „kostýmní porady“. Některé

¹⁸⁶ Tamtéž, poznámky Hany Kvapilové.

¹⁸⁷ Tamtéž, korespondence Hany Kvapilové s K. B. Mádlem.

¹⁸⁸ LA PNP Praha, Osobní fond K. B. Mádl, korespondence s Hanou Kvapilovou, bez data.

části garderoby pracně sbírala, vyhledávala v muzeu nebo se inspirovala obrazy a sochami v galeriích. Občas se také stalo, že některé dámy z vyšší společnosti nabídly divadlu své toalety. Hana z toho nikdy moc velkou radost neměla. Jednak jí to bránilo v jejím tvůrčím rozletu, ale mnohdy i zavazovalo, proto se velmi často snažila tyto nabídky taktně odmítnout. Kostým, který volila vždy velmi zodpovědně, se tak stal pevnou součástí role, spjatou nejen s charakterem postavy, ale také s ní samotnou. Mnohdy si však stěžuje své přítelkyni Růženě Svobodové, že z ní věci, které souvisejí s rolí, vysávají potřebnou energii, kterou by raději věnovala studiu a přípravě: „*V noci vidím tolik barviček, zavinuji se do 30 – 40 metrů různých látek, dusí mne to, a vzbudím se vždy celá uděšená.*“¹⁸⁹

Kostým nebyl pouze tím jediným, co herečka k dotvoření divákovy představy potřebovala. Dalším výrazovým prvkem bylo líčení. Hana Kvapilová se líčila v duchu postavy, ve kterou se na jevišti proměnila. Líčila se také proto, aby tak často zakryla pravou náladu věcí...rozčilení, strach, nervozitu, nemoc. Tím, že se dokázala nalíčit, dokázala tak přijmout novou tvář – tvář nové ženy, s novým osudem. Tím spíše se mohla soustředit na to, co vzápětí vytvoří a co ve stejném okamžiku zahyne. Nebylo to však nikdy

¹⁸⁹ LA PNP Praha, Osobní fond Růženy Svobodové, dopis Růženy Svobodové Haně Kvapilové, bez data.

přehnané. Ona jako jedna z prvních začala vytvářet nový ideál ženy – ženu spíše chlapeckou, charakterní, samostatnou. A tak se pomalu z mladé herečky stává žena veskrze moderní, vzdělaná a osobitá.

Soupis repertoáru Hany Kvapilové obsahuje zhruba 350 rolí, obsahuje postavy různorodého charakteru. Každá role má svůj osud, svoje sociální prostředí a také psychický portrét. Toto vše Hana věděla. Nevynikala v osudových ženách, ženách ješitných či egoistických. F. X. Šalda se k divadelnímu výrazu Hany Kvapilové vyjádřil v nekrologu takto: *Nikoli živly, ty v ní byly, ale byly poutány, vázány, kroceny. Její inspirace byla v základě svém etická. Její umění, kde byla nejčistší a jí nejvíce vlastní, bylo podobenstvím obrody, očisty, vykoupení...Hana Kvapilová byla plna tvárných a dravých sil hereckých, sil temných i démonických – ale spoutala je a dala je do služeb světlých bohů. Z hlediska ryze hereckého mohlo to snad někdy znamenat sebeomezení, zúžení...V tomto sebeomezení jest kulturní význam Hany Kvapilové.*¹⁹⁰

Hana Kvapilová měla nesmírně široký talent, ačkoli záměrně rozvíjela jen některé jeho složky. Nezabavovala ženu ženství. Její postavy měly v sobě kouzlo, krásu, čisté srdce, ženství a něhu. V její představě ženy nacházejí své místo radost i veselí. Žena si podle Hany Kvapilové měla neustále uchovávat svůj

¹⁹⁰ F. X. Šalda, Duše a dílo, Praha 1947, s. 180.

půvab a mladost. Pojetí jejích hrdinek se velmi lišilo od patetického výrazu H. Benoniové či M. Laudové. Dramatická postava pro ni nebyla pouze problémem uměleckým. Hana řešila mnoho dalších otázek – otázky lidské, společenské i filozofické. Na jevišti vždy roli prožívala, a to tak silně, že ji to mnohdy psychicky zraňovalo.

Nikdy se nepodřizovala dramatikovi či režisérům. Proto se mnohdy střetla představa autora s představou takto výrazné herečky.¹⁹¹ Její zájem se obracel k „*zesympatizování celé postavy*“.¹⁹² Vypracovala tak nové jevištní techniky, jimiž obohatila další herecké generace. Základem výrazu a tváře zůstává však tvář vlastní. Důraz kladla na hru rukou, na výrazovost, tlumený a jemný hlas.

Stejně tak pečlivě se věnovala studiu role. Půjčovala si knihy, studovala historii, dějiny umění, literaturu. Pokoušela se o psychologické pohledy. Své nápady konzultovala většinou se svým manželem nebo s autorem, který pro ni roli přímo určil. Hana uměla to, co umí málokterý herec – umění sloužit a zcela se mu oddat. Do každé role však dávala také kus svého zdraví.

Způsob herectví Hany Kvapilové plně odpovídal nové představě o hereckém umění: herec se má plně

¹⁹¹ P. Buzková, *Žena v českém umění dramatickém*, Praha 1941, s. 60.

¹⁹² Tamtéž.

ztotožnit se svou rolí a přimět tak diváka, aby cítil totéž co herec. K tomu je třeba si úlohu dobře osvojit, prostudovat, procítit do nejmenších detailů, stvořit ji a vtělit se do ní. Hana v tom uspěla, přinesla si totiž mimo své herecké zkušenosti i zkušenost životní. Tyto realistické tendence se objevují již od konce 80. let.

V hodnocení zdůrazňují soudobé kritiky především to, že je herečkou myslící, přemýšlivou, inteligentní a hlavně vzdělanou. Na scénu přináší detail – v mimice, hlase, masce nebo v kostýmu.

6. Charitativní, recitační a literární činnost Hany Kvapilové

6.1 Charitativní činnost

Charitativní, literární a recitační činnost je jedním z důležitých pramenů vedoucím k poznání myšlenkového světa velké herečky.

„Byla to bytost milostná, životadárná, plná osobního kouzla a plná dobroty“¹⁹³ - tak se o Haně Kvapilové zmiňuje její přítelkyně Růžena Svobodová. Dětství zakořenilo v Haně Kvapilové touhu pomoci bližnímu v nouzi. Bídu zažila na vlastní kůži. Pohled na chudé a trpící v ní probouzel vzpomínky na nejtěžší chvíle vlastního života. „Nesla ve své duši slzy celého světa, všechno hoře, které jí kdo přišel oznámiti, a nebylo člověka, jehož by byla neposílila, nepotěšila, jeho starosti nepřevzala, jeho při nevzala za svou a nestala se jeho orodovnicí.“¹⁹⁴

Hana měla vzácnou vlastnost. Nejenom že uměla naslouchat lidským strastem, ale uměla i pomáhat těm, kteří to potřebovali. Mezi ně patřili především děti z nejnižších vrstev městské chudiny, lidé z dělnických kolonií a rodiny postižené nezaměstnaností. Organizovala dobročinné akce, vyhledávala nejpotřebnější rodiny, sháněla peněžní prostředky. Kdokoliv potřeboval, mohl se na ni obrátit. Pomocné akce zajišťovala i pro Ženský výrobní spolek a pro

¹⁹³ R. Svobodová, Vidím v duši, s. 12.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 14.

Národní jednotu severočeskou. Sháněla prostředky pro veřejný chudobinec, opravu kaple apod. „Stále se o někoho stará,“ píše Růžena Svobodová, „stále někoho živí, léčí. Hledá proletářské matce zmizelou dceru po separacích, prožívá všechny hrůzy z toho, co tam svýma objevnýma, do hlubin a do příčin vnikajícima očima spatřila. Nespí celé noci, nese s matkou sestersky celou její muku, když děvče objevují u Roztok utopené. Tráví celé dni s její matkou, volá nás všechny k účastenství na této bídě. Osud její pradleny, jejich služek, švadleny, domovnic, divadelních uklízeček, kulisáků pokládá za vyšší než osudy lidí blahobytných. Všimá si života všech dělníků divadelních, zná jejich ženy, děti, matky, sleduje jejich osud, zabraňuje jejich utrpení, vzrušuje se jím, stará se o ně, připravuje jim slavnostní chvíle života. Zve je, podporuje, promlouvá s nimi, poučuje je, nosí dětem pamlsky, kloboučky, květiny.“¹⁹⁵

Hana Kvapilová znamenala podle dochovaných vzpomínek pro potřebné a nešťastné lidi velice mnoho. Díky své obětavosti neznala chvílku odpočinku. Přestože velkou část svého času věnovala herectví, všechny volné chvíle věnovala lidem, kteří to potřebovali. Dokázala je potěšit uměleckým výkonem, ale také finanční pomocí, která byla mnohdy důležitější. Byla to práce o to víc cenná, protože byla bez odměny, slávy a popularity. Hana vše vykonávala ze svého nejlepšího přesvědčení. Není třeba výrazněji se zmiňovat, že jí to také obohacovalo při uměleckých

¹⁹⁵ A. Dvořáková, O Haně Kvapilové, Ženský svět 21, 1917, s. 116.

aktivitách. Daleko více jí oslovovaly problémy sociální než otázky národnostní.

6.2 Recitační činnost

Důležitým pramenem pro poznání osobnosti Hany Kvapilové je také její recitační a zejména literární činnost.

Jako recitátorka vystoupila poprvé 3. července 1887 na matičních slavnostech. J.V. Frič jí zde svěřil recitaci slavnostního proslovu. Při dalších příležitostech přednášela např. Mickiewiczovu Ódu na mladost, Sovovy verše nebo Nerudovy balady. Slavnostním proslovem při zahájení Národopisné výstavy zaujala všechny přítomné. Poté dávala přednost programové recitační činnosti před náhodnými vystoupeními.

První samostatný večer zorganizovala 20. prosince 1896 v Měšťanské besedě ve prospěch zřízení českého učitelského sirotčince. Recitovala verše Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Machara, básně Růženy Svobodové nebo Hilbertův Štědrý den. Další večery pořádala Hana Kvapilová v konviktském sále na Starém Městě roku 1899. K takovýmto vystoupením vytvořil grafik Arnošt Hofbauer zajímavý plakát, barevnou litografii zobrazující recitátorku.

Poslední večer se konal 26. dubna 1899. Přednášela verše z Mrštíkovy Pohádky Máje, Raisovo Vnouče a Co mluvil domov od R. Svobodové. Zaujala i Nerudovým Malostranským fejetonem. Pro závěrečnou část zvolila umělkyně Vrchlického báseň Z ulice. Zde poprvé na veřejnosti zazněly verše Petra Bezruče. Básník byl nadšen, že si ho všimla tak významná

herecká osobnost. Bezruč, který se stranil Prahy, osobně inkognito přijel a Kvapilové poděkoval verši:

*Jiný se na to načeká!
A já byl pyšný do krve
být recitován poprvé
a tož jsem přijel z daleka.
A verše z Beskyd gorala
ta bílá dáma zpívala:
a mojí duší jde a lká
zas před bodákem Maryčka.
Jde renegátů z Frýdku sbor
a prapor nese Bernard Žor.
Tu bílou dámu, s jejichž rtů
šly drsné verše z Beskydů,
jak vůni horských od lesů
si do života ponesu.¹⁹⁶*

Hana se s básníkem chtěla setkat osobně. Samotářský Bezruč však k návštěvě nesvolil.

Další večery věnovala umělkyně především dětem. Ač sama bezdětná, obracela se k nim velmi často. Přednášela jim české a ruské pohádky. Předstupovala před malé diváky jako Pohádka, která se právě snesla z oblak.¹⁹⁷ „Byla to ona, která u nás vytvořila předčítání pohádek dětem. ona prvá oblékla se jim za vílu v bělostnou řízu a ověncila se pro ně kvítím. Chtěla, aby si ji děti ztotožnily se svými pohádkovými sny, aby zapůsobila krásou vzpomínky na jejich hebké, vnímavé duše.“¹⁹⁸ Takové večery byly poněkud intimnější, užívala méně nákladných kostýmů. Při přednesu se soustředila především na poznání básníkovy nitra. Volila proto texty, které jí byly blízké. Často se

¹⁹⁶ LA PNP Praha, Osobní fond H. Kvapilové, dopis P. Bezruče Haně Kvapilové z 24.4.1899.

¹⁹⁷ Tamtéž, poznámky Hany Kvapilové.

¹⁹⁸ R. Svobodová, Vidím v duši, s. 14.

o programu radila se svou přítelkyní Růženou Svobodovou: „Mám k tobě prosbu: porad' mi program k recitování. Práce z literatury cizí i naší. Recitace má vyplnit čtyři večery.“¹⁹⁹ Hana na obsahu pracovala mnoho dní, snažila se recitaci detailně promyslet a procítit. Pro přednes volila básně moderních českých a světových autorů: Nerudu, Mrštika, Rase, Vrchlického, Marchara, Bezruč, z cizích pak Hamsuna, Maeterlincka nebo Andersena. Zajímavé je, že chtěla také recitovat J.V. Sládka, ale básník to nedovolil.

„Bývala zvána do společnosti velmi bohatých. Předčítávala jim a volila k tomu věci, jimiž je chtěla probuditi k spravedlnosti, k poznání křivdy, které se dopouštějí. Kdysi vyžádala si ode mne k předčítání *Odlehlou dědinu* a vybrala si z ní část, obsahující slova moravské zbědované stařeny: „ Bohatí mají tupé hlavy, v sobě mají tvrdé kameň! Víme, že jeden druhýmu z bídákovy mísy odsejpá, aby měli eště víc! A podat se musí bídák, podat se musí!“ Věta stojí uprostřed vypravování, ale Kvapilová svoji recitaci ukončila těmito slovy. Zvolila si to jako pointu, aby mohla říci elegantním dámám se třpyticími se brilianty a hedvábím, pánům ve fracích a v bílých vestách ve vonném sále v záplavě světél co nejsilnějším hlasem tuto obžalobu. Psala mi potom: „Když jsem domluvila, nastalo v sále hrobové ticho. Teprve za dlouhou chvíli, když se vzpamatovali, zdrženlivě zatleskali.“ Přemýšlela stále, jak utěšiti lidi, rozradovat děti, vnést krásu do jejich soumravného

¹⁹⁹ LA PNP Praha, Osobní fond Růženy Svobodové, dopis Hany Kvapilové Růženě Svobodové, bez data.

*byti.*²⁰⁰ Čeští kritikové nazývali Hanu Kvapilovou první uvědomělou recitátorkou. Znatelně rozlišila umění divadelního herectví od recitace. Její způsob přednesu veršů vyžadoval velkou přípravu. Dotvářel autorovy myšlenky a násobil tak požitek posluchačů. Snažila se, aby autorova slova pochopili i malí posluchači.

²⁰⁰ R. Svobodová, Vidím v duši, s. 14.

6.3 Literární činnost

Další polohu všestranného talentu mladé herečky můžeme sledovat již v dochované korespondenci z mládí. Už zde se objevuje mnoho postřehů, popisů krajin, osob i první prožité životní zkušenosti. Nalézáme tu také neobyčejný smysl pro barvu, různé její odstíny, jemné tvary a souzvuky. Je vzrušující poznávat, jakýma očima se na svět dívala tato výjimečná žena. Jak dokázala najít a uchopit pro mnohé až nepochopitelnou krásu okamžiku. Zvláště pak v pozdějším období, kdy se pro ni psaní stalo útěkem od reality všedního dne.

Byla to přítelkyně velké herečky Růžena Svobodová, sama významná spisovatelka, která přesvědčovala Hanu Kvapilovou, aby se věnovala i literární činnosti. Svobodové přišlo líto, aby příběhy a vzpomínky vyslovené při jejich častých setkáních nenávratně zmizely. A tak Hana Kvapilová pod jejím vlivem některé práce i zveřejnila.

Celou literární pozůstalost uspořádal a vydal až několik let po smrti umělkyně její manžel Jaroslav Kvapil. Obsahuje řadu rozdílných textů. První jsou povídkové črty, asi nejstarší literární pokusy. Zdá se, že byly napsány ještě v době, kdy Hana tehdy ještě Kubešová, pracovala u venkovské herecké společnosti. Dozvídáme se o životě kočovných herců, o jejich bídě a nedostatku. Zajímavá jsou i slova o stinných stránkách divadla a jeho ne příliš radostném zákulisí. Emotivně dokázala popsat život bezbranných chudých lidí.

Výrazné literární aktivity Hany Kvapilové však náležejí až do druhé poloviny devadesátých let. Roku 1895 zveřejnila svoji první povídku v brněnské Nivě. Jmenovala se Na prahu a byla věnována smutné realitě divadelního prostředí. Na ni vzápětí navázala povídka Jakoby kámen do vody hodil, která vyšla v časopise Světozor. Obě práce publikovala pod pseudonymem Mája Z. Zvláště druhá povídka je výrazně osobní. Líčí v ní aroganci aristokratických vrstev a své obavy z možného rozpadu manželství. Bála se, že ztratí člověka, kterému jedinému bezmezně důvěřovala... „*I v ní něco nerozkvetlého, nedozrálého odcházelo k odpočinku, rozpadávalo se. A tu ji zachvátila veliká, hluboká, ale mírná bolest. Sklonila pokorně hlavu a sepjala ruce. Život jí vrátil všechno, co mu tak ráda ponechávala, právo jejích muk, osamocení také neobyčejný smysl pro bolestné, pro štěstí nestvořené duše umělcovy. Bolestné jasno vešlo a rozlilo se do jejího umučeního srdce.*“²⁰¹

Další rukopisy pocházely z let 1895-1896. Jasně nám ilustrují posun citového a myšlenkového světa autorky. Některé povídky vyvolávají až impresionistické dojmy. Vystihují plasticky v sytých barvách život přírody: bujné moře, tesknotu skal, vůni trávy, lehkost větru... Vyznává se z pocitů, které v ní příroda vzbuzovala.

Skici, vzpomínky a divadelní studie byly psány v letech 1903-1906. Jsou věnovány hereckému umění. Jsou to spíše úvahy o jeho postavení, o ženách

²⁰¹ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 113.

herečkách, o přípravě role, třeba i o setkání s moskevskými herci.

Poslední část literárního odkazu Hany Kvapilové tvoří drobné poznámky. Rozbírání zde své role a zaznamenává útržky a poznámky z divadelního života. Celý soubor je pak zakončen posledními dopisy s přítelkyní Růženu Svobodovou.

Zajímavá je i skutečnost, že herečka většinou své literární pokusy před svým mužem, známým básníkem, pečlivě tajila. Už se nikdy nedozvíme, jestli to bylo ze sebekritického ostychu, či zda nechtěla mít tento intimní myšlenkový svět jen pro sebe.

7. Každodenní život

O tom, že život herečky na přelomu 19. a 20. století nebyl nikterak snadný, vypovídá početná korespondence mezi Hanou Kvapilovou a jejími známými a příbuznými. Umělkyně si své soukromí přísně střežila a v tomto duchu se je také pokoušela oddělovat od divadelního a veřejného života. Velmi rychle pochopila, že pokud se bude chtít věnovat plně umělecké činnosti, musí pečlivě oddělit vše, co chce do této sféry vložit. Díky dochované korespondenci a záznamům týkajícím se hospodaření,²⁰² můžeme nahlédnout do každodenního života a domácnosti této významné herečky.

²⁰² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové.

7.1 Vedení domácnosti a finanční výdaje

Ačkoliv v druhé polovině 19. století začaly domácí práce usnadňovat různé vynálezy, propagované zejména Vojtou Náprstkem, zůstávala starost a péče o domácnost většinou na paní domu a několika služebných.

A jak toto vše velmi pracovně vytížená žena zvládala? Samotné postavení ženy v domácnosti záviselo na jejím sociálním postavení a samozřejmě také na finanční situaci. Hana Kvapilová nemohla po uzavření sňatku díky svému náročnému zaměstnání vést domácnost zcela sama. K dispozici měla dvě služebné – z toho jedna byla stálá a druhá přicházela pouze na výpomoc při náročnějších domácích pracích. Sama se o domácnost starala jen do určité míry, kontrolovala a určovala, co má služebná obstarat, uvařit či zařídit. Nesmíme se však domnívat, že by Hana tyto práce neuměla. V období svého dospívání, kdy se její rodina topila v dlužích a nedostatku, musela společně se svou matkou domácnost nejenom vést, ale sama ji finančně zajistit. Z dochovaných zápisů o nákupech z let 1897-8 se dovídáme, co bylo pro tehdejší chod domácnosti potřebné a nutné a do čeho musela Hana Kvapilová kvůli svému povolání investovat peníze navíc.

Nejčastěji nakupovanými položkami byly samozřejmě tak jako dnes potraviny. Každý den, a to často i dvakrát denně (ráno i večer), přinášela služebná čerstvé pečivo. Housky se kupovaly častěji než chléb.

Nemohlo také chybět maso, mléko, máslo, káva nebo cukr. Výjimečně se objevil i kaviár. Kvapilovi měli ve velké oblibě též ovoce a zeleninu. Na tržištích nakupovala služebná nejen zeleninu pro vaření (např. pórek, brambory nebo petržel), ale na jejich stole se též objevovala i jablka, citróny a hroznové víno. Méně časté byly pomeranče, které si Kvapilovi vozili ze zahraničních cest. O oblíbenosti zeleniny píše v obavách Jaroslavova matka: *„Jak Hanička psala, stal se z Tebe Jarouši vegetarián. Bude-li to sloužit ku zdraví s Panembohem! Živ se jako druhdy poustevníci třeba kořínky – ale víš hochu zlatý, ti neměli také cigárka, a pili kozí mléko. Já upřímně řečeno moc o této dietě nedržím myslím, že je to ubíjení těla a sil, a jistě že Ty sám brzo k tomu náhledu dospěješ a rád spapáš kousek dobrého masa a zapiješ sklenkou plzeňského.“*²⁰³ Jestli Kvapilovi opravdu propagovali vegetariánskou stravu, se již nedozvíme.

Ovoce a zeleninu přiváželi též od Jaroslavových rodičů z Chudenic u Klatov. Velmi často jim plody zahrady služebné zavařovaly a posílaly odtud do Prahy. Nemůžeme však říci, že by Hana svých příbuzných nějak příliš využívala. Na oplátku jim často zasílala drobné dárky nebo potraviny. *„...zaplat' Panbůh za brukev a špargl, na němž již druhý den si pochutnáváme...“* nebo *„...děkuji Ti upřímně mé zlaté dítě za krásné a výtečné melouny....“*²⁰⁴ píše její tchyně, ke které měla Hana velmi vřelý a přátelský vztah. Obě

²⁰³ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Anny Kvapilové Haně Kvapilové z 5. 7. 1902.

²⁰⁴ Tamtéž, dopis Anny Kvapilové Haně Kvapilové z 17. 6. 1902.

rodiny si většinou, pokud se Kvapilovi nechystali na zotavenou do Chudenic, zasílaly potraviny poštou nebo vlakem.

V domácnosti nesměly také chybět nápoje. Ponejvíce přinášela služebná minerální vody či pivo – hlavně plzeňské. Jeho pití bylo doporučováno vzhledem k jeho zdravotním účinkům, které příznivě ovlivňovaly trávení. Z dalších alkoholických nápojů byl kupován koňak nebo rum. Oblíbené bylo užívání Šaratice (a to též ze zdravotních důvodů), na kterou Hana nedala dopustit. Z dopisu psaného z lázní se dozvídáme: „...zdejší voda působí reakci zaživací a má praošklivé následky. Neměla jsem tušení. Jeden mladý pán před odjezdem domu rozstonal se na smrt, že hanbil se hledati pomoc u lékaře. Ať žije Šaratice! Divím se, že ji tu nemají.“²⁰⁵

Vedení domácnosti nebylo však spjaté pouze s nákupem a obstaráváním potravin. Velkou položku tvořily výdaje spojené se samotným chodem domácnosti. Jednalo se zejména o náklady na bydlení: zaplacení činže a výplata služebným. Mezi finančně náročné položky jistě patřil nákup oděvů a lůžkovin a jejich vlastní údržba. Většinou šlo o praní při kterém nemohla chybět další pracovní síla: prادلena. S tím také souviselo žehlení, opravy či přešívání. Tyto náklady se Haně zvyšovaly i o nutné vyhotovení divadelních kostýmů, které si herečka tehdejší doby musela pořizovat včetně doplňků na vlastní náklady. Jednalo se hlavně o zaplacení švadlen, nákup

²⁰⁵ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Jaroslavu Kvapilovi, bez data.

galanterního zboží, zejména knoflíků, krajek a jiných ozdob. Finančně náročný byl i nákup divadelních šperků. Značnou část příjmů tak vynaložila Hana na udržování a obnovování garderoby a na líčidla a odličovadla.

Pro zabezpečení řádného chodu domácnosti bylo nutné zajistit především úklidové práce a drobné údržby. Ty byly svěřeny ponejvíce služebnému personálu. Hana většinou pečlivě dohlížela a kontrolovala jeho práci. Nakupovalo se hlavně mýdlo, škrob a různé čisticí přípravky. Také topení hrálo důležitou roli v domácích pracích a finančních nákladech. Bylo nutné pravidelně nakupovat palivo: dříví a uhlí. A každý den je donášet do bytu, kde se topilo v kamnech. Stejně tak to bylo se svícením. Často bylo potřeba kupovat petrolej nebo svíčky.

Způsob, jakým mohl probíhat úklid v domácnosti, přibližuje dopis, který odeslala Hana své matce. Vrátila se z cest a po příjezdu domů se ze zcela jasných důvodů rozhodla pro velký úklid. *„Prosím tě snažně, hned ať vyhledá Bětuška toho člověka co síří byt....Ať s ním smluví celou kuchyň, předstíň, pokojíček tvůj, kamrlík a speis, koupelnu a hlavně ložnici.*

Věci naše stály jen přes noc v předstíni a ložnici a našla jsem v čistém prádle a v šatech štěnice. Za zimu by se věc zhoršila tou měrou, že bysme nemohli existovat. Ať se Bětuška optá, smí-li zůstat zlato a stříbro v pokoji. ...Postele musí se prolít, tam kde se čistit nemůže špiritusem. Pozor ale, aby to nepřišlo k ohni. ...Letos si s úklidem zařídíme věc jinak. Vždy když bylo prádlo,

zaprášil se celý byt. Jen ty mršiny štěnice musí z domu, sic se z toho celá vyjevím..“²⁰⁶

Jak se dozvídáme z korespondence, stálou pomocnou silou v bytě Kvapilových byla služebná Bětuška. Nemohla však stačit na všechno. Bylo třeba i další síly. Po přijetí další nové služebné píše Bětušce vzkaz: *„Ukažte nové služce, jak má čistit země a uklízet. Panův pokoj udělejte sama, víte už jak. Hlavně prosím Vás, vyčistěte kouty a papíry dejte stranou zatím. Ty co jsou po zemi ty co leží u pána na té židli čtyřrohé u knihovny jenom vyprašte, ale pozorně, jsou v nich rukopisy zastrkané, aby nevypadly. Potom prosím vás pošlete (až přinesete záclony) ke Gottvaldovi, ptejte se na pana Kučeru ten nám vše obstarával ať pošle čalouníka zavěsit záclony. Toho divadelního rozhodně nechce Jaroslav.“²⁰⁷*

Hana velmi milovala svou matku, proto se také rozhodla, že ji k sobě přestěhuje. Jak byla takováto akce náročná a co vše bylo nutné zařídit, napsala svému muži: *„...Maminku naši odstěhují, až se vrátím. Byt vyklidí bez mé pomoci, pomal Bětuška s holkou. Pak zavařím ovoce, ten zbytek který najdu - najdu-li ještě něco.“²⁰⁸*

„Nemohu na Nebozez, odstěhujete za tvé přítomnosti den před maminciným odchodem: košík s 1. prádlem a šaty, nějaké 2. nádobí aby mohli vařit kávu vajíčka atd. 3. postel služky a obou 4. peřiny. Maminka ať neopomene vzít sebou 5. cukr a kávu,

²⁰⁶ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Marii Kubešové (matce), bez data, podtrhla H.K.

²⁰⁷ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové služebné Bětušce, bez data.

²⁰⁸ Tamtéž, dopis Hany Kvapilové Jaroslavu Kvapilovi, bez data.

cikorii 6. červené víno, 7. apatyku, kterou laskavě sestav a nápisy velkými opatř. Hlavně ať vezme věci pingační²⁰⁹ i opak vyvolávající. 8. Kdyby se stalo a mamince pukla na noze žíla čehož se bojím, ukaž ji, kde nad ranou musí žílu stisknout, aby krev netekla než přijde lékař. 9. Cognac 10. fáče má nahoře na kamnech. Uhlí a dříví (každé ráno a večer ať zatopí trochu) dá hostinské i stůl do zahrádky, jak slíbila. Mohou tam snídat i obědvat. Holka oběd přinese a co nesnědí, zbyde jim na gábl nebo k večeři. Ať vezmou nádobí na oběd, ty plecháčky cos mi jednou koupil, talíře a nože lžice. Prosím tě dohlédni, uklízet mohou před konečným naším návratem. Ale do koberců musí dát pepř. ...Co moje šperky? Neschováte je do nějakého šuplíku?“²¹⁰

Mezi nutné výdaje spadaly též poplatky za služby. Zejména se jednalo o nákup obuvi a její opravy u obuvníka či ševce. Potom také poplatky za hřbitov a s tím spojenou údržbu rodinného hrobu. Dále poplatky za noviny a jejich donášku nebo poštovné. Ve výdajovém deníku, který si Hana vedla, se dozvídáme, že často využila tramvajové dopravy, drožky či kočího. Bohužel zde nejsou uvedeny výdaje spojené s jejich cestováním po Evropě. Při výčtu nákladů nesmíme opomenout též nákup cylindrů, spodního prádla a ošacení.

Hana byla na finance velmi opatrná, avšak neodpustila si také zakoupit nějakou věc, která by jí nebo někomu blízkému udělala radost. To co si pořídila

²⁰⁹ Zřejmě se jednalo o přípravky na líčení a odličování obličeje, podtrhla H.K.

²¹⁰ LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Jaroslavu Kvapilovi, bez data.

pro sebe, označila zajímavým výrazem: „hřích“. Do této kategorie patřilo např. toto: závoj, košile, střevíce nebo květiny. K milým věcem patřila jistě i její oblíbená toaletní voda. „...kup u ‚Všetečky‘ jinde ne za 25 kr.²¹¹ malinkou lahvičku (teprv ji naplňují) ruských fialek co kupuje paní Schöpfová-Borecká. Jiné odtud nechci. To je zvláštní voňavka. Můžeš koupit také za 30 kr. budeš-li chtít. Ať ji dobře zazátkuje.“²¹²

Byly to pouze drobnosti, které si pořídila ze svého rozmaru a pro své potěšení. Nalézáme však mnoho záznamů o nákupech dárků, které věnovala svým blízkým. Zejména to platí pro prosincové údaje.

V celém zápisníku se také objevují informace o nákupech různých věcí pro vybavení domácnosti jako např. stojan na papíry, psací potřeby, misky, nádoby, lžíce, sklenice na zavařování, známky, inkoust, nábytek, lednička či barometr.

Záznamník výdajů obsahuje také zmínky o dluzích a splátkách, které Kvapilovi měli a pravidelně spláceli. Bohužel se ze jmenných záznamů nedozvíme, o jaké záležitosti se jednalo. V některých případech je např. uvedeno, že se jedná o dluh u řezníka či mlékaře.

²¹¹ Kr. zkráceně krejcarů.

²¹² LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, dopis Hany Kvapilové Jaroslavu Kvapilovi, bez data, podtrhla H.K.

8. Vliv hereckého umění Hany Kvapilové na soudobý výtvarný projev

Množství předních umělců přelomu století ovlivnily vzájemné kontakty. České prostředí mělo několik výrazných ženských osobností, které se staly duchovní inspirací a přinášely podněty k umělecké práci. Byla to především Zdenka Braunerová, malířka a spisovatelka, která ovlivnila např. Julia Zeyera, Františka Bílka nebo Miloše Martena. Významný vliv na F. X. Šaldu a F. X. Svobodu měla Růžena Svobodová.

Nejhlubším dojmem zapůsobila na generaci umělců devadesátých let Hana Kvapilová. Její neokázalá krása, bystrá inteligence a vzdělání položily základ hereckému umění, které se pro mnohé stalo motivačním impulsem k další umělecké tvorbě.

Hana Kvapilová spolu s Eduardem Vojanem měli podstatný vliv na představy nastupující výtvarné generace. První ze zajímavých počínů byl již zmíněný plakát A. Hofbauera,²¹³ který je považován za jeden z nejlepších propagačních materiálů. Nenápadně působící secesní linie podtrhují nápadité spodobnění herečky před zrcadlem. Kvapilová se nám představuje v dvojportrétu. Ve dvojí existenci: v realitě a v umění. Přesně v těch polohách, které celý život prožívala. Pocit, že se přenáší od reality do jiných, snových sfér, nacházíme v průběhu celého jejího života.

²¹³ Viz. s. 199

Na přelomu 19. a 20. století se začíná probouzet zájem o pohádkovou fantastiku. Jako by už realismu a naturalismu bylo dost. Impulsem je Hana Kvapilová, která se při svých recitačních večerech stylizovala do postavy Pohádky. Snáší se z oblak, aby vyprávěla malým posluchačům kouzelné příběhy. I její recitační umění přispělo k tomu, že o Vánocích 1902 vyšlo trojčíslo Volných směrů věnované právě pohádkovým příběhům. Jmenovalo se Sníh. Obsahovalo krátké pohádky ilustrované předními českými umělci, jako byli např. H. Böttinger, F. Kupka, S. Sucharda, J. Kotěra. V. Tille doplnil toto vydání vlastními pohádkami. Objevuje se zde klasické téma boj dobra se zlem, pravdy se lží atp. Nejen na dětského čtenáře zapůsobila poutavě stará romantická báje o dávném hrdinovi, který hledá svůj ideál, zjevující se mu v pustém lese v podobě krásné zlatovlasé dívky nebo nádherného paláce. Zájem o pohádkovou fantastiku se nevyčerpal pouze tímto jedním společným vystoupením – vydáním speciálního čísla Volných směrů. Dozrával čas vzniku nových literárních a výtvarných proudů. „Žijeme zase v době pohádek?“ ptá se K.B. Mádl. „je náš hmotný život tak nicotný a odpudivý, že se z něho utíkáme do říše tajemných a kouzelných vidění? Opravdu se zdá, že mají umělci příčinu vyhýbat se co nejvíce reálnosti dne, jako by byli už znaveni a znechuceni? ...Jako bychom byli už přesyceni realistním a naturalistním uměním a byli povinni jej překonávat.“²¹⁴

²¹⁴ K. B. Mádl, Umění včera a dnes II, Praha 1903, s. 134.

Premiéra hry Princezna Pampeliška od Jaroslava Kvapila roku 1897 dokládala nástup tendencí impresionismu, symbolismu a secese. Vojanova postava Honzy a Kvapilové postava Pampelišky ovlivnila výtvarný projev přelomu století. Smutný osud princezny Pampelišky, jejíž chmýří v sychravém podzimu rozfouká vítr, zaujal melancholicky laděného Jana Preislera. Princezna Pampeliška se stala inspirací pro triptych Jaro z roku 1900. Ještě patrnější vliv nalézáme pak u obrazu Pohádka (1902) nebo Černé jezero – Melancholie (1904).²¹⁵

Pohádka v Preislerově pojetí je vlastně princezna sedící ve zřícenině pustého hradu. Po jejím boku sedí drak, který na ni zamilovaně pohlíží a obdivuje ji, než aby ji nějakým způsobem ohrožoval. Jemná, křehká princezna, obklopená somatickou samotou pohlíží melancholicky na diváka.

Bylo mnoho těch, kteří se snažili zachytit osud Hany Kvapilové slovem. Malíř Jan Preisler to ale dokázal v jediném pohledu krásné princezny. Pokud by snad měl být osud velké české herečky zachycen pouze ve výtvarném pojetí, byl by to právě obraz Pohádky, kde nám jemná princezna nechává nahlédnout do svého myšlenkového světa a do své duše.

Po smrti Hany Kvapilové iniciovala Růžena Svobodová vznik komitétu pro vytvoření jejího pomníku a zahájila sbírku. Přispěli jedinci i spolky. Také výnos z prodeje literární pozůstalosti určil Jaroslav Kvapil k tomuto účelu. Proti tomuto záměru se však ozvaly i

²¹⁵ Viz. s. 200 a 202.

anonymní nespokojené hlasy. Církev se také vyjádřila negativně. Pomník měl původně stát na Nebozízku, ale později byla dána přednost Kinského sadům. Práce byla svěřena nejprve B. Kafkovi, ale jeho návrhy společnost nepřijala. Pak byla zadána práce Janu Štursovi. Ten však Hanu Kvapilovou na jevišti nikdy neviděl. Chudý sochař si návštěvu divadla nemohl dovolit. Přesto se našel velký počet lidí, kteří mu o herečce vyprávěli. Rok hledal podobu pomníku. Ze všech představ a vyprávění mu utkvěla v paměti Paní z námoří. Jaroslav Kvapil a Růžena Svobodová často docházeli do jeho ateliéru, aby se s umělcem radili. Podle jejich svědectví měl po ateliéru rozházeny všechny její fotografie a vlastní náčrty. Postupně získával nové vjemy a velmi složitě tvořil podobu Hany Kvapilové. Vzhled pomníku mnohokrát měnil, jednou nebyla spokojena společnost, jindy sochař sám. Ale nakonec se dílo podařilo. Sokl plastiky navrhl zdarma J. Gočár. Terénní úpravy provedl arch. Thomayer. Popel Hany Kvapilové byl do pomníku uložen v poledne 8. dubna 1914 pouze za účasti členů rodiny a přátel.²¹⁶

²¹⁶ Výtvarnému spodobnění umělkyně se věnovalo mnoho významných umělců. Patřil sem např. Max Švabinský, Jan Štursa atd.

9. Závěr

Ve své práci jsem se pokusila charakterizovat život a umělecké osudy nevšední ženy, české herečky Hany Kvapilové. Snažila jsem se zachytit dobu a prostředí ve kterém žila a velmi aktivně působila první moderní žena na české divadelní scéně. Můžeme s jistotou konstatovat, že právě v tomto období dochází k určitým změnám v oblasti ženské otázky. Začalo se více hovořit o problémech vzdělávání a zaměstnávání žen, o jejich postavení ve společnosti. Hana Kvapilová svým osobním příkladem pomáhala měnit zažité stereotypy a konvence. Prvky výrazné osobitosti, cílevědomosti a ctizádostivosti nalézáme při detailním pohledu na celou její životní cestu.

Její význam spočívá v tom, že ukazovala svým současnicím cestu. Získala tehdy nejvyšší vzdělání a celý svůj život se vzdělávala dál. Společnost nebyla připravena na to, že žena může být rovnocenným partnerem vrcholným literátům a intelektuálům své doby. Proto měla Hana Kvapilová značné problémy, když svojí inteligencí často převyšovala své kolegy. Básníci a literáti ji milovali, protože dokázala domyslet a dotvořit jejich díla, řada kolegů a kolegyně ji nenáviděla, protože nikdo z nich nedokázal vystoupit z jejího stínu. Znamenalo by to systematicky a usilovně pracovat na sobě a to ani dnes není tak obvyklým jevem.

Pro Hanu Kvapilovou nebyla její profese povoláním, ale posláním, nezbytnou životní nutností.

Nemohla mít děti, v mládí se neprovdala pro kritickou finanční situaci, později nemohla otěhotnět pro vážnou nemoc. Proto se s veškerou vervou vrhla do práce. Na děti ale také nezapomínala. Především pro ně organizovala svoji recitační činnost a charitu. Přesto byla především chápána ne jako žena – matka, ale především jako žena plně se věnující svému povolání. Dokazovala svým současnicím, že i takto lze plnohodnotně naplnit lidský život. Snažila se přesvědčit o tom, že svět ženy může být daleko pestřejší a činorodější a že stojí za to o takový usilovat.

Jako plnohodnotná osobnost s všestranným talentem (hudba, výtvarné umění, literatura, divadlo) byla inspirací nejen pro své kolegy herce a herečky, ale i pro umělce dalších oborů, zejména pro sochaře a malíře. Na vrcholu svých tvůrčích sil byla uznávanou autoritou, která udávala společenský tón.

Umění Hany Kvapilové se nezachovalo na filmovém ani ve zvukovém záznamu. Zůstalo jen několik fotografií, Štursova socha v Kinského sadech a písemná svědectví současníků o kráse Máji Zemanové, něze Princezny Pampelišky, dojemné tragice šílené Ofélie i veselé Shakespearově Blaženě.

I když se trochu neubráníl idealismu, nejlépe shrnul život této osobnosti člověk jí nejbližší, Jaroslav Kvapil: *„Neboť život mé ženy, třebaže příliš záhy přerušžený, byl pln hlubokého smyslu a zcela jej vyjádřil. Bylo v něm mnoho bolu a lítosti, byly v něm krvavé rány zlých dní, bylo v něm někdy hořkosti až k zoufání, ale nebylo v něm porážek, nebylo v něm ztrát, nebylo v něm*

ústupu. Byl samo vítězství ducha nad hmotou, svátků nad všedností, radosti nad ranami a zármutkem. Byl darem všem, kdož jej poznali, byl velikou lidskou a kulturní hodnotou, byl jedinečnou a výjimečnou událostí našeho národního bytí. Zvedl se vysoko nad jeho průměr, ale tím i je samo pozvedal, byl na rozhraní dvou věků jedním z nejsvitivějších vrcholů. Není možno, aby ho nebylo viděti ještě z daleka, ještě z odlehlé, dosud beztvaré budoucnosti...“²¹⁷

²¹⁷ J. Kvapil (ed.), Literární pozůstalost, s. 7.

10. Prameny a literatura

10.1 Prameny archivní

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Praha

Osobní fond Hany Kvapilové

Osobní fond Jaroslava Kvapila

Osobní fond Pavly Buzkové

Osobní fond Růženy Svobodové

Osobní fond Terézy Novákové

Divadelní oddělení Národního muzea

Fond Hana Kvapilová

Archiv Národního divadla

Fond Hana Kvapilová (1860-1907)

**Prameny (dobová literatura, příležitostné tisky,
edice pramenů)**

- Buzková, P. (ed.), Přítelkyně. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech: literárně životopisná studie, Praha 1939.
- Deyl, R., O čem vím já. Vzpomínky na život a dílo Jaroslava Kvapila, Praha 1991.
- Divadelní listy z 20. 9. 1900, 5. 2. 1902.
- Frída, B., Národní divadlo, Lumír z 10.1.1889.
- Frýdová, B., Hrst vzpomínek na Hanu Kvapilovou, Cesta, V, 1923, s. 41.
- Hálek, V., Otýlie Malá, Národní listy z 2. 5. 1873.
- Hilbert, J., Paní K. osobním vyrovnáním, Moderní revue 14, 1903, s. 349-350.
- Hlasy Poděbradské z 15. 3. 1885.
- Horáček, J., Hana Kvapilová. Charakteristika divadelní tvorby, Praha 1907.
- Kaminský, B., Za Hanou Kvapilovou, Národní listy z 9. 4. 1907.
- Kláštorský, A., Vzpomínky a portréty, Praha 1934.
- Klosová, L., Listy z dějin českého divadla, II, Praha 1954.
- Krecar, J., In memoriam Hany Kvapilové, Český svět z 15.4.1910, s. 2
- Krejčí, F. V.- Mádl, K. B., Hana Kvapilová, Praha 1902.
- Krejčí, F. V., Divadlo, Rozhledy z 1.4.1897, s.4.
- Krejčí, F. V., Hana Kvapilová, Praha 1902.
- Kronbauer, J. R., Princezna malostranské bohémy, Zlatá Praha 24, 1907, s. 29.

Kuffer, J., Hana Kvapilová odešla, *Národní listy* z 10. 4. 1907.

Kvapil, J. (ed.), *Literární pozůstalost Hany Kvapilové*, Praha 1907.

Kvapil, J. , *O čem vím. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*, I-II, Praha 1947.

Kvapil, J., *Divadlo*, I-IV, Praha 1948.

Kvapil, J., *Důvěrné vzpomínání*, *Divadlo* z 15. 11. 1940, s.1.

Kvapil, J., *Trosky chrámu*, Praha 1899.

Ladecký, J., Hana Kvapilová, *Národní listy* z 10. 4. 1907.

Ladecký, *Naši furianti*, *Česká Thálie* 1, 1887, s. 159.

Lenský, *Z našeho světa*, *Pařížské mody* z 1. 6. 1894.

Lukavský, J. – Horký, K. (ed.), *Hana Kvapilová*, Praha 1908.

Mádl, K. B., *Umění včera a dnes*, II, Praha 1903, s. 134.

Moravská Orlice z 10. 2. 1887.

Nájemník z 28. 8. 1899.

Neruda, J., *Drobné klepy*, *Hlas* z 25. 11. 1862, s. 4.

Neruda, J., *Odpolední hry divadelní*, *Hlas* z 28. 11. 1862, s. 2.

Nesign., *Pan dramaturg Kvapil*, *Slovo* z 5.5.1902.

Novotný, K., *Z pohaslých vzpomínek. O rodičích Hany Kvapilové*, *Ženský svět* z 25.7.1923, s.195.

Plzeňské listy z 30. 10. 1901.

Pražský ilustrovaný kurýr z 12. 4. 1907.

Suchánková, A., *Za Hanou Kvapilovou*, *Večer* z 7. 4. 1907.

Svobodová, R., Hana Kvapilová. Příklad pravého člověka, Národní listy z 26. 3. 1913.

Svobodová, R., Vidím v duši tisíc obrazů. Růžena Svobodová o Haně Kvapilové, Praha 1983.

Šalda, F. X., Duše a dílo, Praha 1947.

Šimáček, M. A., Vzpomínky literární, divadelní a jiné, Praha 1911.

Šmaha, J., Jak jsme dělali divadlo. Vzpomínky českého herce a režiséra, Hradec Králové 1982.

Vrchlický, J., Sloky, in: Před branami Eldoráda, Praha 1983, s. 113.

Literatura:

- Balza, V., Hana Kvapilová a Čelákovice, Zpravodaj Čelákovice 2, Čelákovice 1990, s. 3.
- Bartošek, L., Náš film. Kapitoly z dějin (1896-1945), Praha 1985.
- Buzková, P., Hana Kvapilová, in: K. Stloukal (ed.), Královny, kněžny a velké ženy české, Praha 1940, s. 489.
- Buzková, P., Hana Kvapilová, Soupis postav vytvořených Hanou Kvapilovou na Národním divadle, in: B. Veselá (ed.), Žena v českém umění dramatickém, Praha 1940.
- Buzková, P., Kdo je Hana Kvapilová, Praha 1949.
- Buzková, P., Z mládí Hany Kvapilové-Kubešové, Svobodné noviny z 9. 4. 1947.
- Černý, F. a kol, Dějiny českého divadla, Činohra 1848-1918, III., Praha 1907.
- Černý, F., Hana Kvapilová. Život a dílo, Praha 1960.
- Černý, F., Měnivá tvář divadla aneb Dvě století s českými herci, Praha 1978.
- Černý, Kapitoly z dějin českého divadla, Praha 2002.
- Česká móda od valčíku po tango, II., 1870-1914, katalog výstavy, Praha 1994.
- Dějiny českého výtvarného umění, IV/2, Praha-Brno 1998.
- Divadlo v české kultuře 19. století, Studie a materiály 2, Praha 1985.
- Dostálová, L., Herečka vzpomíná, Praha 1960.

- Dostálová, L., Za Hanou Kvapilovou, Národní listy z 8. 4. 1914, s.3.
- Dvořáková, A., O Haně Kvapilové, Ženský svět 21, 1917, s. 116.
- Engelmüller, K., Hana Kvapilová. Životopisná studie, Praha 1908.
- Engelmüller, K., L. Dostálová, Praha 1929.
- Engelmüller, K., O slávě herecké. Z letopisů českého divadelnictví, Praha 1947.
- Foerster, J. B., Poutník, Praha 1942.
- Goetz, F., Jaroslav Kvapil, Praha 1993.
- Hálek, V., O umění, Praha 1954.
- Hermann, I., Z poslední galerie, II, Praha 1939.
- Hilbert, J., Duch dramatiky, Praha 1941.
- Javorin, A., Pražské arény, Praha 1958.
- Jusová, I., Feminismus na jevišti Národního divadla? (Herecký styl Hany Kvapilové), Divadelní revue 3, 2000, s. 12.
- Klosová, L., Život za divadlo. Marie Hübnerová, Praha 1987.
- Konečná, H., Čtení o Národním divadle. Útržky dějin a osudů, Praha 1985.
- Kožík, F., Fanfáry pro krále. Eduard Vojan a jeho doba, Praha 1993.
- Kožík, F., Medailony českých hereček, Praha 1998.
- Krecar, J., Hana Kvapilová. Herecký medailon, Praha 1917.
- Krecar, Sňaté masky, Praha 1917.
- Lenderová, M., K hříchu i k motlitbě. Žena v minulém století, Praha 1999.

Lenderová, M., S pietou popel shrnouce ...aneb kremace v Čechách, Dějiny a současnost 23, 2001, č. 1, s. 23-27.

Masarykův slovník naučný, I-VII, Praha 1925-1933.

Mašek, K., Hana Kvapilová, Národní listy z 8. 4. 1918.

Mourková, J., Hana Kvapilová (1860-1907), Praha 1953.

Mourková, Růžena Svobodová, Praha 1975.

Národní divadlo a jeho předchůdci. Slovník umělců divadel Vlastenského, Stavovského, Prozatímního a národního, Praha 1988.

Novák, Arne, Podobizny žen, Brno 1940.

Nováková, T., Roztroušené kapitoly, Praha 1961.

Ottův slovník naučný, I-XXVII, Praha 1888-1909.

Páleníček, L., Hana Kvapilová. První česká moderní herečka, Kroměříž 1941.

Páleníček, L., Švabinského český Slavín, Praha 1973.

Papírník, F., O umění řečnickém, Praha 1911.

Prahl, R. - Bydžovská, L., Volné směry. Časopis secese a moderny, Praha 1993.

Rutte, M., Šest podob českého herectví, Praha 1947.

Ryšavý, R., Jak jsem se stal obchodníkem s obrazy, Praha 1947.

Slovník naučný, I - XI, Praha 1860 - 1874.

Vašák, P., Textologie. Teorie a ediční praxe, Praha 1993.

Vlček, T., Praha 1900, Praha 1986.

Vodák, J., Tři herecké podobizny, Praha 1953.

Wittlich, P., Česká secese, Praha 1982.

Wittlich, P., Česká secese, Praha 1982.

Zlatá Praha z 27.4.1888, 1.5. 1888.

Zweig, S., Svět včerejška, Praha 1994.

11. Přílohy

11.1 Repertoár Hany Kvapilové

Švandova divadelní společnost 1886-1888

Letní divadlo na Smíchově 1886

<u>Datum</u>	<u>Autor</u>	<u>Název díla</u>	<u>Role</u>
22.7.	D'Ennery, Cormon	Nevinně odsouzen	Valentina
26.7.	Dumanoir	Anna se směje – Anna pláče	Anna
28.7.	Arronge	Dcery pana Zajíčka	Rosa
30.7.	Ohnet	Majitel hutí	Klára

6.8.	Dumas	Denisa	Denisa
7.8.	Björnson	Novomanželé	Laura
8.8.	Valabrègue	Z ráje manželského	Jeanne
15.8.	Šmíd	Zamilovaný husita aneb Mikuláš Sokol, polní hejtman tábořský	Velena ze Šumberku
20.7.	Girardin	Pokuta ženy	Matylda
22.7.	Moser	Zlatohlávek aneb Příhody jednoho lajtnanta a jeho forejšice	Jesenská
24.7.	Sardou	Dora	Dora
29.7.	V.F.	Ševcův vychovanec aneb On či ona?	dvojčata
5.9.	Feuillet	Zakletá slečna	?
7.9.	Duchek	Valdštýn	Regina
14.9.	Daudet, Belot	Fromont ml. a Risler st.	Claire
29.9.	Bozděch	Z doby kotiliónů	Anežka de Champrosé

Prozatímní národní divadlo v Brně 1886-1887

15.10.	Vrchlický	Noc na Karlštejně	Alžběta
21.10.	Anzengruber	Sedlák křivopřísežník	Verunka
31.10.	Raupach	Mlynář a jeho dítě	Marie
?	Moser, Schönthan	Osudný den aneb Kde je kočka?	?
1.11.	Světlá-Pešková	Kříž u potoka	Evička
4.11.	Stroupežnický	Zvíkovský rarášek	Eliška ze Švamberka
4.11.	Stroupežický	Paní mincmistrová	Ludmila z Vřesovic
12.11.	Brisebarre	Vdova Raboudova	Sylphide
21.11.	Shakespeare	Sen noci svatojánské	Hermie
?	Řezníček	Oba sirotci (Kryštof a Renáta)	?
14.12.	Labiche	Dobrodinec ptácat	?
19.12.	Shakespeare	Hamlet	Ofélie
21.12.	Moreto	Donna Diana	?
29.12.	Shakespeare	Mnoho povyku pro nic	Blažena
1.1.	Jeřábek	Závist	Johana
6.1.	Vávra, Haštalský	Libuše, kněžna česká aneb Založení Prahy	Libuše
19.1.	Shakespeare	Julius Caesar	Porcie
26.1.	Ohnet	Sergej Panin	Micaelina
30.1.	Šubert	Jan Výrava	Sylvia
4.2.	Shakespeare	Romeo a Julie	Julie
12.2.	Redtwitz	Filipina Velserová	Filipina
18.2.	Augier	Pelikán	Fernanda

Mladá Boleslav 1887

20.3. Vrchlický Exulanti Anna Kateřina

Jičín 1887

5.5. Fredro Stará liška nad mladou Vanda

Letní divadlo na Smíchově 1887

20.5.	Wildbrandt	Dcera pana Fabricia	?
27.5.	Delacoure, Hennequin	Proces Veauradieux	?
12.6.	Ibsen	Nepřítel lidu	Petra
5.7.	Riegl	Koruna slávy	?
9.7.	Potěchin	Román mladé vdovy	Ljuba Michajlovna
19.7.	Duchek	Železniční velmož	?
28.7.	Ibsen	Bílí koně (Rosmersholm)	Rebeka
2.8.	Sardou	Fernanda	Fernanda
8.8.	Podlipská	Svatební den	Milada
9.8.	Svoboda	Bouří ku štěstí	Růžena
25.8.	Naiac	Na zdi	?
4.12.	Bourgeois	Majitelka hutí	?
17.9.	Šlechta, Kouřimský	Pražský román	?
18.9.	Dumas	Dva otcové a jedno dítě (Levoboček)	Klára

Prozatímní národní divadlo v Brně 1887-1888

11.10.	Belot	Krásná markýza	?
23.10.	Kleist	Katinka Heilbronská	Katinka
24.10.	Scribe	Čarovné ruce	Helena z Lesneva
28.10.	Palm	Náš přítel Něklůžev	Nataša
13.11.	Kolár	Magelona	Magelona
19.11.	Schiller	Smrt Valdštejnova	Tekla
25.11.	Hackländer	Tajný jednatel	Eugenie
4.12.	Vinařický	Jan Slepý, hrdinský král Čechů	Jitka
7.12.	Sokol	Starý vlastenec	Libuše
9.12.	Currere-Bell	Sirotek lowoodský	Jeane Eyrová
16.12.	Shakespeare	Král Lear	Kordelie
25.12.	Ibsen	Vánoce (Nora)	Nora
26.12.	Svoboda	Břetislav a Jitka	Jitka
5.1.	Shakespeare	Večer tříkrálový aneb Cokoli chcete	Viola-Šebastian
8.1.	Schiller	Loupežníci	Amálie
12.1.	Špažinskij	Paní majorka	Fěňa
19.1.	Ohnet	Hraběnka Sarah	Blanka
24.1.	Kühnl	Mladý lékař a staré panny	Růžena
28.1.	Goethe	Faust	Markétka

Hradec Králové 1888

21.3.	Schönthan	Zlaté rybky	?
5.4.	Pailleron	Myška	Klotilda

Hořice 1888

?	Feuillet	Dalila	Dalila
---	----------	--------	--------

Národní divadlo Praha 1888-1907

1888

6.7.	Kolár	Mravenci	Veronika
11.7.	Balucki	Po smrti tetině	Žofie
5.8.	Tyl	Strakonický dudák	Lesana
8.8.	Rosen	Jací jsou ti naši muži	Helena
22.8.	Vrchlický	Noc na Karlštejně	Alžběta
25.8.	Tagliori, Hertel, Stroupežnický	Fantaska	Aglaia
15.9.	Ohnet	Kníže Panin	Michelina
20.9.	Šamberk	Jedenácté přikázání	Emma
25.9.	Jeřábek	Veselohra	Ludmila
4.10.	Šubert	Praktikus	Zdenka
9.11.	Pinkas	Fotografie	Jindřiška
29.11.	Moser	Bibliotékář	Eva
9.12.	Tyl	Strakonický dudák	Dorotka
21.12.	Shakespeare	Sen noci svatojánské	Hermie
29.12.	Vrchlický	Pomsta Catullova	Akmé

1899

19.1.	Echengaray	Světec či blázen	Inés
28.1.	Šamberk	Ravugiollo, loupežník apeninský	Oldřich

7.6.	D'Ennery, Verne	Cesta kolem světa v 80 dnech	Nemea
4.7.	Schönthan	Zlatý pavouk	Františka
7.7.	Moineaux, Bisson	Kurátor marnotratníků	Paní de Strade
1.8.	D'Ennery, Verne	Cesta kolem světa v 80 dnech	Aouda
3.8.	Šamberk	Palackého třída č.27	Nanyinka
13.8.	Feydeau	Dámský krejčí	Rosa
6.9.	Planché, Weber	Oberon	Drol
20.9.	Pohl, Lehnhardt, Kovařovic	Sedm havranů	Světлана
26.9.	Siraudin	Tři klobouky	Klára
7.10.	Bozděch	Jenerál bez vojska	Eugen
7.11.	Preisová	Gazdina roba	Notariuska

1890

30.1.	Sardou, Deslandes	Tchyně	Zuzana
7.2.	Labiche, Martin	Vojanská krev	Lucie
4.3.	Bozděch	Náramek	Bartella
9.3.	Tyl	Jiříkovo vidění	Efrozina
15.3.	Lope de Vega	Sedlák svým pánem	Belisa
9.4.	Pippich	Slavomam	Ryča
4.5.	Bisson, Mars	Překvapení z rozvodu	Gabriela
31.5.	Delavigne	Ludvík XI.	Marie
13.6.	Cremieux, Offenbach	Orfeus v podsvětí	Ceres
20.6.	Schönthan, Kadelburg	Zlaté rybky	Emma

16.7.	Laloue, Bourgeois, Laurent	Ďáblový pilulky	Isabella
23.7.	Labiche, Martin	Dobrodiní souží	Henrietta
22.8.	Moser	Zlatohlávek	Adéla
10.9.	Pinero	Policejní soudce	Beatic
7.10.	Vrchlický	Midasovy uši	Panthalis
9.10.	Pippich	Z české domácnosti	Ludmila
15.10.	Stroupežnický	Zvíkovský rarášek	Markéta
24.10.	Schiller	Loupežníci	Amálie
22.11.	Šimáček	Svět malých lidí	Tonča
4.12.	Šubert	Velkostatkář	Filipina
18.12.	Shakespeare	Sen noci svatojánské	Šotek

1891

4.1.	Manzotti, Vrchlický, Marengo	Excelsior	?
16.1.	Beaumarchais	Figarova svatba	Cherubín
30.1.	Sudermann	Čest	Alma
9.2.	Kolár	Ďáblova legenda	Eufrosina
21.2.	Něvěžin	Druhá mladost	Lidočka
6.3.	Štolba	Křivé cesty	Hraběnka
12.4.	Dumas	Dáma s kaméliemi	Olympie
24.4.	Sardou	Odetta	Bérangèra
2.5.	Ibsen	Nepřítel lidu	Petra
29.5.	Anonym	Komedie o kupci a jeho nevěrné ženě	Dorota

2.6.	Vrchlický, Fibich	Smír Tantalův	Axiocha
8.7.	Kolár	Žižkova smrt	Sigmund Korybut
19.7.	L'Arronge	Doktor Kalous	Emma
13.8.	Šamberk	Josef Kajetán Tyl	Ludmila
21.9.	Carré, Wormser	Ztracený syn	Phrynetta
9.10.	Sardou	Fernanda	Georgeta
20.10.	Gogol	Revizor	Marie Antonovna
9.11.	Macháček	Ženichové	Militka
24.11.	Stroupežnický	Paní mincmistrová	Žofka
30.11.	Vlček	Povodeň	Methodie
11.12.	Jirásek	Kolébka	Alena
18.12.	Hassreiter, Gaul, Bayer	Královna loutek	Královna loutek

1892

3.1.	Boucheron	Miss Helyett	Noretta
14.1.	Jeřábek	Cesty veřejného mínění	Filipina
19.1.	Fournier, Mayer	Při piketu	Rosina
28.1.	Shakespeare	Pohádka zimního večera	Perdita
5.2.	Svoboda	Směry života	Božena
3.3.	Ruth	Jindřich Urban	Josefka
26.3.	Komenský	Škola mravovědy	Prolog
30.4.	Vrchlický	Petro Aretino	Adria
18.5.	Šubert	Jan Výrava	Sylvia
23.4.	Bisson	Nebožtík Toupinel	Angela

23.7.	Madách	Tragédie člověka	Gabriel, Claudia
30.7.	Laufs	Schöllerova penze	Ida
26.8.	Naiac, Millaud	Paragraf 330	Cecile
9.9.	Blumenthal, Kadelburg	Praha je Praha!	Antonie
30.9.	Sardou	Andrea	Stella
18.10.	Štolba	Vodní družstvo	Božena
23.10.	Shakespeare	Sen noc svatojánské	Titanie
7.11.	Björnson	Bankrot	Signe
19.11.	Shakespeare	Kupec benátský	Jesika
23.11.	Klicpera	Hadrián z Římsů	Ruměna
16.12.	Pippich	Ve veřejném životě	Julie
30.12.	Vrchlický	Soud lásky	Brianda z Luny

1893

4.1.	Gestineau	Plesové střevíce	Markéta z Chatenay
26.1.	Jeřábek	Zde se zapovídá žebrať	Serafinka
3.2.	Svoboda	Rozklad	Bětuška
4.3.	Echengaray	Velký Galeoto	Teodora
12.3.	Tyl	Jiříkovo vidění	Efrozina
27.3.	Leger	Slepý	Tonička
3.4.	Ohnet	Majitel hutí	Baronka se Préfont
14.4.	Schönthan, Kadelburg	Dva šťastné dny	Eliška
27.4.	Ruth	Písmáková dcera	Anna
24.5.	Wenzig	Snídaně a oběd	Blažena

27.5.	Sudermann	Domov	Marie
22.6.	Blumenthal, Kadelburg	Cesta na východ	Tekla
30.6.	Scribe	Salický zákon	Markéta
4.8.	Desvallières, Feydeau	Champignol	Adrienna
17.8.	Balucki	Klub mládenců	Marie
9.12.	Vrchlický	K životu	Eva
25.9.	Zeyer	Sulamit	Levóna
2.12.	Shakespeare	Hamlet	Ofelie
9.12.	Svoboda	Útok zisku	Josefa
17.12.	Augier	Fourchambaultové	Marie

1894

25.1.	Šimáček	Jiný vzduch	Hela
5.2.	Šamberk	Jedenácté přikázání	Julie
9.2.	Bozděch	Světa pán v županu	Hortensie
16.2.	Hauptmann	Hanička	Jeptiška
27.2.	Jeřábek	Veselohra	Ludmila
10.3.	Vrchlický	V sudě Diogena	Melissa
29.3.	Hálek	Záviš z Falkenštejna	Jitka
2.4.	Pohl	Krasojedkyně	Lucie
25.4.	Pražský	Soirée pana Záhorského	Ludmila
30.4.	Šamberk	Rodinná vojna	Julie
25.5.	Fulda	Talisman	Ritta
18.6.	Šamberk, Kovařovic, Berger	Výlet pana Broučka z měsíce na výstavu	Klotilda

19.6.	Šamberk, Kovařovic, Berger	Výlet pana Broučka z měsíce na výstavu	Běta
20.6.	Sofokles	Antigona	Ismena
28.6.	Wichert	Krok z cesty	Berta
29.6.	Sardou	Madame Sans-Gêne	La Rousotte
11.7.	Stroupežnický	Pan Měsíček, obchodník	Gabriela
30.8.	Gaudillot	Pan podprefekt	Simonetta
12.9.	Stroupežnický	Naši furianti	Markyta
19.9.	Ruth	První klient	Růžena
2.10.	Meilhac, Halévy	Frou-Frou	Luisa
31.10.	Pailleron	Komedianti	Valentina
22.11.	Ohnet	Majitel hutí	Suzana
27.11.	Jirásek	Otec	Anna

1895

8.1.	Augier	Paní Caverletová	Fanny
2.2.	Vrchlický	Svědék	Tereza
25.2.	Davis	Katakomby	Irena
15.3.	Kolár	Mravenci	Veronika
27.5.	Zeyer	Libušin hněv	Libuše
3.7.	Štolba	Peníze	Fanda
27.7.	Ruth	Syčáci	Andula
31.7.	Rayman	Selské námluvy	Dorka
13.9.	Šimáček	Jiný vzduch	Pavla

7.11.	Němrovič-Dančenko	Šťastný člověk	Lina A. Viktorovna
26.11.	Hauptmann	Osamělé duše	Katuše
20.12.	Gilbert	Pokračování	Jenny

1896

18.3.	Kvapil	Bludička	Helena
16.4.	Ruth	Ideál	Ludmila
27.4.	Novák	Hanna	Marie
12.5.	Hilbert	Vina	Mína
24.5.	Šubert	Jan Výrava	Sylvia
18.8.	Sudermann	Čest	Alma
6.10.	Schnitzler	Milkování	Kristina
17.10.	Sardou	Staří mládenci	Clemence
27.10.	Zeyer	Z dob růžového jitra	Rebeka
27.10.	Jirásek	Kolébka	Alena
14.12.	Giacosa	Práva duše	Anna
25.12.	Shakespeare	Sen noci svatojánské	Hermie

1897

19.1.	Svoboda	Dědečku, dědečku!	Růžena
8.3.	Ladecký	Dva světy	Františka
2.4.	Zeyer	Doňa Sanča	Doňa Blanka
14.4.	Vrchlický	Marie Calderonová	Marie Calderonová

12.5.	Mašek	Dramatický proslov	Mařenka
12.5.	Svoboda	Směry života	Božena
28.5.	Ibsen	John Gabriel Borkman	Fanny
30.5.	Červenka	Opuštěný	Tyna
30.6.	Chivot	Nájemníci pana domácího	Paní Bompèrierová
1.9.	Abel	Hřích	Anna
2.10.	Kvapil	Princezna Pampeliška	Princezna Pampeliška
21.10.	Grabowski	Podruhé	Julie
29.10.	Sardou	Odetta	Julietta
28.11.	Vrchlický	Láska a smrt	Doña Mariquita
7.12.	Shakespeare	Hamlet	Ofélie
17.12.	Pailleron	Jiskra	Leonie z Rénatu

1898

30.1.	Jirásek	Emigrant	Lenorka
3.2.	Šamberk	J.K.Tyl	Ludmila
6.4.	Zeyer	Radúz a Mahulena	Prolog – Mahulena
16.4.	Maeterlinck	Vetřelkyně	Voršila
3.5.	Svoboda	Odpoutané zlo	Vlasta
13.9.	Maciejowski	Martin Luba	Eva
24.9.	Klicpera	Kytka	Velena
27.9.	Scribe	Sklenice vody	Abigail
10.10.	Rovetta	Bezectní	Elisa
19.10.	Vrchlický	Soud lásky	Brianda z Luny

5.11.	Ladecký	Bez lásky	Božena
3.12.	Viková-Kunětická	Neznámá pevnina	Otylie
21.12.	Finne	Sýček	Gunhilda

1899

10.2.	Štolba	Mezi umělci	Berta
25.2.	Vlček	Eliška Přemyslovna	Anežka
17.3.	Ryvín	Pohostinsku	Dora
2.4.	Pailleron	Myška	Klotilda
6.5.	Šimáček	Svět malých lidí	Tonča
12.6.	Shakespeare	Kupec benátský	Porcie
23.6.	Štolba	Na letním bytě	Berta
8.7.	Šamberk	Palackého třída č.27	Nanyňka
11.9.	Notovič	Nocturno	Natallie Fedorovna
13.10.	Zeyer	Bratři	Joasien
24.11.	Ibsen	Rosmersholm	Rebeka

1900

4.2.	Štech	Třetí zvonění	Kváčková
22.2.	Shakespeare	Jak se vám líbí	Rosalinda
2.3.	Šmaha	Premiéra na vsi	Helena
15.4.	Krásnohorská	Medvěd a víla	Andula
20.4.	Dreyer	Zkušební kandidát	Marie

2.6.	Giacosa	Jako to listí	Nennelle
18.6.	Nečásek	Almužna	Renáta
29.7.	Vrchlický	Noc na Karlštejně	Alžběta
31.7.	Drachmann	Byl jednou jeden král	Princezna
2.8.	Hilbert	Vina	Mína
9.8.	Velabrègue, Hennequin	Ustupte ženám!	Andrea
4.10.	Beaumarchais	Figarova svatba	Rosina
24.11.	Björnson	Nad naši sílu	Klára

1901

11.1.	Viková-Kunětická	Přítěž	Jana
8.2.	Zeyer	Sulamit	Levóna
26.2.	Praga	Ideální žena	Julie
8.3.	Kvapil	Přítmí	Karla
25.3.	Jirásek	M.D. Rettigová	M.D. Rettigová
1.6.	Vacquerie	Člověk třtina	Fidelina
10.6.	Svoboda	Čekanky	Matylda
23.8.	Jirásek	Vojnarka	Madlena
8.9.	Dvořák, Kaminský	Slovanské tance	Slávie – Mláďi
7.10.	Ibsen	Nora	Nora

1902

12.1.	Kisielewski	Karikatury	Zosia
24.1.	Hejda, Nedbal	Pohádka o Honzovi	Princezna
15.2.	Šimáček	Ztracení	Klára
10.3.	Viková-Kunětická	Co bylo	Vnučka
22.3.	Jerome	Miss Hobss	Henrietta
6.4.	Shakespeare	Macbeth	Lady Macduffová
16.6.	Molière	Preciosky	Madla
5.7.	Jirásek	Emigrant	Lenorka
16.10.	Gorkij	Měšťáci	Tatána
8.11.	Hladík	Závrať	Marie
28.11.	Svoboda	Směry života	Božena
28.12.	Zeyer	Pod jabloní	Danica

1903

4.1.	Svoboda	Olga Rubešová	Olga
8.3.	Maeterlinck	Monna Vanna	Giovanna
4.7.	Jirásek	Jan Žižka	Kateřina
21.8.	Jekler	Konec	Anna
29.10.	Vrchlický	Knížata	Květa
12.11.	Svobodová	V říši tulipánů	Zvědavá stařenka

10.12.	Kvapil	Oblaka	Mája
27.12.	Jirásek	Jan Žižka	Máří
1904			
6.2.	Rydel	Navždy	Žena
14.4.	Novák, z Kàanů	Olim	Strážný duch rodu Harašovského, Flámské děvče, Turecká dívka, Zjevení
22.4.	Mayer	Johanna Radimská	Johanna
13.5.	Mašek	Dceruška hostinského	Opuštěná
14.5.	Bernard	Médocké vinice	Berta
4.11.	Capus	Dvojí metoda	Henrietta
17.11.	Jirásek	Gero	Irmingerd
1905			
25.1.	Shakespeare	Hamlet	Ofélie
9.5.	Schiller	Marie Stuartovna	Marie Stuartovna
26.5.	Čechov	Medvěd	Jelena Ivanovna
21.9.	Malířová	Bratrství	Ludvíka

30.12.	Vrchlický	Láska a smrt	Doña Mariquita
30.10.	Shakespeare	Večer tříkrálový	Viola
19.12.	Ibsen	Paní z námoří	Ellida

1906

3.3.	Svoboda	Démon	Baronka
15.5.	Jirásek	Lucerna	Mladá kněžna
28.10.	Goethe	Faust	Markétka

1907

14.1.	Hejda, Nedbal	Pohádka o Honzovi	Princezna
19.1.	Čechov	Tři sestry	Máša
27.3.	Shakespeare	Mnoho povyku pro nic	Blažena

Nastudované role v letech 1888-1907 mimo Národní divadlo

Umělecká beseda v Praze 1890

22.2.	Gnědič	Hořící listy	Zinajda Sergejevna
-------	--------	--------------	--------------------

Spolek akademiků Radbuza v Plzni 1895

9.4.	Ibsen	Nora	Nora
------	-------	------	------

Prozatímní Národní divadlo v Brně 1905

16.3.	Shakespeare	Pohádka zimního večera	Hermiona-Perdita
-------	-------------	------------------------	------------------

Města, kde Hana Kvapilová hrála s ochotnickým souborem:

Benešov, Český Brod, Heřmanův Městec, Hradec Králové, Jaroměř, Jičín, Josefov, Litomyšl, Olomouc, Pardubice, Plzeň, Příbram, Praha, Prostějov, Sušice, Turnov, Vídeň, Vyškov

Města, kde Hana Kvapilová hrála s profesionálním souborem:

Bělehrad, Brno, Hořice, Hradec Králové, Jičín, Kroměříž, Mladá Boleslav, Ostrava, Plzeň, Praha, Přerov, Záhřeb.

11.2

**Fotografie ze soukromí Hany
Kvapilové**²¹⁸

Rodiče Hany Kvapilové:
Gustav Kubeš a Marie Kubešová rozená Urbanová

Nejstarší fotografie Hany Kubešové

²¹⁸ Veškerý materiál uložen v LA PNP Praha, Osobní fond Hany Kvapilové, fotografie, výstřižky, varia.

Ve dvanácti letech
Autor Jan Hrdinka (1872)

Hana Kubešová – školní léta

Hana Kubešová s přítelkyní Marií Röschlovou

Žákyně Vyšší dívčí

Divadelní začátky Hany Kubešové

Dospívající dáma

Po příchodu k divadlu

Eduard Vojan

Z prvních let činnosti u Národního divadla

1890

1892

185

Z hereckých slavností na Žofině (1894)

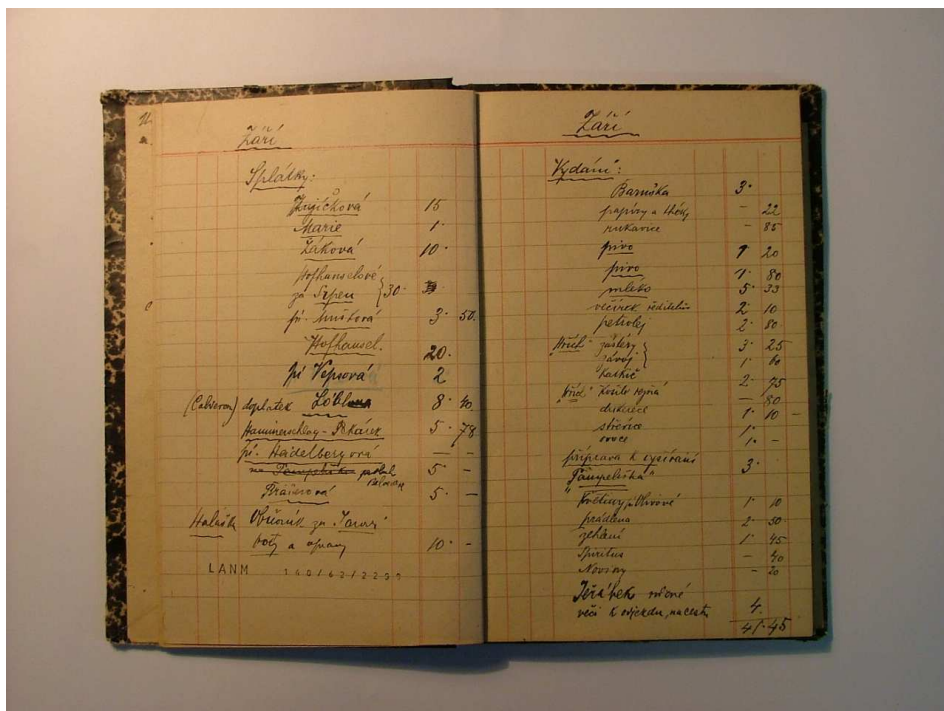
Jaroslav Kvapil

Poslední portrét Hany Kvapilové (1907)

Z domácnosti manželů Kvapilových

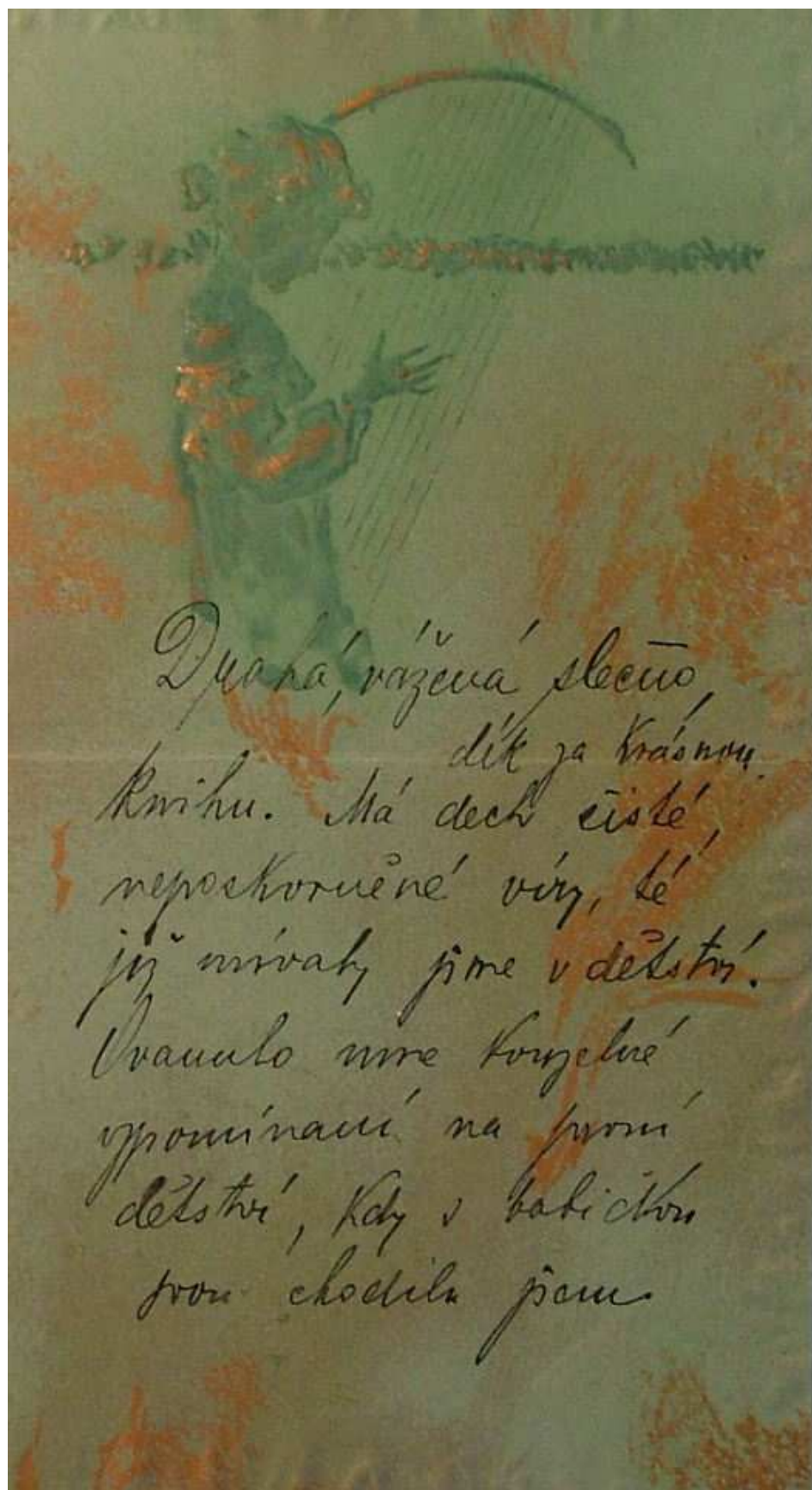

Deník se zápisky o výdajích z let 1897-1898

Šperky Hany Kvapilové

Autograf Hany Kvapilové

Kresba – autorkou Hana Kvapilová, nedatováno

Poslední pohlednice zaslaná matce v roce 1905

Pohřeb Hany Kvapilové (Divadlo 19.4.1907)

11.3 Divadelní role

Dorotka v Tylově Strakonickém dudákovi (1888)

Adria ve Vrchlického dramatu Pietro Aretino (1892)

Ofélie ze Shakespearova Hamleta (1893)

Levóna v Zeyerově Sulamit (1893)

Pohádka v prologu k Zeyerově Radúzovi a Mahuleně
(1898)

Ellida Wangelová z Ibsenovy paní z námoří (1905)

Reklamní pohlednice Národního divadla²¹⁹

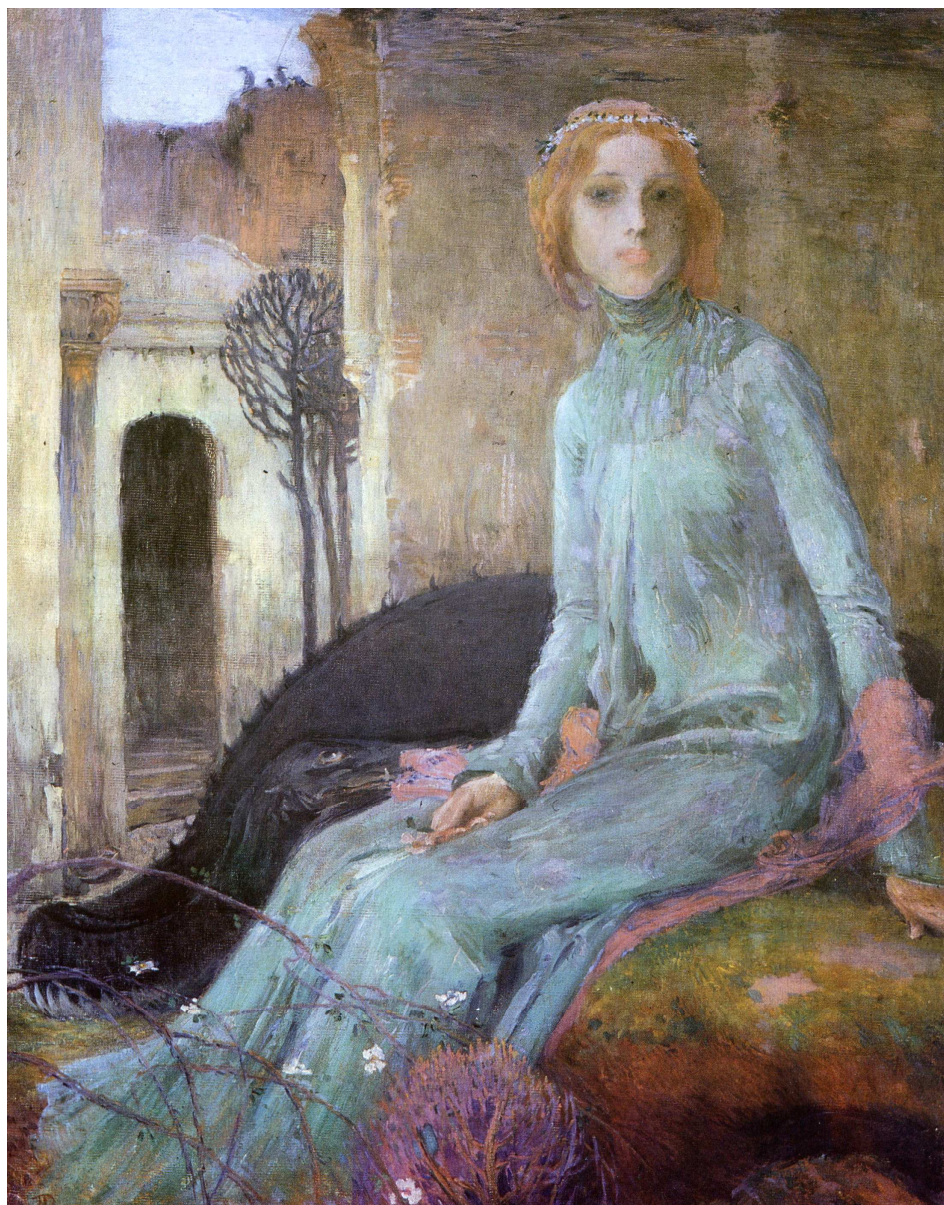
²¹⁹ Ze sbírek autorky. Vydal August Lambl, Praha, foto Josef Fiedler.

11.4 Hana Kvapilová ve výtvarném umění

Arnošt Hofbauer
Plakát pro recitační večer Hany Kvapilové
(1899)²²⁰

²²⁰ Blíže P. Wittlich, Česká secese, Praha 1982, s. 147.

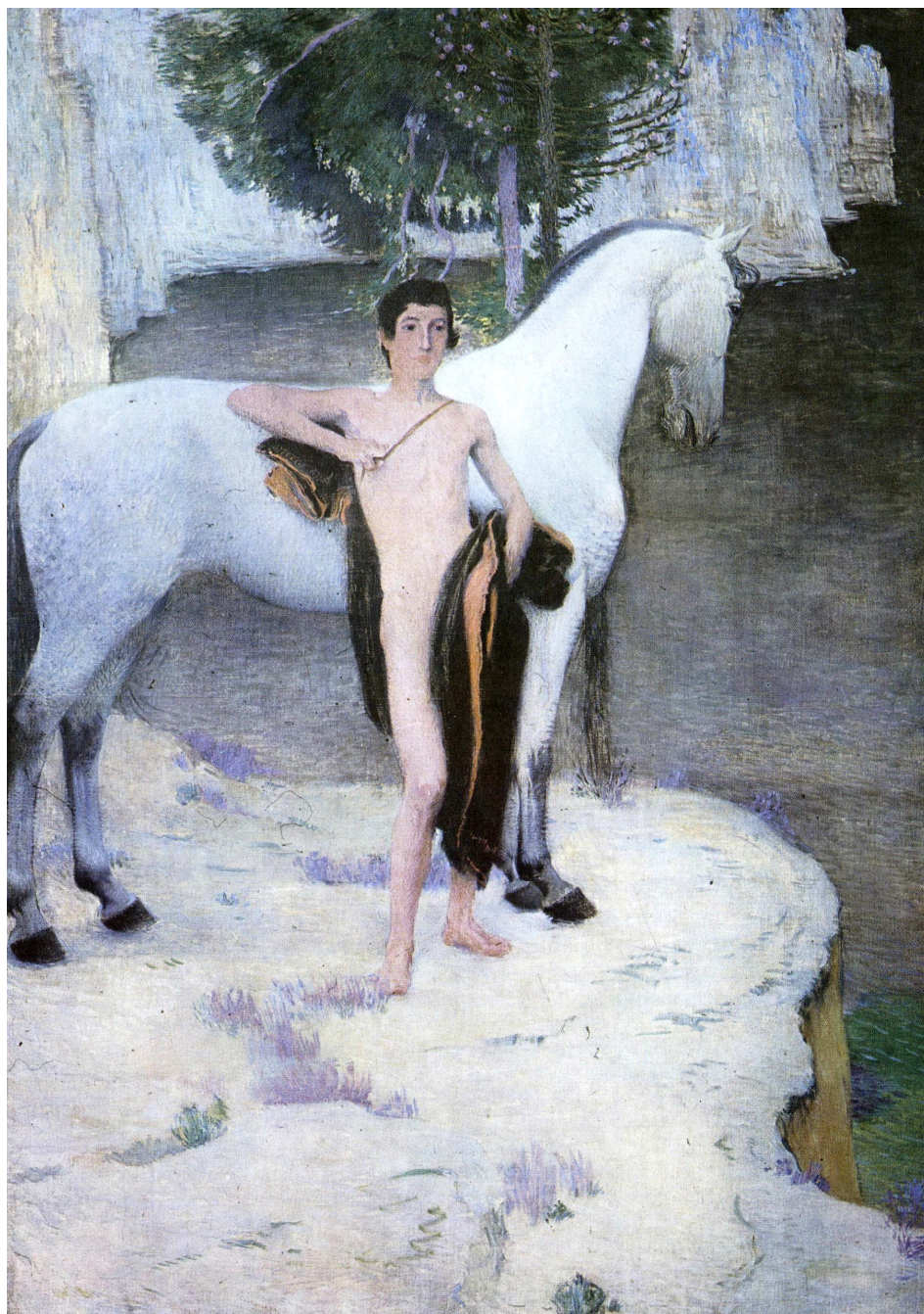
Jan Preisler
Pohádka (1902)²²¹

²²¹ Tamtéž, s. 184.

Jan Preisler
Bludný rytíř (1901)²²²

²²² Tamtéž, s. 179.

Jan Preisler
Černé jezero – Melancholie (1904)²²³

²²³ Tamtéž, s. 185.

Jan Štursa: Hana Kvapilová. Studie hlavy pro pomník
(1912)²²⁴

²²⁴ V soukromém vlastnictví P. Pittera

Max Švabinský: Posmrtná kompozice portrétu Hany Kvapilové. Kresba²²⁵

²²⁵ Tamtéž.

Hugo Böttinger: Hana Kvapilová. Posmrtná kresba
z roku 1907²²⁶

²²⁶ Tamtéž.

Jan Štursa: Hana Kvapilová (1909)²²⁷

Max Švabinský: Portrétní studie Hany Kvapilové (1902)²²⁸

²²⁷ Ze sbírek autorky.

Jan Štursa: Socha Hany Kvapilové (1914)